

Muassislar:
**O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
O'zbekiston yoshlar ittifoqi**

1982-yildan chiqa boshlagan.

Tahrir hay'ati:
**Sirojiddin SAYYID
Minhojiddin MIRZO
Nodir JONUZOQ
G'ayrat MAJID
O'razboy ABDURAHMONOV
Farrux JABBOROV**

Jamoatchilik kengashi:
**Qahramon QURONBOYEV
Iqbol MIRZO
Murodilla ESHMATOV
Muhammad ALI
Rustam NOSIROV
Rustam QOBILOV
Ahmad OTABOYEV
Shuhrat SIROJIDDINOV**

Bosh muharrir:
Faxriddin HAYIT

Bosh muharrir o'rinbosari:
Nurilla CHORI

Mas'ul kotib:
Sa'dullo QURONOV

Mas'ul muharrir:
G'iyosiddin O'NAROV

Adabiy muharrir:
Husan MAQSUD

Muharrir:
Yahyoxon FAYOZ

Manzilimiz:
Toshkent shahri, Chilonzor tumani,
Bunyodkor ko'chasi, Adiblar xiyoboni,
O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi binosi.

Indeks 100066
E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz
Veb sayt: www.yoshlikjurnali.uz
Tel.: (0371) 231-20-58, 231-20-59

Navbatchi muharrir: Sa'dullo QURONOV
Bosishga 13.05.2019-yilda ruxsat berildi.

Qog'oz formati: 60x84 $\frac{1}{8}$
Nashriyot hisob tobog'i: 8,7
Indeks – 822.

ISSN 0207-9137. Jurnal 2007-yil 4-mayda
O'zbekiston Matbuot va axborot agentligi
tomonidan № 0253 raqami
bilan ro'yxatga olingan.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda
"Yoshlik" dan olindi" deb izohlanishi shart.
"SILVER STAR PRINT" MChJ
bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma № 22. Adadi: 1500
Toshkent shahri, Uchtepa tumani,
22-mavze, 17-uy.

MUNDARIJA

MUNOSABAT

3 Xurshid Abdurashid
Bir tirnoqning izidan...

NIGOH

6 Faxriddin Hayit
Dillarni, ellarni bog'la,
she'riyat!

NAZM

9 Hayot Shodmon
Dasht tilida sayrarmen

28 Xayrulla Xolto'rayev
Ko'zlarimiz so'zlashdi so'zsiz

NASR

12 Azim Suyun Olim o'g'li
Tillaburamashox

30 Xoliyor Safarov
"Birov bilmasin..."

49 Bekzod O'ktam
Muqarrar

SO'ZOYNAK

19 Murod Muhammad Do'st
Xudoning nazari tushmasa –
hammasi bekor

Muqovada:
Bobur PO'LATOV
olgan surat.

3

58

30

SABOQ
22 Ahmadjon Meliboyev
“Do‘rmon”dan O‘rikli soygacha

60 Jan Batist Molyer
Vaqtdan yutgan hamma
narsada yutadi

KELAJAKKA SARMOYA
33 Bahodir Karim
Maqsad – talant tarbiyasi

UCHRASHUV
36 Husan Maqsud
Kimnidir, baribir intiq kutasan...

37 Azamat Xudoybergan
“Quloqsiz” bolalarga
Meni qiling tavsiya.

38 Abadan Turdimuratova
Qanotlar parvozi ayirar hushim...

39 Otabek Odil
Bo‘ronlar tinchidi – yelkamda...

40 Nasrullo Ergash
Sening sochlaringga yog‘moqda
umrim...

41 Javlon Yaxshiboyev
Neki yaralibdi, ishqdandir paydo...

42 Zebo Sobirova
Ro‘yo

47 Anvar Jabborov
“Shahinam, o, mening shahinam”

JAHON ADABIYOTIDAN
44 Lyuis Kerroll
Jonli gullar bog‘i

SIZNINGCHA...
58 Adabiyot – kuchga aylansa...

MAKTUBOT
62 Ashurali Jo‘rayev
Salom bilan, Qirmizxon!

33

Bir tirnoqning IZIDAN...

1

Yo'l ko'rindi Termiz tomonlarda. "Hayyohuyt" deb safarga otlandim – ko'rganlarim bir olam taassurot bo'ldi, ko'rmaganlarim ham. Xalqaro baxshichilik festivali baxshi degan qavmning qaddini bir rostladi, tik bo'ldi, lekin festival ham maqtasa maqtagudek bo'ldi. Men bir tog' ko'rmagan, tirik baxshini tinglab ulg'aymagan odam uchun festivalga borish imkoni qandaydir yorug'lik bo'lib ko'rindi, haq rost, bir dostonni oxirigacha eshitmay, xalqning rosmana xazinasi ni bilmay yuravergan ekanman, pushmon yedim, o'zimga "shunday yurtda Alpomish va Barchinoy haqida kitobdan o'qib odam bo'psan, uyalmay o'l", dedim. Alqissa, festivalning dovrug'i doston bo'ldi, borganning boshi osmon bo'ldi. Barini bir boshdan aytayin, gapimga yolg'on oralasa, bu yo'ldan qaytayin. Dam shu damdir, o'zga damni dam dema, aytaring ko'p, so'yla, gapim kam dema, deb edi burungilar...

2

Dostonlar millatning ruhini tarbiyalaydi, baxshilar shu sababdan ham ulug' insonlar. Xalqaro baxshichilik san'ati festivali birinchi marta

bejiz Termiz shahrida tashkil etilmadi. Shunday anjumanni o'tkazishga Alpomish diyoridan boshqa munosib joy bormi, yaxshilar?

Prezident Shavkat Mirziyoyev baxshichilik san'atini milliy madaniyatning o'ziga xos "tashrif qog'ozi"ga aylantirish kerakligini ta'kidladi. Yurtboshi "Baxshilar nafaqat xalq o'tmishining aks-sadosi, ayni paytda bugungi kunning ham jarangdor ovozidir" deb turganida o'z san'atimizning qadriga o'zimiz yetishimiz kerakligini fahmlay boshlaymiz.

Zap ish bo'lgani aniq, yaxshi an'anaga tamal toshi qo'yildi: baxshilar festivali endi har ikki yilda bir marta an'anaviy tarzda o'tkaziladi.

Termizga borgan kunim "Surxon yoshlari" gazetasining bosh muharriri Isroil Shomirov bilan festivalni qanday qilib olamga yoyish haqida mubohasa qildik. Ikkimizga ham tushgan mas'uliyat shu.

– Jurnalistlarning harakati yomon emas, lekin ko'ngil to'lmayapti-da. Men boshqa narsa o'ylab edim – o'xshamayapti, – deydi Isroil aka.

– Aying, o'xshatamiz, – deyman men.

– "Falon yerda festivalga bag'ishlab falon narsa bo'ldi" degan axborotdan boshqaga o'tishmayapti

bular. Baxshichilikning ruhini ochib beradigan materiallar yozilmayapti, – deb Isroil aka nimadir esiga tushganday, “menda bir zo‘r narsa bor” deb telefonini chuqalay boshladi.

Isroil aka uzoq yillardan beri surxon baxshilarining aytimlarini yozib olib yig‘ib yurar ekan. Yozib olingan termalarda kitobiylik yo‘q, baxshining og‘zidan qanday chiqqan bo‘lsa, qog‘ozga shunday tushirilgan. Ulardagi ruh odamga kimligini anglatadi, doston eshitmay ulg‘ayganingdan afsus tuyasan. Isroil aka haq edi, biz odamlarga shuni anglatishimiz kerak.

3

Baxshilarni izlayman, gurunlashgim keladi, so‘z bilan adog‘iga yetib bo‘lmaydigan gurunlar. Festivaldan bir kun oldin baxshilar yig‘ildi. Ajab tomosha bo‘ldi. Shoberdi baxshi so‘z olib, davrani bir qalqitsa, Abdunazar baxshi aytimning davomidan ilib ketadi, davra yana bir qalqiya. Keyin bu qatorga yosh baxshilar qo‘shiladi.

Alqissa, Shoberdi baxshi aytadi: “Asta qarang-da, Qultoy chol, Yoydi borib-a ushladi, Shartillatib-a yoydi tortdi, Yoylarning o‘qi-yay, qaranga, Izillab chambarga ketdi, Ul-tontozning ko‘krigidan, Qarang-a, teshib-ay o‘tdi”.

Do‘mbira chertiladi, yurakni tub-tubigacha yetib boruvchi bir zarbda chertiladi. Tinglovchining ruhini qo‘zg‘ay beradi har chertki. Abdunazar baxshi davom qiladi: “Do‘mbiram, so‘yla tor bilan, qushlar uchadi por bilan, Baland tog‘lar chiroyli, boshida o‘ppor qor bilan, Hazillashmang zo‘r bilan, ko‘tarib urar jer bilan, Ikki og‘iz terma aytayin qo‘limda qo‘sha tor bilan”.

Qora baxshi tinch turarmidi, qo‘ymaydi, “Nurali” dostonidan bir parcha aytayin deb turgan joyi:

“...Ho‘, alqissa, Nurali Sayribog‘da Ahmad Sardorning qizi Guloyimga duch kep qoldi. Qizlarning sarasini Guloyim der edi, bilganlar uchasini muloyim der edi, o‘zi o‘lguday duzzi edi, Ahmad Sardorning to‘rtinchi qizi edi, yoshi yigirmadan o‘tgan edi, teng-to‘shlari turmushga chiqib ketgan edi. Bo‘yi-basti kelishgan edi, o‘ziyam rosa to‘lishgan edi. Yuzini ko‘rmagan yigitlar men olayin, deb ustida o‘lishgan edi. O‘zi oqqiz edi.

Chaynagani saqqich edi, ko‘zlari ko‘k qiz edi. Beti cho‘tir edi, nonparlagan patir edi, buning ustiga qayeridir qo‘tir edi. O‘zi shoshib yurar edi, qo‘tiri shu yerda bo‘lsa kerak – bir joyini qashib yurar edi. Sochi taqimidan oshar edi, zulpagi ko‘kragiga tushar edi...”

Shoberdi baxshi davra to‘rini olib yana so‘z boshlaydi. Ko‘p narsalarni gapiradi, lekin bir gapi qulog‘imda qolib ketdi: “Ahli surxon, qara, bir tirnoqning izidan Termizga shuncha mehmon keldi...”

4

Ittifoqo, festival kunlari Ismoilxon baxshi bilan suhbatlashdim. Bir davrada Ismoilxon baxshi to‘rt qator she‘r o‘qiydi:

*Otang bo‘lsa, tog‘ ekan,
Onang bo‘lsa, bog‘ ekan.
Otasi yo‘q, onasi yo‘q,
Yuragida dog‘ ekan.*

Shu she‘rni eshitib rahmatli Abdulla Oripov yig‘lab yuborgan ekan.

“Baxshichilik tirikchilik manbasi, daromad topish usuli emas. O‘zim suvchi – mirobman. Yoshligimda otamning do‘mbira chertib, dostonlardan parcha aytib berishiga ishtiyoqmand bo‘lib, men ham qo‘limga do‘mbirani olganman. Nega xalq og‘zaki ijodi namunasi – baxshilar

aytib berayotgan dostonlar davrlar o'tsa-da, jamiyatda o'z o'rnini yo'qotmayapti? Gap shundaki, u har bir davrda insoniy fazilatlar, imon va e'tiqod-dan so'z ochadi, shunga targ'ib qiladi. Eshituvchi nohaqliklardan jirkanib, yorug'likka intilishi lozim", – deydi Ismoilxon baxshi Anvarov.

Baxshida dardni his qilish iqtidori borligi, iqtidor-ki tug'ma...

Festivalda dunyo baxshilari o'z xalqining doston-larini mahorat bilan kuyladi. O'tirganlar sel bo'ldi, ich-etini yer bo'ldi.

5

Festival boshlangach, kunning ikkinchi yar-mida mahalliy baxshilarning tanlovini borib ko'raman – doston aytimiga mahliyo bo'la-man, g'ujurim qo'zg'aydi. Baxshilar hakamlar aytgan doston-dan so'ralgan parchani aytisharkan, so'z bilan do'mbiradan taralgan ohangning birikuvi yomg'ir-dan qochib uyga kirgan bolakayday odamning ruhiyatiga kirib oladi. O'zimiznikini eshitib bo'lib asosiy sahnaga qarab yuramiz. Bu yerda endi dunyo dostonchiligi bizni maftun etadi. Afg'onistonlik bax-shi Arna baxshi (Shervan Arna Juma) "Oshiq G'arib va Shohsanam" dostonining afg'oncha talqinini ijro etdi – bu ijro ikki qardosh xalqning bir-biri-ga mushtarak ruhiyatini namoyon qildi. Eron-dan kelgan baxshilar Ali Rizo Sulaymoni u bilan Hamid Sulaymon uning chiqishi ham o'zgacha, Eron dos-tonchiligi bilan dunyo baxshilarini boxabar qildi ular. Kuy va qo'shiq millat tanlamaydi, deganlari rost-da! Koreyadan tashrif buyurgan "Hanmyra Art" guruhi ham, Ozarbayjondan kelgan "Oshiqlar" dueti ham, serbiyalik Zoran Samardzich-u mon-goliyalik Avermed Baldandorj ham o'z xalqining qadim xalq og'zaki ijodi namunalarini ijro etarkan, aytilajak qo'shiqlar qalbgaga oson joylashadi, xuddi "Alpomish"-u "Go'ro'g'li"ni tinglagandek huzur qiladi kishi. Oxirida esa baxshichilik san'atiga oshiq ko'ngillarni titratgan baxshilar tanlov g'olibligini uloqni ayirib olgan chavandozlardek bo'lib olish-di. Uloq qozoq oqini Uljan Baybo'sinovada ketdi, turkman baxshisi Kervan Yovbasarov, o'zbek baxshisi Abdunazar Poyonov, rossiyalik Ilgam Bay-buldinov, ozarlarning "Oshiqlar" dueti, qoraqalpoq jirovi Gulnara Allamberganova ham uloqdan bebah-ra bo'lmadi. Hech kim xafa bo'lmadi, g'oliblar bisyor bo'ldi, mukofotlar ham.

6

Ho', alqissa, festival-ku soz bo'ldi, lekin ko'nglimda paydo bo'ldi xavotirlar. Baxshilar ko'p,

lekin doston bilishmaydi, baxshilar ko'p, badi-ha qilishga iqtidori kam. Qadim baxshichilik-ning formasi qolgani hech kimga sir emas, ko'za bor – may yo'q, nay bor – nafas yo'q.

Arra deb atalmish zikri baxshilarning may tomon yo'lak ochadigan texnosi, ehtimol. Gohida kimlardir ruhiy iztirob chekkanda, beix-tiyor tomog'idan arralaganini sezish mumkin, qonda bor, lekin odamning o'zi sezmaydi.

Vaqt o'tdi, baxshilar ham tuzumlarni alqa-gan bo'lishdi, formasi tubanlashdi. Qadim dos-tonlarni yoddan, shunchaki, dasturlanganday aytib boshlashdi, zotan, baxshichilik avvalgi nufuzidan ancha uzoqlashgan, hozirgi baxshi-lar qadim baxshilarning soyalari, xolos degan o'y odam xayolida kuchli o'rnashib qolgan.

Lekin festival an'anaga aylanadi, shunda tarqab ketadi bu xavotirlar.

Aytarlarim ko'p edi, taassurotlarim mo'l edi – nima qilay eng zo'r baxshi og'zimga tuf-lasa bo'larkan, so'zga chechan bo'larmidim. Xalqda ixlos bor-ku shunday.

Abdunabi akaning gaplari bilan so'zimni tugal qilsam, "Hay, yoray-y-y, sayragan tilla-ringdan aylaniblar ketay, do'mbira! Voy, yo-ray-y-y, mo'jizakor barmoqlaringdan o'rgilib-lar ketay, baxshi!.."

Xurshid ABDURASHID,
Oliy adabiyot kursi magistranti

Dillarni, ellarni bog'la, SHE'RIYAT!

Ko'ngil da'vati, hayqirig'i bo'lgan she'rning hayajoni vujudga titroq soladi. She'r shoirning o'z ko'ngliga safaridan bunyod bo'ladi. Shu bois u millat tanlamaydi, hadlar osha dillardan qo'nim topaveradi.

O'qiyveraman, goh harflarga to'qishib, goh tushunib, goh tushunmay... Axir, qardosh qozoq xalqi bilan tillarimizning negizi bir – turkiymiz. Yusuf Xos Hojib-u Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy-yu hazrat Navoiy, Abay, Cho'ipon jilolantirgan turkiy tili...

...Samolyot ko'tarildi. Tovoning yerdan uzilganda qalbdagi qutqu ildiz yoyadi. Uchoqda hamma o'z xayoli bilan band. Safardoshlar yetti nafarmiz – Nodir Jonuzoq, Muhiddin Abdusamad, Nosir Jo'rayev, Jo'rabek Jahon, Bashorat Otajonova, Mehrinoz Abbosova va kami-na. Zamonaviy uchoq ko'p kuttirmay Olma-ota osmonidan pastladi. Turfa chiroqlar tunni kunduzdek nurafshon etib turibdi. Go'yo ularning nuri ko'ksimizga ham tushib turgandek dil ravshan tortadi...

Aeroportdan biroz hayallab chiqdik. Bir sandiq kitob qo'shni mamlakat bojxona xodimlarida qiziqish uyg'otdi. Maxsus xonada jomadonni ochib “ko'z-ko'zlagan” bo'ldik. O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi tomonidan chop etilgan Abay Qo'nanboy o'g'lining hayoti va ijodi aks etgan “Abay” kitobi, Qozog'istonning birinchi Prezidenti Nursulton Nazarboyevning o'zbek tiliga tarjima qilingan to'plami, O'zbek-qozoq adabiyotiga bag'ishlangan bir talay kitob va qo'llanmalarni sovg'a tariqasida olib borgandik. Sadag'ang ketay, nazoratchilar ham bu tuhfalarni o'zlari olgandek quvonib ketishdi.

Olma-ota ostonasida kutib olish marosimi ancha ko'tarinki bo'ldi. Muzdek qimiz va bo'g'irsoq yo'l xavotirlarini zumda yoyib yubordi.

Shaharning Yoshlar siyosatini rivojlantirish davlat fondi qoshidagi “Adabiyot olami” markazi va “To'lg'a-do'stlik” jamoat fondi rahbari, “Yuz o'lan” kitobining tashabbuskori, shoir Muratxan Shoqan boshchiligida bir guruh ko'ngildoshlar – shoir-u tadbirkorlar peshvoz chiqqani bizni cheksiz quvontirdi. (Olma-ota ko'chalari, turfa shakl-u shamoyilda tavoze etib turgan daraxtlar, ravon yo'llar nigohimizni yashnatar, mezbonlar bilan suhbatlar esa ming yillik qadrdondek jonlanib borardi).

* * *

Muratxan og‘a bilan qozoq xalqining zabardast shoiri Muqag‘ali Maqatayevning she‘rlarini tarjima qilib ijtimoiy tarmoqlarga joylaganimda tanishgan edim. Keyin uning she‘rlaridagi ruh qalbiga singib borayotganini his etdim. Isyon tuyg‘ulari, otashin izhorlari, ba‘zan hayqiriqli, ba‘zan hazin, dardchil chorlovi ravon satrlarga aylangani, muhimi, tushunganim, anglaganim – jonajon tilimga o‘g‘irish ishtiyoqini paydo qildi. Turkum she‘rlarini tarjima qilib, “Yoshlik”da chop etdik.

O‘sha kezlardan qozoq adabiyotida yetishib chiqayotgan yangi avlodning o‘ziga xos ovozi bor ekanini ilg‘adim...

O‘tgan 2018-yilda O‘zbekiston va Qozog‘iston Respublikasi Yozuvchilar uyushmalari o‘rtasida adabiy aloqalarni mustahkamlash bo‘yicha Memorandum imzolangan edi. Mazkur hamkorlik doirasida o‘zbek ijodkorlarining asarlarini qozoq tiliga tarjima qilish, Qozog‘istonda targ‘ib qilish, qardosh el adiblarining asarlarini o‘zbek tiliga o‘g‘irish bo‘yicha kelishuvga erishilgan. Ushbu do‘stona aloqalar o‘ylarim, rejalarimga dalda bo‘ldi. O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi yaqindan yordam berdi. Qozoq xalqining azamat yigiti Muratxan Shoqanga “Yuz she‘r” loyihasini yo‘lga qo‘yish, yigirma nafar o‘zbek yosh shoirlarining yuzta she‘rini qozoq tiliga tarjima qilish va qo‘shni mamlakatda to‘plam shaklida chop etish, taqdimotlarini o‘tkazish, shuningdek, qozoq yosh shoirlarining she‘rlarini xuddi shunday kitob holida chop etish taklifini bildirdim. Qalbi yashnab ketdi: “Bovurim, o‘zbekim – o‘z og‘am! Bu ikki xalq do‘stligi uchun ko‘prik bo‘ladi, rizochilik bildiraman”...

Yozuvchilar uyushmasida bu kabi loyihalar ko‘plab amalga oshirilyapti. Xalqaro adabiy aloqalar keng yo‘lga qo‘yilib, ijodiy safarlar uyushtirilmog‘da. Ayniqsa, bu borada qo‘shni mamlakatlar, xalqlar bilan uzviy hamkorlik tobora ildiz otayotir. Ushbu loyiha shovullab oqayotgan katta daryoga jilg‘a bo‘lib qo‘shildi.

Uyushma tavsiyasi bilan bugun faol ijod qilayotgan iqtidorli yigirma nafar yosh o‘zbek shoirlarining she‘rlari Qozog‘istonga yuborildi. Muratxan og‘a bilan deyarli har kuni bog‘lanib turdik. Kuz avvalida boshlangan tashabbus ko‘klamda hosil berdi. Qozoq xalqi bilan yomg‘irimiz, qorimiz, bahorimiz ham bir. Ijodiy safarimiz maysalar barq urgan, daraxtlarda ham yashillik ufurgan kunlarda kechayotgani she‘r zavqiga to‘la qalblarni yana-da to‘lqinlantirdi...

* * *

Mehmonxonadan Qozog‘iston Milliy kutubxonasigacha bir hatlab o‘tgulik yo‘l ekan. Tong nafasi bilan ozoda ko‘chani yayov bosib o‘tdik.

Ulkan kutubxona kitobsevarlar bilan gavjum. Ruhiyatni tozartirish maskani katta muzeyni yodga soladi. Uchrashuv avvalida o‘zbek adiblarining Qozog‘istonda necha yillar avval chop etilgan asarlari ko‘rgazmasini ko‘zdan kechirdik. So‘ngra o‘zbek shoirlarining “Juz ulen” kitobining taqdimoti – tushov kestisi boshlandi. Samimiy ruhda kechgan anjumanda o‘zbek va qozoq adabiyotining tarixiy ildizlaridan bugungi kunga qadar bosib o‘tgan yo‘li, umuman, do‘stona munosabatlarda adabiyotning tutgan o‘rni, ikki mamlakatdagi adabiy jarayonlar, yangidan quloq yozayotgan adabiy hamkorlik borasida so‘z yuritildi.

O‘zbekiston Respublikasining Qozog‘istondagi Bosh konsuli Abror Fathullayev, O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi raisi o‘rinbosari Nodir Jonuzoq, Qozog‘iston Yozuvchilar uyushmasi raisi o‘rinbosari Baurjan Jaqin, Abay davlat pedagogika universitetining professori Temurxon Tebegenov, atoqli qozoq shoiri Isroil Saparboy va boshqa bir qator adabiyotshunos olimlar, shoir-yozuvchilar hamdo‘stlik munosabatlari borasida fikr-mulohazalarini bayon etdi. O‘zbek shoirlarining she‘rlari qozoq tilida jarang sochdi. Milliy kutubxona fondi uchun kitoblar hadya qilindi.

Tushdan keyin pedagogika universitetida nazm va navo kechasi chinakam bayramga aylandi. O‘zbek va qozoq tillarida she‘r o‘qilib, do‘mbira va qo‘biz sozi yangradi. Soz bilan so‘z qalbning tub-tubiga singib, taassurotlarni ulkanlashtirdi. Ilmga tashna, qalbida kelajakka ishonch jo‘sh urib turgan qozoq yoshlari chehrasida zamonaviy Qozog‘istonning qiyofasini ko‘rasiz...

Kechgi gurunlar aytishuvga, she‘r bazmiga aylanib ketdi. Amina Adayxan, Qurbangul Ag‘abek, Aqqul, Ulen Is‘haq boshlab bergan qozoqcha she‘rlarga hamrohlarimiz o‘zbekcha she‘rlar bilan javob qaytardi. Baurjan Aytqarimovning do‘mbiradagi qozoqcha termalari kipriklarimizga yosh qalqitdi...

* * *

Keyingi kuni tongdanoq “To‘lg‘a-do‘stlik” jamoat fondi kengashi a‘zolari Olma-otani o‘rab turgan Tyan-Shan tog‘lari sayohatiga taklif qildi. Aytgan-cha, aeroportda bizni qarshilagan tadbirkorlar ushbu jamoat fondi kengashining a‘zolari ekan. Juda quvondim, turli soha va yo‘nalishda tadbirkorlik faoliyatini olib borayotgan 20 nafar ishbilarmon

ezgu maqsadda birlashib, o'z mablag'laridan ulush ajratib, "To'lg'a-do'stlik" jamoat fondini tashkil etibdi. To'lg'a – qozoq tilida buyuk degan ma'noni anglatar ekan. Demak, qozoq xalqining fidoyi va azamat yigitlari buyuk do'stlikka bosh qo'shibdi. Ular ijodda tetapoya etayogan yoshlarini qo'llab-quvvatlash, moddiy rag'batlantirish, to'plamlari chop etilishiga, ijodini targ'ib qilishiga ko'maklashishdek ezgu ishga bosh qo'shibdi.

Chimbuloq dam olish maskani quyuc archazorlardan boshlanar ekan. Tog'ning haybati hayrat solib qalbgga ko'chadi. Favqulodda holatlarning oldini olish uchun ko'chkilarga qo'yilgan tirkagichlar ulkan metin zinalarni eslatadi. Serviqr cho'qqilar yetib bo'lmas manzildek olis ko'rinadi. Beixtiyor, "Eh-he", deb yuborasan!

Dam-badam ipga tirmashib chiqayotgan chumolidek oynaband qutilar qoyalar tomon ko'tarilib boradi.

Sakkiz kishiga mo'ljallangan shinam kanatda jonkuyar hamrohlarim, tadbirkorlar Armon Sarinov va Baxit Kidikovlar bilan suhbatlashib ketdik. Dunyoni, umrning mazmunini, xalqning roziligi, Vatanning baxtini anglagan insonlar ekan:

– Kasbkor (tadbirkor) pulni pulga urib daromad ko'radi. Ehtiyojdan ortsa, xalqimiz uchun, davlatimiz uchun foyda keltiradigan ish qilishni niyat qilgandik, bugun shunga erishib turibmiz, – deydi Armon og'a. – Hamma davlatmandning o'z qiziqishi bor: kimdir chet elda villa quradi, kimdir sayohatga o'tlanadi, birov Marsga uchaman, deydi. Birov qimorga tikadi. Biz bo'lsa, yurt ravnaqiga ravnaq qo'shadigan iste'dodli yoshlarni qo'llab-quvvatlashga hissa qo'shishni maqsadimiz etib belgilab oldik. She'r tinglasa, odamning qalbi halovat topadi. Axir, hammaga ham she'r yozish qobiliyati in'om etilmagan. Shunday ekan, biz kabi tadbirkorlar adabiyot ahlini qo'llab-quvvatlashimiz kerak!

Bu samimiy so'zlardan vujud titrab ketadi. Tadbirkor faqat daromad vajida yursa, shoirning she'rlari dilida, qoralama qog'ozlarda qolib ketaversa, hech kim bilan hech kimning ishi bo'lmasa, xalq ma'naviyati, adabiyoti taqdirini kim o'ylaydi? Bir zum xayollarga chalg'iyman... Bu sukunatni yosh qozoq shoirasi Aqgul Aydarbekning mayin ovozi parchalaydi. U baland tog'larga boqib she'r o'qiydi...

Har qo'nim topgan manzilimiz zamonaviy infratuzilmaga ega, chet ellik sayyohlar bilan gavjum. Ikki bekatda ulovimizni almashtirib tog'ning cho'qqisiga chiqib bordik. Dengiz sathidan besh ming metr balandlik... Oppoq qor quyoshning zarrin nurida tovlanadi. Beixtiyor diling yashnab ketaveradi. Atrofga boqib hayqirgning, dilingdagi borini sochib yuborging keladi...

* * *

Qozog'iston Yozuvchilar uyushmasida tushdan so'ng davra suhbat boshlandi.

Qo'shni mamlakat Yozuvchilar uyushmasi to'raog'asi Ulug'bek Esdavlat ko'ngiloqlik bilan qarshiladi.

Qozog'istonning ulug' darg'alaridan biri Sobit Muqonov va o'zbek xalqining daho shoiri G'afur G'ulom do'stligi, adabiy hamkorligi bilan boshlangan suhbat uzoq davom etdi. "Yuz o'lan" kabi kitoblarning yosh ijodkorlar tomonidan to'ldirilayotgani o'zaro munosabatlarning ijobiy natijalarga erishilayotganiga dalil ekani aytili. O'tgan 2018-yilda Qozog'istonda O'zbekiston yili deb e'lon qilingani va shu asnoda barcha jabhalarda ikki mamlakat hamkorligi keng quloq yoygani, 2019-yilda esa O'zbekistonda Qozog'iston yili Markaziy Osiyodagi yetakchi qo'shni mamlakatlarning har tomonlama rivojiga hissa qo'shayotgani borasida so'z yuritildi. Qozog'iston xalq shoiri Esonali Raushanov, shoir Muratxan Shoqan ham o'z mulohazalarini bildirdi. Yosh ijodkorlar tomonidan she'rlar o'qildi.

...Suluv damlarda vaqtning jilovini tutolmaysan. Bo'zchining mokisi taraqlab matoga ipni ilganidek, umring lahzalarini o'tmishga qadab boraveradi. Safari-mizning so'nggi damlari tezlashib ketdi. Mezbolar aeroportning so'nggi yo'lagigacha bizga hamroh bo'ldi. So'z shunday sehrli kuch, u dillarni, ellarni bir biriga bog'lab qo'yadi. U adabiyotga aylansa, ustoz Abdulla Qahhor aytganidek, atomdan kuchli qurol bo'ladi. Bu qurol faqat ezgulikka xizmat qiladi.

Bir-birimizni bag'rimizga bosib uzoq xayrlashdik:
– O'zbekistonda ko'rishguncha!!!

Faxriddin HAYIT,
Toshkent–Olma-ota–Toshkent

Hayot SHODMON

Dasht tilida **sayrарman**

SO'ZLIK VA O'ZLIK

*Ne kushoyish, ajrim-a,
Qila ko'rma tarjima.
Shul jaydari labzida,
Uzmoq niyat qarzima.*

*Soddaga yovuq so'zim,
Mengzama yodga sira.
Tilimga tilar to'zim,
Chanqovuz-u do'mbira.*

*Chindan fe'lim sahroyi,
Dasht tilida sayrарman.
Ko'nglimdagi xirgoyi –
Gasht tilida so'ylarman.*

*Aytimda bordek najot,
Tiyilmaydi ovozim.
Bo'g'zimdan yozar qanot
Qancha uchirma g'ozim.*

*Tustovug'-u qirg'ovul,
To'rg'aylarning tili – bu.*

*Jing'il, qamish saksovul,
Yantoqlar shiviri – bu.*

*Ko'lvar saqlagan chilla,
Yumronqoziq nafasi.
Har tomchi suv bir tillo –
Sardobalarning sasi.*

*Yuz yilda bir sel kelar,
Sangnoqlar suroni – bu,
Turk otadan el kelar
Urpoqlar zaboni – bu.*

*Meros qoldirgan Shiroq
G'oliblik maqomi – bu,
Peshonaga yaltiroq
Haq chekkan raqami – bu.*

*So'zligimdan, so'zimdan
O'lanlarda tirri jon,
O'zligimdan o'zimdan
Ko'rmadim-ay, irri jon!*

DO'MBIRAM

Qo'lda sozim – do'mbira,
Dilda rozim – do'mbira,
Kuylaganda baxtimdan
Jo'r ovozim – do'mbira.

Erkim qo'shiq-kuy bo'lsin,
Orzu-havas, o'y bo'lsin,
Ozod, obod yurtimning,
Ko'rgan kuni to'y bo'lsin!

Do'mbir-do'mbir, do'mbiram,
Kuyla-kuyla, do'mbiram,
Quchog'imni to'ldirib-a,
Yayra-yayra, do'mbiram.

Tolmas chertib bilagim,
Tinch-totuvlik tilagim,
Yurt madhini kuylasam,
Jo'sh uradi yuragim.

Haq qarashar elimga,
Baxt yarashar elimga,
Farzandlariga meros –
Taxt yarashar elimga.

G'animlarga bas kelgan,
So'zi doim rost kelgan,
Or-nomusdan so'ylarsan,
Botirlarga xos kelgan.

SINOV

Dilni tilga bog'ladim,
Qasd birla ardoqladim.
Xush manzilni chog'ladim,
G'am sori ko'chmas, deya.

Ko'ksimga otashi cho'g',
O'ksinmay iloji yo'q.
Shunda hamki, ko'ngli to'q,
Dard-tugun yechmas, deya.

Choradin chora tilak,
Mayli, chok chora tilak,
Ming bir ovvora tilak,
Ishqidan kechmas, deya.

Rostdin-rost so'z qalamga,
Do'st tutinib alamga,
Bosdimki, toshga tamg'a,
Muhrini o'chmas, deya.

Suvga dam urar bo'ldim,
Qumga dam urar bo'ldim,
Bosh qattiqmi, tosh qattiq:
Bir sinab ko'rar bo'ldim.

DO'MBIRAMNING POPUGI

Biy dala, ayozning tili osilib,
Itdayin horigan, qurib sillasi.
Qantarda quturgan shashti bosilib,
Tin olar tiyilib, qishning chillasi.

Qashqirning qahriday cho'lni tutgan uv,
Tuyani osmonga ko'tara olmas.
Eliboy – esi ko'p, qahratondan quv,
O'tovli, ko'ngli to'q, sovuqni bilmas.

Qamishdan chiylari, bosma kiygizli,
Po'stakdan to'shanchi, olacha, baroq.

Zarduvol kashtachi qo'chqor muguzli,
Taxmoni to'rt to'qqiz, yostig'i – quroq.

Saksovul cho'g'ida toblanar rohat,
Qorni qora qurum, qiqirlar qumg'on.
Tolcho'mich dastiyor – qiladi xizmat,
Shopirgan sayin jay biqirlar qozon.

Enamning qo'lida aylanar urchuq,
Do'mbira popugin silkitar bobom.
Qip-qizil jelagi taqimin quchib,
Kulchatoyga xamir kesadi onam.

OT KELAR

Qo'rg'onchani oralab,
Ot keladi, qaranglar!
Kimning uyin qoralab,
Yot keladi, qaranglar.

Qirq tuyaga yuk bo'lgan,
Bo'g'chasida nima bor?
Menga beshkarti qizning
Ko'chasida nima bor?!

To'xtamasin aytinglar,
Qolmasinlar yo'lidan!
So'rmasin suyganimning
Suv ichay, deb qo'lidan.

Elim to'qson ikki bo'v
Turk deganning sarasi.
Iskandarga bas kelgan –
Ko'k Bo'ringning bolasi.

Qovog'in uydi, denglar,
Chorig'in kiydi, denglar
Kim ari uyasiga
Bemahal tiydi, denglar?!

Begonaga qiz bermas
Bu elda azal-azal.
Kerak bo'lsa, tul bermas,
Otdan tush-a, ishing hal!

Qo'rg'onchani oralab,
Ot keladi, qaranglar!
Kimning uyin qoralab
Yot keladi, qaranglar.

DUNYO

Dunyo... dunyo... kunmisan
Erta chiqib, kech botar?
Osmondagi Oymisan
Ertak aytib tong otar?

Shamol-shamol, sovurding –
Qaytarib ber vaqtimni.
Bolaligim – poshsholik,
Degan toj-u taxtimni...

Aylanasan, diyirman,
Aylantirgan suv qayda?
Menginaning boshini
Aylantirgan quv qayda?

Tulporining joliga
Kokil qo'shib o'rganman.
So'g'ishga ketar chog'i
Oqir marta ko'rganman.

Dunyo, qora qat bo'lib
Chachlarimdi juldirding.
Bolalarim qitiqlab
Meni qo'shib kuldirding.

Dunyo, qora tovmisan,
Unda nega boshing oq?
Tilim-tilim kesilgan
Ko'kayimga chega qoq!

Dunyo, sahro-cho'lmisan
Bir qultimga zor qig'an?
Qudug'ining suvini
Ko'z yoshlarim sho'r qig'an.

Eslab esim ketmasdan
Rizolik ber, o'lim bor,
Seni jomon deganding
Jog'asida qo'lim bor!

Azim SUYUN OLIM o'g'li

Tillaburamashox

(Nasriy manzuma)

I

Bu tillaburamashox alqor qo'chqorini Nur tog'larida toqqa aloqador kimsalar bilardi. Xususan, birinchi galda tog' begilari, keyin ovchilar, cho'pon-u cho'liqlar, yilqichilar, ba'zi o'tinchilar u haqda turli afsonalar-u ertaksimon gaplarni to'qib yurishardi. Tillaburamashox bu makondagi eng katta suruvning yetakchisi edi. U juda aqlli, shuurli, ziyrak, tez fahm, idrokli sardor edi. Suruvini har qanday balo-qazolardan yiroq tutar, xavf-xatarlardan omon saqlardi. Burni-qanshari begona, yot hidlarni tez tuyar, shamolmi yoki oddiy yelmi, tashuvchi sizimlarni barhaq sezardi. Uning ko'zlari ham tun qushlarinikidek o'tkir edi. Aytaylik, biror ovchi

suruvni olislardan durbin bilan kuzatayotgan bo'lsa, uni ham bir nigoh ila ilg'ardi. U ilondan qo'rqmasdi, uning iniga tumshug'ini tiqardi va ilashib chiqqan ilonni yerdi. Ko'zlarining o'tkirligi shundan, deyishadi tog'ning qo'lbola tabiblari.

O, quloqlar... quloqlari-chi, ilon sudralib yurganida chiqaradigan silliq to'lqinsimon tovushlarni ham eshitardi. Albatta, bular Tilla-buramashoxni ogohlantirguvchi, hayot tarzini ta'min etguvchi tabiiy zaruriyat. Bulardan ham muhimi, tag'in uning chopqir oyoqlari, qattiq tuyoqlari edi. Ana shu oyoqlari har qanday yovdan qutqarib ketardi: to'rt oyoqli yovidan ham, ikki oyoqli yovidan ham. Biroq bu tillaburama shoxi... U – barcha yovlarini chorlaguvchi, o'ziga ohanrabodek tortguvchi, hatto qushlarni ham qiyo boqtirguvchi bir mo'jizaviy matoh. Gap shundaki, buramashoxning gugurt qutisi joy bo'lgudek ichki burama belgi joyi tilla suvi yuritilgandek yaraqlab turardi. U kunduzi-ku kunduzi, hatto tunda ham shu'lalanardi.

Sardorning bu shoxini Nur tog'lari qo'riqxonasining tog' begilari kech payqadi. To'g'rirog'i, qo'chqorcha, rostakamiga bu makondagi barcha suruv qo'chqorlarini olishuvlarda yengib, yetakchilikni olgandan keyin ko'zga tashlanib qoldi. Unga ilohiy tus ham berildi: shoxida "Alloh" degan yozuv bor ekan. Bu rost edi. Shundan so'ng u Tillaburamashox nomini oldi. Qo'riqxonaga ma'murlari-yu tog' begilari unga alohida diqqat-e'tibor qaratib, hushyorlik bilan qo'riqlay boshladilar.

II

Mana, Tillaburamashox bir oydan oshdiki, mamlakat bosh qarorgohining noyob qushlar, ba'zi jonivorlar boqiladigan daryo bo'yidagi qo'riqxonasida. U juda xomush. Yuragi qop-qorong'u. Hech narsa tatimaydi. Qo'riqxonaning ichki qo'raxonasidan o'z ixtiyori bilan tashga chiqmaydi. Uni ko'pincha maxsus yashil kiyim kiyib olgan, o'ttiz yoshlar chamasidagi bo'rtiq xolli mutaxassis yigit – mol do'xtiri qo'radan haydab chiqadi. U Tillaburamashoxning qo'riqxonani aylanib yurishini istaydi. Yam-yashil bo'lib o'sib yotgan o't-o'lanlardan yeyishini xohlaydi. El boshining xursand bo'lishini, uni ko'rgani kelgan mehmonlarining xursand bo'lishini istaydi. Qayda, Tillaburamashox o'tlarni chimdigandek bo'ladi-yu, ammo astoydil yemaydi.

Tillaburamashox o'y-xayolida faqat tug'ilib o'sgan ota makoni, ona yurti – Vatani. Ha, faqat o'sha – Nur tog'lari. Ko'kka bo'y cho'zgan bahaybat, tik baliqsimon besh cho'qqi. Ilono'tdi darasidan boshlanib, Qizilqum cho'llarigacha cho'zilib ketgan yuksak tizmalar, bu tizmalar dara-kamarlar oralaridagi qora daraxtzor-u butazorlar, bel bo'yi maysalar, buloqlar boshlaridagi qovg'alar, pastga qarab yo'nalgan irmoqlarning ikki qirg'og'i bo'ylab o'sib yotgan mayda qizil gulli sovuno'tlar, qirqbog'inlar... To'g'ri, qarorgohning qo'riqxonasida ham hamma narsa bor. Bo'z ham, maysa ham. Har kuni beda-yo'ng'ichqa bog'lamlari tashlashadi, xas-xashak, qandaydir begona is keladigan yem-yemak. Daryo suvining bir arnasi qo'riqxonaga oralab oqib o'tadi. Ularda shirmoyi baliqlar suzishadi. Ariq bo'ylari sero't. Ammo tug'ilgan vatani ozodlik,

erkinlik... ularni faqat tutqunlikda anglar ekan-san. O'ho'.. o'h... u yuksak tog'lar... u tog'larning yellari, nasimlari, shabadalari, shamollari, hatto bo'ron-to'fon, qoru qyunlari...

O'hh... Katta gaza ekinlari... gaza yotoqlari... Gazadan olis-olislar ham ko'rinib turardi. Bu yerdan kavshangan ko'yi ko'z nurlari yetgunchalik joylarni kuzatib yotish – oromijon. Tillaburamashox uzoqlarda chayqalib yotgan marvaridrang ko'lni tomosha qilishni yoqtirardi. Oh, u tunlar... seryulduz tunlar... sumbula suvidek yarqiroq kechalar... osmonni to'ldirgan oy yorug'lari... ko'z oldingdagi jilva-shu'lalar... nur chizimlari... sim-sim o'yin-nozlar...

Vatanida faqat uning qavmlarigina yashamasdi. Tevarak to'la jonzot... Ko'rinib, ko'rinmaydigan xilqat, hayrat. Ko'kda, deyarli doimiy bir juft burgut bir maromda qanot

qoqadi. Go'yo erinibgina parvoz qiladi. Ammo biror o'ljani ko'rganda, shiddat bilan pastga sho'ng'iydi. Qanotlari tebratgan havodan alqorlar ilkis hurkib ketadi. To'da-to'da tirsillagan to'ng'izlar hurqullashib-purqillashib, kamarlardagi buloqlarning bo'y-botqoq irmoq yerlarini tumshuqlari bilan ilma-teshik qilishadi. Jayralar sixlarini tikraytirib, giyohlarning, o't-alaflarning tomir-ildizlarini timirskilab, kovlash bilan ovora. Qo'shoyoq, tog' sichqon-kalamushlari u butaning tagidan bu butaning tagiga, bu butaning tagidan u butaning tagiga yugurgilab yurishadi.

Gazadan bir juft tulkinining makoni yaqqol ko'zga tashlanib turadi, ota-onasi qaylargadir ketishi bilan, bolalari inlari oldiga chiqib olishib, o'ynagani-o'ynagan. Bir-birini yulqishgani-yulqishgan.

O'h-h... o'h... o'h... erkin hayot, maroqli hayot, jozibali, ishqboz hayot... osoyishta hayot... To'g'ri, hamma vaqt ham shunday emas, ammo hamisha erkinlik, hamisha ozodlik, hamisha g'ir-g'ir shabboda, gaza epkinlari hamishalik...

Tillaburamashox bo'g'riqib ketdi, yotgan joyidan turib kerishdi, silkindi. Yotoq-qo'radan chiqib, arna tomon yurdi. Suv ichgandek bo'ldi. Arnaga tikilib qoldi. Ko'z oldiga Oqbuloq keldi.

Oqbuloq Ota Archaning soyasi yetgudek yoyilmasidan qaynab chiqadi. Uning suvi ko'z yoshidek tip-tiniq. Tillaburamashox suruvni ko'pincha oq buloqqa boshlab keladi. Ular cho'qqilardan, qoyalardan yonbag'irlarga asta-asta tushishadi, toshloq qiyaliklarni oralab, bir so'qmoqdan turnaday tizilishib, buloq tomon sardorning ortidan ergashishadi. Buloqqa yaqinlashavergach, qorovullikni ham unutishmaydi. Sardor qatordagi biror a'zosiga ishora beradi. U shu kez safdan chiqib, Ota Archaning tepa tarafidagi o'mrovli qoyaning ustiga chiqib olib, atrofni olazarak kuzata boshlaydi. Suruv miriqib suv ichib olgach, o'zlariga soya-salqindan joy tanlaydi. Soya bir bet bo'lguncha huzurlanib orom olishadi. O'h-o'h-o'h... ular qayoqda qoldi. Suruvi qani? Shahloko'z malikalari qayerda? Dirkillagan qo'zichoqlari-chi? Qani oq bulog'i? O'zi nima bo'ldi?

O'sha kuni, ya'ni bundan bir oylar chamasi oldin suruv Beshqoya yonida yoyilib yurardi. Yurti gullab-yashnagan payt, yam-yashillik saltanati. Beqiyos qiyoqlar, giyohlar, g'unchalar, ko'plari ochilgan, yaproqlari taranglashgan, qishdan omon-eson chiqib olgan suruv yu-toqqan... Peshinga yaqin gazada uch otliq paydo

bo'ldi. Tillaburamashox ikkitasini tanidi, ular kiyimidan ma'lum, doimo mehribon ko'zlar bilan qarovchi o'zlarining qadr-don qorovullari edi. Biroq uchinchisi begona, o'ng qoshining bir yonida bo'rtib turgan qop-qora xoli bor notanish yigit...

Tillaburamashox yuragi allatasin bo'lib ketdi. Uning shuuridan nimadir sizib o'tdi. Nimadir yuz beradigandek... Suruvni boshlab Beshqoyaning ters tomoniga yo'naldi. Ammo ko'p o'tmay bir tog' begining yolg'iz o'zi uning qarshisida paydo bo'ldi. Nimadir "shirt" etdi. Tillaburamashoxning etiga chippa yopishdi. U qadr-don qorovuldan buni aslo kutmagandi. Keyin... ko'zini ochganda bo'rtiq xolli yigit va yana ikki-uch fason bo'y-dor kishilar uning ustida turardi. Tillaburamashoxni o'sha kuni-tundayoq panjarali mashinada ushbu dargohga keltirishdi.

III

Elboshi Tillaburamashoxni yoqtirib qoldi. Uni qo'riqxonaga sayr etishga taklif qilishganda, Tillaburamashox shoxidan shu'la taratib, qo'riqxonaga devori bo'ylab, asta-asta yurib turardi. Ataylab qilgandek, ko'rgazma namoyishiga chiqqandek tam-tam yurardi. Yo rab! Uning qomati... ko'rki... tarang, suluv oyoqlari... tik boquvchi qora, shahlo ko'zlari... qoramtir malla rang ichida qordek oq o'mrovi, tekis, silliq badani... ayniqsa, Tillaburamashoxi... shu'lador "Alloh" chizgilari...

– O, krasaves! – u butun hayratini bir so'zda jamlab, xitob qildi va ish boshqarmasi boshlig'iga yuzlanib shunday dedi: – Bilasanmi, unga bu yerda nima yetishmaydi, cho'qqi... tog' cho'qqisi... skala... Quringlar, kelgan mehmonlarim uni qoya ustida ko'krak kerib, quyoshga qarab turganligini ko'rsin. Nur taralayotgan tillashoxini ko'rib, maftun bo'lsin! "Alloh" so'zini nurda o'qisin. Biz Allohning suygan farzandlari ekanligimizni, ular bu dunyodagi eng baxtli fuqaro ekanliklarini bilsinlar!

Ko'p o'tmay, qo'riqxonaga bo'ylab, tog' tomonga qaragan ma'lum bir masofada cho'qqi-qoya qurish ishlari boshlanib ketdi.

Tillaburamashoxning ichi esa yorishmasdi. Kun-tun vatanini o'ylardi, unda shamolday erkin-emin kezib yurganliklarini bir zum bo'lmasin esidan chiqarolmasdi. U ozod xilqat edi. Oilasi – suruvi ham ozod va erkin edi. Ular jam bo'lib, Alloh bergan erkinlik nash'alarini surishardi. Bu ularning oddiy hayot tarziga aylan-

gandi. Bu dunyoda vataningdan, ozodligingdan, erkinligingdan qimmat narsa yo'q ekan. Tog' begilari ahyon-ahyonda katta daraga barcha katta-kichik suruvni yig'ishib, sanoq o'tkazishar edi. O'ho'... bu to'plandilar, to's-to'polonlar, olishuvlar, bir-biriga shox tashlashuvlar... Ularni hatto Burgutli qoyaning olmos ko'z burgutlari, Shovulloq sharsharasining ko'k kaparlari ham tomosha qilishardi. Kakliklar "qaqi-baq... qaqi-baq..."larini to'xtatishardi. Toshto'rg'aylar dumparlarini likillatishib, alqorlar ustida u yonga, bu yonga uchishib tomosha qilishardi. Bu makondagi to'ng'izlar bu paytlarda oyoq ostlarida qolib ketmasliklari uchun o'zlarini xoli joylarga olishardi.

O'h-o'h... Mutlaq g'olib bo'lgan kuni. Bu lahzalarni esidan chiqarish mumkinmi? Yo'q! Yo'q! Aslo! Ayniqsa, suruv sardorligi uchun shiddatli kurash paytlarini... Bu vaqtlarda bir-birini ayash yo'q! G'oliblik, yetakchilik, sardorlik yo'li – shafqatsizlik yo'liga aylanadi. Zo'ravon – yetakchi! Kuch-quvvat – yetakchilik! Bu kurashda hatto halokat yuz beradi. Fojia oddiy holatga aylanadi. Tabiatning beshafqat, izchil hukmi azaliy, abadiy!

Tillaburamashox o'sha kuni bir ko'z bo'lib qolgan sardor bilan jangga tushdi. Uning bir ko'zi ko'rmasa-da, juda baquvvat edi. Jangari edi. U sardorlikni Tillaburamashoxga topshirishni xayoliga keltirmasdi. Olishuv uzoq davom etdi. Eng dahshatlisi, shoxlar shoxga oralab, kirib qoldi. Buramashoxlarni bir-biridan ajratib olish juda og'ir edi. Bir-birini itarishar, ortga-oldga tislantirishardi. Bu jangda g'olib aniqlanmasligi ham mumkin. Chunki har ikkining ham yiqilishi, yo jangni tashlab qochishga imkoni yo'q. Holdan toyishsa, shoxlar shoxga tiralishib, tin olib turishaverardi.

Tillaburamashox bu holdan qanday chiqib ketish yo'lini topa olmadi. Ammo tajribali bir ko'z sardor ilojini topdi. U tumshug'ini yerga tirab oldi, bo'lajak sardorning kuch-quvvatiga tan bergandek, tek turdi. Tillaburamashox "Alloh" yozuvi muhrlangan shoxini yonlatib, raqibi shoxidan chiqarib oldi. Chiqarib oldi-yu ortiga bir tislantirib, sardorning biqiniga shox urdi!

Tillaburamashox g'olib edi! Mag'rur kerildi. Vatani saltanatining endi yagona hukmdoriga aylandi. Endi barcha alqorlar, ular suruvlari unga tobe-tobun edi axir!

Mana, endi ozodlikdan, erkinlikdan mahrum. Vatandan mahrum. Bo'rtiq xolli yigit unga ko'z-quloq. Ikki marta ko'pchilik bo'lib, yiqiti-

shib, badaniga nashtar ham urib ketdi. Xolli yigitni ko'rgani ko'zi yo'q. Uni vatanidan judo qilgan shu. Qani, endi tuyoqlari ostiga olsa, ezg'ilab tashlasa... O'h-o'h... o'h...

Nihoyat, qoya-cho'qqi ham bitdi.

Qoya-cho'qqi juda hashamatli. Albatta, vatanidagi cho'qqilarga, qoyalarga o'xshamaydi. Ammo.. birdan Tillaburamashoxning xayoli tobga keldi, shuuridan olis bir kechinma yalt etib o'tdi. O'shanda iliq, yumshoq yoz tonglaridan biri edi. Tillaburamashox har bir tong quyoshini tik yuksak qoya zirvada o'zi kutib olardi. So'ng asta-sekin suruvning qo'rqmaslaridan bitta-ikkitasi ortidan ergashadi.

O'shanda u qoyada yakka turardi. Uning badani nurlardan rohatijonlanib, kumushlanadi. "Alloh" yozuvi cho'g'lanardi. Tillaburamashox pastga – kamarning quyuyq soyalariga sinchkovlik bilan tikildi. Qandaydir o'ta jim-jitlik. Jim-jitlik... sukunat... Qoyadan azot ko'rinib turadigan, enlab o'sgan sershox qora do'lana tagida nimadir g'imirlaganday... Sirli vahm... Ortiga burilmoqchi edi... "qars-s!" Zarb! O'q yarim odim adashdi. Sardorni zarb uchirib yubordi. U havoda muallaq pastga sho'ng'idi. Uchib borayotib, toshdek tushadigan yerini nigohladi. "Yo Allah!.." Tillaburamashox bir o'mbaloq oshib, zil shoxlari to'basini tikka pastka qaratdi. Ulgurdi. To'ba-shox yerga urildi!

Uzun butli ovchi "hay-hay"lab, yugurib kelguncha joni omon qolgan Tillaburamashox o'zini o'nglab oldi-yu kamar etagi bo'ylab odam bo'yi o'sib yotgan quyuyq pidanalarni oralab yo'qoldi.

Ha, shunday bo'lgan edi.

O'sha Vatanidagi cho'qqi-zirvalardan pastroq qurilgan qoya. Uni bitirib, ishlovchilar qorasini ko'rsatmay ketishdi. Tillaburamashox qizg'ish-qirrador qoya toshlari yoniga borib, yonlab ishqalandi. U yer, bu yerlarini shoxi bilan turtib ko'rdi.

Asta-sekin qoya-cho'qqi sari qadam tashlay boshladi. Har qalay qo'riqxonaning sim to'siq, devorlaridan yaxshi-da. Uzoqlarga qaraysan, uzoqlarni ko'rasan, Ehtimol, uning ustidan vatani ham ko'rinib qolar, hech bo'lmasa Beshqoya cho'qqilari... Tillaburamashoxning cho'qqilari har qanday joydan ham ko'rinadi. Axir, u dunyodagi eng baland, havodor, shamoldor, tik cho'qqilar. O'h-o'h... vatani cho'qqilari. Ular ustida qoya yoriqlaridan unguvchi yo'sin-mohlar, ular toti... o'h... o'h... Ayniqsa, qalp-qaltis qoya-toshlar orasidan sizilib chiqib, qotib qolgan

mo'miyolar... qop-qora yaltiroq, silliq dorivorlar... o'qlardan yaralanganda jon ato etguvchi malhamlar... tiriklik malhamlari... o'h-o'h... o'h...

Vatan sog'inchi, erkinlik sog'inchi. Tillaburamashoxni hushdan ketkazayozdi.

IV

U qochib borardi. Ko'zlariga ishonmasdi. Biroq qochqinga aylanganligi haqrost edi. Taralib oqayotgan daryodan o'tib oldi. Uzoqdan yaqqol ko'rinib turgan qorli tog'ni qoralab, u tomonga yugurib ketardi. Oyoqlariga ishonardi. Garchi qo'riqxonada ular tolg'inroqqa aylangan bo'lsa-da, mustahkam edi. Bora-bora tolg'inliklardan asar ham qolmadi. Chigillar butkul yozilib ketdi. U olazarak bo'lib yugurardi. Noxushlik keltiradigan hech bir narsa nazaridan chetda qolmasdi. U avval qir-adir qishloqlarini yonda qoldirib o'tdi. Ba'zi qishloq itlari uni ko'rib qoldi. Orqasidan quvgandek bo'ldi, yetib bo'пти. Akillab-akillab qolib ketishdi. U qarshisida turgan oppoq tog' tomon yugurgilab ketardi. Shunga yetib olsa bo'ldi. Keyin o'zi biladi... Vatani topadi. Ozodlikning orti – Vatan. Vatani topsa, erkinlik hayoti o'sha yerda. Erkinlik hamma joyda ham tatiyvermaydi. U vatanda tatiydi. O'h-o'h... Erkinlik – Vatanda tatiydi faqat! Ana shu erkinlik deb, ozodlik deb, Vatan deb, oila-suruvini deb, qo'riqxonada devorlariga yaqinroq qilib qurilib qo'yilgan tik qoyachochiqdan "Yo, Alloh!" – deya tashga sakrab uchdi! "Alloh!" deb, erkin hayotga uchdi, Vatani tomon uchdi! Mana, murodigaga yetdi. Tillaburamashox ozod. U, mana, qorli qoyalarga tirmashib chiqmoqda. Gurtiklarni o'mganlab yorib bormoqda. Ko'chki surilishlarini chetlab o'tmoqda. U bir qoyaga chiqib oldi. Toliqdi, ammo charchagani yo'q! Tin oldi! Olis-olislarga boqdi. Poyonsiz tog'... tizmalar... tizmalar... o'rkach-o'rkach qoyalar... archalar... archazorlar, Tillaburamashox ko'rmagan qandaydir daraxtlar, butalar, qirrador-qirrador toshlar, o'ydinchuqurliklar, jarlar, o'pqonsimon ungurlar, jonalar... Vatani qayoqda? Uning vatani qaysi tomonda? Shunday ochiq havoda ham nega Beshqoyasi ko'rinmaydi? U hamma joydan ko'rinishi kerak edi-ku... Qani u? Uning jon-jahoni Makoni qayerda? Alloh!.. madad ber!..

Tillaburamashox tin olib turgan qoyaning ortidan quyosh nurlari osmon yuzini yorita boshladi. O'h-o'h... o'h... Uning shuuri birdan yorishib ketdi. Axir, vatanda ham quyosh osmonga shu tarafdin ko'tarilar edi-ku. Demak,

uning vatani bu tog'larning ortida emas, etaklab ketgan tomonda, quyosh botishi tomonda, Kunbotarda.

Tillaburamashox shitob bilan qoyadan tushdi. Yugurgilab ketdi. Tizmalarni qiyalab yugurgilardi. Quyosh bir oqterak bo'yi ko'tarilganda, morollar suruviga duch keldi. Ular quloqlarini dik qilganicha, bu begona shoxdorga hayrat bilan tikilishdi. Tillaburamashox ularni yonlab o'tib ketdi. Shu ketishda qancha yurganini bilmaydi, ammo kun peshindan o'tib qolganda uzoqdan bir juft qizil bo'rini ko'rib qoldi. Ha-ha, qizil bo'ri. Xayriyat, ularni Tillaburamashox birinchi bo'lib ko'rdi.

Birinchi bo'lib ko'rishda gap ko'p. Qochish yo'lini bir daqiqada shuuring bilan belgilab olasan, shunga qarab, qismatingni ham hal qilishing mumkin. Bo'rilar ham uni ko'rdi. Xatarli quva-quv boshlandi. Hayot-mamot lahzalari... Tillaburamashox bo'rilarini ko'p ko'rgan. Bo'rilar o'z vatanda ham kam emas. Faqat bu bo'rilarining ranglari qizg'ish ekan. Jussalari ham vatani bo'rilaridan kichikroq. Tillaburamashox hatto birining, ya'ni ona bo'rining qorni qappayganligini – bo'g'oz ekanligini ham ilg'adi. Biroq ular chaqqongina, shuvillab orqasidan qolmaydiganlardan, shekilli. Tillaburamashox jon-jahd bilan qochishga tushdi. Bo'rilar ikki yondan kelardi. Uni o'rtaga olmoqni mo'ljallar edi. Bu usulda sardor ikki-uch marta vatani bo'rilarini bilan tirashib ko'rgan. Shu bois u to'lg'ama usulida, ya'ni goh o'nga, goh chappaga o'zni tashlab, qochish usulini tanladi. Bu yo'sinda anchagacha qochdi.

Ammo bo'rilar ortidan qolmasdi. Tillaburamashox keskin burildi, yo'lni tikka pastlik – shag'allik enishga yo'naltirdi. U bamisoli bir burama loyqa shiddatli sel oqimiday oqib ketdi. Bo'rilar bunday holatni kutmagandi. Ona bo'ri bir qoyacha ustida itolg'iqushday holsizlanib turib qoldi. Ammo arloni quvishda davom etdi. Odatda bo'ri zoti tik enimga tik yugurolmaydi. O'mbaloq oshib ketishi hech gap emas. Tillaburamashox bundan ustalik bilan foydalangan edi.

Yo'q, arloni bo'ri, endi yolg'iz bo'lsa-da, o'ljani osonlikcha qo'yib yubormoqni istamasdi. U quvib borardi. Pala-partish toshlarni oralab, sakrab-sakrab quvardi. Tillaburamashoxning chaqmoq shuurida arloni bo'ri bo'rtiq xolli yigitga aylandi. Xolli yigit quvardi. Ikki oyoqlab quvardi. Qorachiqday bo'rtiq xoli qop-qorayib ketgan edi. Qosh-ko'zi orasidan battar bo'rtib

chiqib ketgan edi u. U quvardi, izidan qolay demasdi.

Tillaburamashox yo'lni endi qiyalatib yugurib, yuqorilay boshladi. U oldinda ko'ringan cho'qqi yonidagi gazani mo'ljalga oldi. Gazani oshib olsa bo'ldi, naryog'i yana enish bo'lishi kerak...

Gaza... mana, gaza... Gazaga chiqdi! O'h-h...-h... Oldi qoya edi! Shu asno arloni ham yetib keldi! Tillaburamashox uning ancha toliqib qolganligini sezdi. Fursat g'animat! Boshqa iloj yo'q! Tillaburamashox zabt bilan orqaga burildi, "Yo, Alloh!" – u bo'riga tashlandi! Baquvvat shoxlar chaqmoqday qarsilladi, Shoxlardan o't chiqib ketdi. U bo'rini qoyatoshga tirab, siqdi! Siqdi! Bo'rining ko'zlari oqib ketganday bo'ldi! Tillaburamashox shoxlarini lahzada ajratdi-yu, to'g'ridagi qoyaning eng pastqam kemtigi – tangisini ko'zlab chiqdi va... chaqmoqday o'zini qarshisidagi enish tarafga tashladi...

Tillaburamashox qorni bo'yi keladigan daryo qarshisidan chiqib qolganda tun edi. Qandaydir kengayib ketgan osmon... to'la yulduz... yulduz... Daryo to'la yulduz... sharaqlab-sharaqlab tebranib yotgan yulduz... U endi o'ziga kelgan, yovlaridan qutulib ketganini bilar, allaqanday ko'ngli xotirjam tortgandi. Chanqagani esiga tushdi. Tamshandi. Olazarak bo'lib suv ichdi. Daryoning ikkinchi qirg'og'i taraflarda – olis-olislarda tizma tog'lar nigohlarini chulg'adi. Suvga tushib, o'mganlab-o'mganlab qirg'oqqa chiqdi. Silkindi. Tanasiga qandaydir kuch yig'ilganday bo'ldi. Yugurgilab ketdi. Qancha yugurgiladi... Nogahon sahrodan chiqib qoldi. Ha, tog' tizmalari bo'ylab qarshisida poyonsiz sahro yotardi. Qayerdadir adashgandi. Hali tog'larda ko'kish tumanlar elas-elas ko'zga tashlanardi. Biroq vatani cho'qqilariga o'xshash cho'qqilar, tumanlar orasida qalqib turgan-dek tuyuldi unga. Demak, sahroni kesib o'tib, tog'larni qoralab bormoq kerak bo'ladi. Sahro o't-alafklaridan chirt-chirt uzib yedi. Allaqanday, chog'roq toshday jonzotga duch keldi. U to'ntarilib yotar, to'rt oyog'ini tinimsiz qimir-latar, ammo ular havoda muallaq tebranardi, xolos. Birdan unga tikilib qoldi. Ilkis, bir sharpa orqasida turganday, vahimada jonivor ustidan sakrab o'tib ketdi. Beixtiyor uning bir orqa tuyog'i haligi jonzotga tegib ketdi. U o'nglanib oldi... Bu sahro o'rtasida to'ntarilib yotgan Ona toshbaqa edi.

V

Erta turgan bosh tog' begi Rajabboy soya-salqinda alqorlardan xabar olib kelmoqchi bo'lib, tog'lar to'riga – Burgutli qoyalari tomon yo'l oldi. Otining jilovini salqi qo'yib, tevarakni qo'sh ko'zlab durbini bilan kuzatib bordi. U soy bo'ylab, ota-bobolari ekib ketgan, bugun-da yuz yildan yoshi oshib ketgan yong'oqlar oralab ketar ekan, g'oyat mamnun edi. Bunaqa xush havo tog' yer yuzida bitta bo'lsa kerak, deya o'z-o'ziga jilmayib qo'ydi. Alqorlar ham qay joyni vatan qilishni bilar ekan-da, sahro-cho'llarda yashay olmaydi. Juda baland, masalan, uch ming metrda oshgan tog'larda ham yashay olmaydi. Ular uchun dengiz sathidan ikki, ikki yarim ming metr baland yerlar asl joylar hisoblanadi. Bekorga yovvoyi qo'y, deyilmas ekan-da. Qo'ylarga ham bu tog'lar eng qulay joy, axir.

Shunday xayollar bilan ketar ekan, ora-chora soyning ikki betida maza qilib o'tlab yurgan alqorlarni ko'rdi. Qozoqmozor deb atalmish joyga yetganda otidan tushib, uni bir uchqatga bog'lab, "bulk-bulk" qilib, qaynab chiqayotgan chashma bo'yiga kelib hovuchlab suv ichdi. So'ng yon tomondagi bir qoya ustiga chiqib bordi va bu qulay joydan alqorlar suruvini kuzata boshladi.

Yo, falak! Qichqirib yubordi Rajabboy, durbin oynaklari yonida Tillaburamashox turardi! Yo'q, durbin adashtirayapti, ko'zlari aldayapti, bo'lishi mumkin emas... Tillaburamashox!

Cho'ntagini paypaslab, qo'lro'molini topdi. U bilan durbin oynaklarini artdi, keyin ko'zlarini artdi. Qaradi. Tillaburamashox! Tag'in qaradi, Tillaburamashox!..

Otiga chopdi. Yeta solib, unga sakrab mindi. Suruv tomon ot qo'ydi. Bir kamarchani jadallab kesib o'tib, alqorlarni betladi. Katta suruv bu yerdan azot ko'rinib turar edi. Xuddi o'zi – Bura-mashox! O'zi! Uni qanday tanimaslik mumkin... Lekin bu yerda qanday paydo bo'ldi? Poytaxtga olib ketishgan edi-ku?..

Rajabboy hamon hayrat, hayajonda edi. Qanday o'y-xayollar qilishni ham bilmay qoldi. Savollari ko'p, javoblari yo'q. Mobil... Uyda qolibdi. Qo'l telefonidan ko'p foydalanmaydi. Bu tog'larda kim bilan ham gaplashadi. Shahar-pasharga tushsa boshqa gap. U otning jilovini uyi tomon burdi.

O'sha kuni shomdayoq poytaxtdan bo'rtiq xolli yigit yordamchisi bilan yetib keldi. Uning ranglari o'chib ketgan. Qoshi orasidan xoli yana-da bo'rtib chiqqanday. Uning aytib berishi-cha, o'lgan o'lgan, qolgan qolgan.

Tillaburamashox la'nati me'morning aybi bilan qo'riqxonada devoriga yaqin qurib qo'yilgan qoya-cho'qqidan chegara osha sakrab oshib qochib ketganidan buyon uyqu-puyqini bilmaydi. Tillaburamashoxni izlamagan joyi, daraklatmagan qulog'i qolmabdi. Axir uni Katta juda yaxshi ko'rib qolgandi. Agar bilib qolsa, otadi, ha, naq otadi! Lekin Tillaburamashoxning o'z makoni – bu tog'larga yo'nalganini hech kimsa xayoliga ham keltirmagan edi. Axir, bu hayvon-ku... shuncha uzoq yo'ldan – Mag'ribiy Tyonshondan Turkiston tizmalari orqali Nur tog'lariga... Yo'q, yo'q, bu hayvon emas, bekorga shohida "Alloh" so'zi tamg'alanmagan. Rajabboy, Vaqtida telefon qilib, xabar berganing uchun ming-ming tashakkur. Meni ko'p yomon narsalardan asrab qolding. U bir tog'dan olib, bir bog'dan olib, Rajabboy hovlisidagi supaga qalin to'shak soldirib, uyquga ketdi.

Ertalab Rajabboyning tog' begilari Tillaburamashox suruvining Alqorqamoq sayhonida ekanligi xabarini yetkazishdi. Alqorqamoq sayhonligini tabiiy toshqo'rg'on, desa bo'ladi. Toshqo'rg'on tevaragining uch tarafi baland qirrador qoyalar bilan qurshalgan, bir tarafi esa tagi ko'rinmas zov, toshjarlik. Zovga tutashib ketgan birgina toshdarvozasi bor. Alqorlar shu darvozadan kiradi-da, o'zlarini naq qamoqxonaga tiqishadi. Alqorlarning bu joyga tez-tez kirib, yoyilish sababi, sayhonlik ichi o't-o'larga to'la. Shuvoq deysizmi, bug'doyiqmi, tuyatovonmi, kiyiko'tmi, kakrami, zirami, o'lmaso'tmi, sigirquyruqmi, andizmi... hammasi topiladi. Bundan tashqari, uchqat, qorabodom, so'oz, irg'ay, itburun, qizilcha singari daraxtlar, butalar ham qalingina. Bularning yaproqlarini alqorlar ikki old oyog'ini daraxt tanalariga tirab olib, "chirt-chirt" uzib, rosa maza qilishadi.

Bugun ham suruv maza qilib yoyilmoqda. Kun choshgohga yaqinlab qolgan. Tillaburamashox o'z Vatanida, erkin, ozod, uning yetib kelganiga ham hafta bo'lib qoldi. U tag'in shahloko'z suluvlari qurshovida, bir qancha qo'zichoqlari sakrab-sakrab o'ynaydi, dirkillaydi, dikonglashadi. Qo'chqorchalari bir-biriga kalla tashlashadi.

Rajabboy bo'rtiq xolli yigit, yordamchisi va ikki qoravuli bilan toshdarvoza oldida paydo bo'lishganda, Tillaburamashox bir uchqat shoxlariga osilib, kovshanmoqda edi. Uning ko'zlari "yalt" etib, bo'rtiq xolli yigitga tushdi. Yuragi

jizillab ketdi. O'sha kimsa... yonida shotiri... qorovullar... Sardor uchqatdan oyoqlarini zudlik bilan pastga tushirdi. Jon holatda suruviga qarab, ma'radi. Suruv zum o'tmasdan uni o'rab oldi. Tillaburamashox ularni zov tarafga surib ketdi. Suruv zovni yonlab to'xtatdi. Tek qotdi. Hammasining ko'zlari toshdarvoza oldiga qadaldi. Quloqlari tarang-ding. Birortasi qilt etmaydi, havoda pashsha uchsa bilinadi.

Rajabboy sheriklariga nimadir dedi-da, o'zi o'ljani uxlatadigan o'q-dorili ostin-ustinli qo'shog'iz miltig'ini orqasiga yashirib suruv tomon yurdi. Asta... ohista... asta... ohista... Tillaburamashoxning... ko'zlari sehrlangandek... xollida... ikki oyoqli bo'rida... Tog' begida emas, o'shanda... Rajabboy... asta... ohista... asta... "Ship-pl!" Tamom! Tillaburamashoxning oldingi ikki oyog'i bukilib ketdi, tentirab-tentirab, bo'ksasi bilan bir toshga tiralib, yiqildi. Suruv tum-taraqay bo'lib, har yonga sochilib qochdi. Bo'rtiq xolli yigit qandaydir chaqqonlik bilan bir zumda, Rajabboyga ham qaramay Buramashox yoniga yetib keldi. Keldi-yu uning shoxlaridan mahkam ushlab oldi. Ushlaganda ham "Alloh" tamg'asining ustidan berkitib ushlab oldi. Ushlagan qo'li bir "jiz" etganday bo'ldi-yu... Bu yetmaganday bo'yniga o'tirdi. O'h-h... Bu yog'i lahzada sodir bo'ldi. Tillaburamashox zarb bilan sakrab turdi. Turdi-yu... zov tomon otildi. Xolli yigit nima bo'layotganini ham anglamay, Tillaburamashoxning shoxlaridan qo'llarini ham ololmay, u bilan tubsiz zov-toshjarga uchdi.

* * *

Burgutli qoyada yuz bergan bu voqealarni kuzatib turgan juft burgut havo-ga ko'tarildi. So'ng vahmkor zov tepasida keng doira yasab, ucha boshlashdi...

Tog' begilari jon holatda dara-kamarlarni bu yerga aylanib kelganlarida, xolli yigit qonga belanib yotardi. Ammo Tillaburamashox yo'q edi...

Rajabboy mo'miyoli cho'qqiga bir nigoh tashlab qo'ydi...

2017-yil oktabr

Murod Muhammad Do'st:

Xudoning nazari tushmasa – hammasi bekor

“Yozuvchiman deb aytish men yaxshi odamman deyish bilan barobar.

“Adabiyot, umuman, haqiqiy san’at – insoniyatning tuzalmas dardi. Va uning mezonlari hech qachon o‘zgarmaydi: oq – qora, yaxshi – yomon, adolat – qabohat, muhabbat – nafrat...

“Tarixda qoladigan mingda, yo‘q, milyonda bitta bo‘ladi. Ijod kishisi o‘ziga eng yorug‘ narsalarni, deylik, chaqmoqni, yashinni, vulqonni taxallus qilib olishi, o‘nlab, hattoki yuzlab kitob yozishi mumkin, lekin Xudoning nazari tushmasa – hammasi bekor.

“Sho‘ro davridan boshlab jamiyatni hadik bilan yashashga o‘rgatib qo‘ydik. Bu hadik hali ko‘ngildan chiqib ketgani yo‘q. Ijtimoiy-siyosiy passivlikni oqlaydigan o‘zbek xalqining maqollari ko‘p: “Och qornim – tinch qulog‘im”, “Yarimta non – rohati jon”. Bularni fazilat sanashadi. Aslida bu fazilat emas, qusur.

“ Bizning vazifamiz – voqelikni badiiy idrok etish, xolisona, bosiqlik bilan badiiy idrok etish. Sho‘rolar zamonida yozilgan va bugun yashab kelayotgan ko‘pchilik yaxshi asarlar shu yo‘sinda bitilgan.

“ ...gap adabiyotga kirishda emas, adabiyotda qolishda. Bunda vaqt va ma‘rifatli o‘quvchidan o‘zga hech kim va hech narsa hakamlik qilolmaydi.

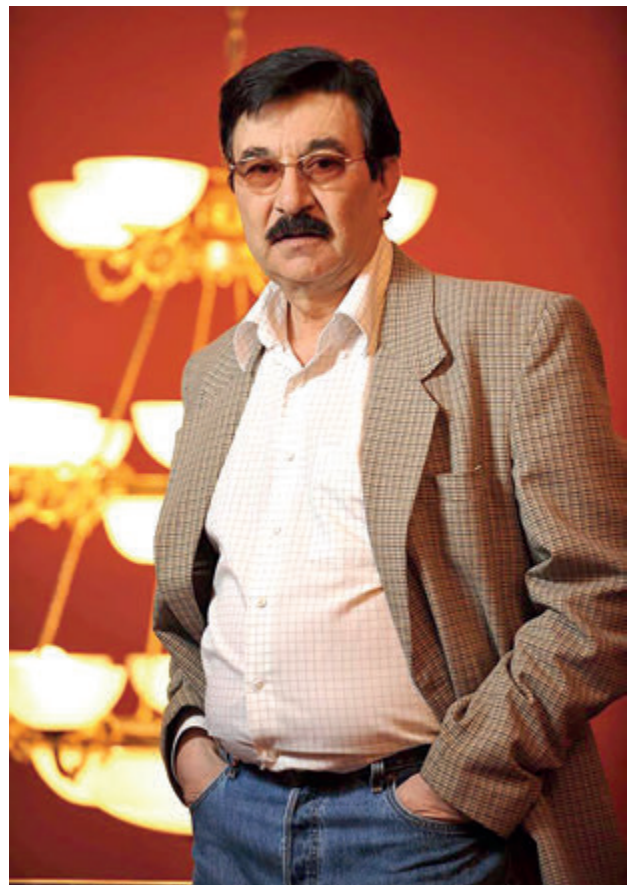
“ Odamning dardini, jamiyatning dardini yozgan odam yutadi.

“ Odamzot oziga shukur qilish kerak. Hamma narsaga erishishning iloji yo‘q. Bitta yaxshi hikoya yozsang yoki o‘qisang, bir she‘rdan ta‘sirlansang shunga xursand bo‘l. Faqat badbin bo‘lmasang, hasadgo‘y bo‘lmasang – bironing bog‘i senikidan yaxshiroq, yashilroq tuyulmasa bo‘ldi. ”

“ ...milliy faxr borasida bizga yetadigan millat topilmasa kerak. Tariximizni maqtayverib, nazarimda, ajdodlarimiz ruhini ortiq darajada bezovta qilib yubordik. Buyuk o‘tmishga mehrimiz shu qadar kuchliki, ba‘zida bugungi kun esimizdan chiqib ketadi.

“ Yozuvchi salbiy qahramonni ro‘parasiga o‘tqazib qo‘yib, bo‘ralab so‘ka boshlasa, bas, ana endi Xudo urdi, deyavering! O‘quvchi salbiy qahramonni emas, yozuvchining o‘zini yomon ko‘rib qoladi.

Koelo bilan Murakamini katta yozuvchi, deb aytishadi. Menimcha, buyuk yozuvchilar Markes bilan tugagan. Lekin Paulo Koelo yoki Xaruki Murakami yetishib chiqishi uchun ham muhit kerak. Bu jamiyatning umumiy savodi bilan bog‘liq.

“Do‘rmon” dan O‘riklisoygacha

Yan Parandovskiy “So‘z kimyosi” asarida odamlarda yozuvchilik mayli va qobiliyatining uyg‘onishi, kutilmaganda buloq kabi qaynab toshishi haqida quyidagilarni yozadi: “Taajjublanadigan joyi shundaki, ana shu kunni xotiradan izlab topish, qachonligini aniq belgilash qiyin. Shoirning shoirligi qanday sharoitlarda voqe bo‘lganini xotirada qayta tiklash kamdan-kam odamga nasib etadi. Holbuki, ijodkorning tug‘ilishi kishini lol qoldiruvchi ulug‘ hodisadir. Bu juda qudratli, ayniqsa, shoirlarda birinchi muhabbatga o‘xshab kishini butunlay chulg‘ab oladigan kechinmalar bilan bog‘liq bo‘ladi. Shoirlar erta gulga kiradilar. Ba‘zan ular o‘ttiz yoshlarigacha aytadigan narsalarining hammasini aytib, beradiganlarini berib bo‘ladilar”.

Ijodiy uyg‘onish kimda o‘n besh-yigirma yoshda, kimda yetmish-saksonni ortda qoldirgan paytda sodir bo‘lishi tabiiy hol. Ijodkorlik mayli ijobiy ma‘noda boshqalardan biroz bo‘lsa-da, ajralib turish, e‘tibordagi bo‘lish istagi bilan bog‘liq desak, xato bo‘lmaydi. Bu samimiy istakni qadrlamoq, bugun adabiyotga shitob bilan kirib kelayotgan, o‘z ovozida, qobiliyati imkoniyatida so‘z aytayotgan, o‘z yo‘lini qidirayotgan yoshlarni har jihatdan qo‘llab-quvvatlash zarur. Chaqaloqning tilga kirishi, atak-chechak qilishi mashqatli jarayon bo‘lgani kabi, qo‘liga qalam ushlagan yoshlarning “til”i biyronlashuvi, uslubi shakllanishi, qadami ildamlashishi ham birdaniga va osonlikcha sodir bo‘lmaydi. Adabiyot – katta bog‘, unda uzoq yillardan beri muttasil hosil berayotgan salobatli daraxtlar bilan birga, endi-endi gullayotgan, qaddini rostlayotgan nihollar ham bo‘ladi. Yaxshi bog‘bon ularni mehr bilan parvarishlaydi, kekxa daraxtga ham, yosh ko‘chat-

larga ham ko‘z-quloq bo‘lib turadi. Chunki hayotda bo‘lganidek, adabiyot bog‘ida ham tabiiy almashinuv hodisasi yuz beradi. Bu muhim “zanjir” uzilmasligi, aksincha, biri ikkinchisini to‘ldirib turishi zarur.

Bugun adabiyotimiz bog‘ida ayni shu holatni kuzatish mumkin: ijodiy jarayonga, ijodkorlarga, ayniqsa, yosh qalam sohiblariga e‘tibor hech qachon bugungichalik bo‘lmagan. Yosh iste‘dod egalari hayajonga to‘la adabiy davralari, she‘rxonlik, ijodiy uchrashuvlar, nufuzli tanlovlar mamlakatimizda muttasil o‘tkazilmoqda. Ulug‘ ustozlar nomidagi mahorat maktablarining faoliyatiga har qancha havas qilsak arziydi. Ularda ta‘lim olayotgan yoshlarning hammasi ham mashhur shoir yoki yozuvchi bo‘lib voyaga yetmasligi mumkin, ammo ushbu maktablarining o‘quvchilari orasidan chinakam vatanparvar, elsevar, yurtsevar, millat ishiga sadoqatli, fikri tiniq insonlar yetishib chiqishi aniq. Bu – har qanday jamiyat uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Shu ma‘noda Jizzax viloyatining Zomin tumani-dagi O‘riklisoy sihatgohida o‘tkaziladigan yosh ijodkorlarning an‘anaviy seminari qayta yo‘lga qo‘yilgani xo‘b ish bo‘ldi. O‘tgan yilgi uchrashuvda yosh publitsistlar guruhiga rahbarlik qilib, mahorat darslari o‘tkazdik. Amaliy mashg‘ulot sifatida ularga ijodiy taassurotlarini qog‘ozga tushirishni vazifa qilib bergan edim. Quyida ularning ayrimlarini e‘tiboringizga havola etmoqdaman.

Ahmadjon MELIBOYEV,

*O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi badiiy
publitsistika kengashi raisi*

Orifjon ODILOV

Mo'min - she'riyat shaydosi

Ijod ruhi kezib yurgan “Do'rmon” bog'ini avvallari o'zimcha tasavvur qilardim. “Do'rmonda bir kun” sarlavhali insho yozganim ham yodimda. Bolalikdagi orzular hamon uyg'oq ekanmi, ijod bog'ida o'tkazilgan seminaridagi ilk kun taassurotlarga boy bo'ldi. Adabiyot yuragi urib turgan Do'rmon viloyatlardan kelgan yosh ijodkorlar bilan gavjum.

Nukuslik yigit o'qigan qoraqalpochcha she'r, namanlik qizning aruziy mashqiga ulanib ketdi. Surxonlik tengdoshimning mitti hikoyalari, ijodiy rejalarimiz haqidagi suhbatlar bilan kunni tunga, tunni tongga uladik. Ulug' ustozlar suhbat qurgan azamat chinorlar tagida uzoq o'tirdim...

Erta tongda safar taraddudi boshlandi. Avtobuslarga chiqdik. Hamma hayajon qurshovida ekani sezilib turardi... Avtobus Mirzacho'l dashtlari bo'ylab harakatlanarkan, xuddi vaqt o'tmayotganday tuyuldi. Derazadan tashqariga qarab xayolga cho'mibman. Qachonlardir ipak yo'li karvonlari mag'rib-u mashriq tomon bu yerlarda tinimsiz harakat qilganlar. Ular orasida olimlar, shoir-u fuzalolar ham bo'lgan. Bu yo'l minglab yillar mobaynida vodiy-vohaning ilmiy-adabiy muhitini o'zaro bog'lab turgan. Bugun biz ham shu yo'ldan o'tib boryapmiz...

Tog'lar orasiga yashiringan “O'rikli soy” sihatgohiga yetib keldik. Kutib olish marosimi juda hayajonli bo'ldi..

– Siz ham shoirmisiz?

To'satdan berilgan savol egasiga o'girilib qaradim. O'n sakkiz yoshlardagi yigitcha tortinib turardi. Peshbandiga qaraganda biz tushlik qilayotgan yemakxonaning ishchisiga o'xshardi. Bir muddat suhbatlashdik. Ismi Mo'min ekan. Aytishicha, ijodga havasmandlardan, ammo oilaviy sharoiti sabab o'qishga imkoni yo'q, oilasiga ko'maklashishi kerak.

– Ba'zan she'r mashq qilib turaman. Afsuski, ijodiy davralarga borish, saboq olishga har doim ham imkon topilmaydi.

U shunday dedi-yu, ikki band she'r o'qidi. “Niyat” haqida ekan. She'rning ohangi, o'ziga xosligi, dardi borligi menga ma'qul tushganini aytib, unga dalda berdim. Mo'min bilan raqam almashdik.

Oromgohga joylashgach mushoira bo'ldi. So'ng hamma xonalarga tarqaldi. Yozuv stoliga o'tirdim. Qog'ozga ilk so'zlar bitildi: “Mo'min – she'riyat shaydosi. U bunga haqli...”

Shahlo ABDUSAIDOVA

O'rikli soyning serzavq shovqini

Intiqib kutilgan safarga chiqishning gashti bo'lakcha-da. Garchand bolaligimning har yozi o'tadigan tomonga otlangan bo'lsam-da, o'sha qadrdon go'shaga orzularim qanotida yelib kelyapman. Soatga qarayman: 11:15. Dashtobod shaharchasidan tuman markazigacha 20 daqiqalik yo'l. Ko'chalarga, odamlarga qarayman, yaqinda ta'mirdan chiqqan bozor oldidan o'tarkanmiz, uning eski va yangi holatini solishtiraman. Manavi burilishning boshida yashaydigan xolamlarning uylari ajriq va yantoq bosgan dalalardan ko'rinib turardi. Hozir yo'ldan o'tib ketayotib, o'sha uyni nigohlarim bilan qidirdim. Ko'chalarni taniy olmadim. Ko'kka bo'y cho'zayotgan teraklar, obod xonadonlar, bolalar maydonchasi, lolalardek qizil olmalarni ko'rsangiz edi...

Yo'l bo'yi osmoniy orzular hamrohligida, go'zal tabiat og'ushida Zominga yetib kelganimizni sezmay qoldim. Tog'larga bosh urgan bulutlar qalbimni sururga to'ldirmoqda. O'rikli soy xuddi eski tanishlarini ko'rganday shovqin soladi. Bu yerda o'tadigan ikki kunimiz yosh ijodkorlar qalbida uzoq saqlanishiga ishonchim komil.

Yulduz O'ROLOVA

Tarixga guvoh yo'llar

Birgina harakat insonni omad cho'qqisi sari yetaklashi yoki, aksincha, omadsizlik botqog'iga g'arq qilishi mumkin. An'anaviy Zomin seminarida qatnashishga yoshim yetmasligini bilsam ham borish ishtiyoqim baland edi. Ustoz Abdulla Qahhorning "Anor" hikoyasi asosida tayyorlangan insenirovkada o'ynagan rolim menga O'rikli soy yo'lini ochdi. Shu kungacha televizor orqali ko'rgan, kitoblaridan ma'naviy olamimni boyitib kelayotgan Usmon Azim, Aziz Said, Ahmadjon Meliboyev, Anvar Obidjon, Zulfiya Mo'minova, Nodir Jonuzoq kabi adabiyotimiz va-killari bilan yuzma-yuz ko'rishish, mahorat darslarida qatnashish menday oddiy maktab o'quvchisi uchun ertakdek gap.

Jizzaxdan Zomin tomon yo'l olarkanmiz, avtobus oynasidan atrofnı tomosha qilayotganga o'xshasamda, xayolim ustoz Oybekning "Navoiy" romanida. Qachonlardir Navoiy bobo Yodgor Mirzo bilan bitim tuzish uchun shu yo'llarnı bosib o'tgandir ehtimol... Tog'larning har bir toshi, giyohi moziy voqealariga tilsiz guvoh emasmi?! Zahiriddin Muhammad Bobur Samarqandni qo'ldan boy berganida shu yerlarda jon saqlagani, tog'lar bag'ridan panoh topgani aniq. Qani endi, men ham ulardek ijod cho'qqisiga ko'tarilsam-u asrlar o'tib, qaysidir yosh ijodkor purviqor tog'larga qarab, qachonlardir bu yo'llardan Yulduz O'rolova ham o'tgan deb eslasa...

Laylo HASANOVA

Sukutda donollik MAVJUD

Toshkentdan O'rikli soygacha yuragimda kechgan hayajonlarnı qog'ozga sig'ira olmayman, afsus! Hayajonlarim ko'pkari o'ynayotganday. Shunday bo'lsa-da, hayratlarimni sizga ilindim.

Bu yerga kelganimdan beri tabiat meni o'ziga oshno tutdi. Uning mungli, ammo hayotbaxsh shiviri menga, eng avvalo, o'zimni tinglamoqqa imkon berdi (Ancha bo'lgandi o'zimni o'zim eshitmay qo'yganimga). Bu holat balki, sizda ham bo'lgandir?

Chor atrofga suqlanib qarayman: har giyohda hayot bor, har toshda yashash uchun kurash. Ular abadiylikka da'vo qilishsa ham ajab emas. Baxtlari, omadlari shundaki, ular ijtimoiyotning hamma-ga ma'lum qoliplaridan xoli, beg'ubor va tabiiy. Tuyg'ulari taroshlanmagan, ortiqcha bezaksiz, samimiy va dilbar.

Soy – mening eng yaqin do'stim. U sharqiroq, maftunkor, ammo biroz xudbin: faqat men haqiqatman, jami go'zallik menda mujassam deya o'ziga mahliyo qiladi. Balki, so'zlari haqiqatdir, chunki unda, chindan ham hayot bor, go'zallik, pokizalik bor.

Soyni soatlab tomosha qilaman. Donolar aytmish-ki, oqar suv ko'zga nur, qalbga huzur beradi.

Ko'rdimki, soyda shovqin ham, sukut ham bor. Sukutda esa donollik, buyuklik mavjud... U sizni eshitadi.

Anora HOJIMATOVA

Tarbiyali hamroh

Yuragim duk-duk uryapti, qalbimda hayajon va qoʻrquv. Sekin avtobusga chiqdim, ichi toʻla ishtirokchilar. Hammaning yuziga birma-bir qarayman. Kim bilan doʻstlashib olarkanman, oʻsha odam tezroq kelsa-yu, tezroq tanishib olsam, shunda sal yengil tortardim degan oʻy bilan oxirroqdagi oʻrinlardan biriga choʻkdim. Yonimga hamroh kelishini kutdim, ammo hech kim kelmadi. Avtobus joyidan qoʻzgʻaldi. Men Zomingacha yolgʻiz borishni oʻylab qiynala boshladim. Atrofimdagi tengdoshlarim allaqachon bir-birlari bilan tanishib ulgurishgandi. Men esa zerika-zerika uxlab qolibman. Bir payt musiqa ovoziidan uygʻonib ketdim. Yonimdagi oʻrindiqqa qaragam, bir chigirtka turibdi. Hasharotlardan qoʻrqqanim uchun ichimga vahima oʻrimaladi. Menga qarab sakrasa nima qilaman? Baqirib yuborsam noqulay ahvolda qolaman-ku.

Chigirtkadan koʻz uzmay ketaverdim, eʼtibor bersam u ham menga diqqat bilan tikilayotgandek edi, goʻyo. Avtobus oynasidan dam tashqariga, dam chigirtkaga qarab oʻtirdim. Keta qolsa-chi, deb mingʻirlab qoʻygandim, arazlagandek orqa oʻgirib oldi. Uni kuzatishni qoʻymadim. Oradan ancha vaqt oʻtgach, u yana men tomonga oʻgirildi, yana deng, biroz yaqinlashdi ham. Mening fikrlarimni uqayotgandek tuyuldi. Qoʻrquvdan asar ham qolmadi. U bilan yoʻl boʻyi sassiz suhbatlashdim. Manzilga yetgach, chigirtka qayoqqadir gʻoyib boʻldi. Shunda tushundimki, u men kutgan hamroh ekan. U meni yoʻl boʻyi tingladi, fikrimni boʻlmadi. Bunaqa tarbiyali hamroh yana qayda bor?

Umida SATTOROVA

Sizga ishondim

Avtobus Zomin archazorlariga kirib boryapti. Qaroqlarim beixtiyor tabiat manzarasini kuzatadi. Siz ham buni bilsangiz kerak. Ijodkorning qalbi uchun bir nigoh, bir lahzaning oʻzi kifoya. Tezlik mana bir daqiqaga yurakdoshimning tuygʻularini qalbim dupuriga joylab oʻtadi...

Men yuragimda tugʻilganman. U – togʻ. Lekin ismim yoʻq. Ishonasizmi, yoshim nechadaligini bilmayman hatto. Biroq mendek nomaʼlum yetti yoshli boladay jaji jussaning qalbi osmondek keng, togʻlardan-da baland. Boʻgʻzimga tiqilgan dardlarim siznikidan ulkan, ishonning. Chunki sizning qoʻllaringiz, koʻzlaringiz bor. Menda-chi, birgina yelka, ha-ha, birgina vujud. Shuni ham koʻrisholmaydi. Hech kim eshitmaydi, unsizlikdan yaralangan dilimning tilini bilishmaydimi, bilmadim.

– I-ye, siz meni qanday tushunyapsiz, tilimni bilasizmi?

– Yoʻq, bizning yuragimiz bitta... – deyman uning davom etishini kutib.

U ezilib, sochilib ketishidan qoʻrqib yigʻlaydi. Bunga togʻning bardoshi yetmay uni yupata boshlaydi.

Qasr-qusr, qasr-qusr...

Yonida dardlariga sherik boʻlmoq uchun dumalab kelgan qardoshlarini koʻrib battar hoʻngraydi.

– Jonim, ham yuragim, meni sezyapsizmi, juda qattiq charchadim. Toʻyib-toʻyib nafas olgim kelyapti. Nega tushunishmaydi, nega? Yoʻqlikka singib ketyotganimdan xavotirdaman. Avvaliga yoʻndilar – chidadim, soʻng yonimda yashaydigan jondan aziz qadrdomimni tortib olishdi, endi boʻlsa, endi boʻlsa... bu yorugʻ olamda yashayotganimni ham koʻp koʻrishyapti. Allaqanday sharpalar girdobida qolgan butun umrimni mahbusdek oʻtkazish ogʻirlik qilayotir. Boʻyoqlarga choʻmilgan tanam soʻngaklarimni ezayotir. Bir oʻylab koʻring-a, havosiz, nursiz, birovlarning “M+D”, “Z+V= love” yangligʻ nomi bilan yashamoq naqadar mushkul. Men-ku, nima boʻlsam boʻldim, ulardan xavotirdaman. Iltimos, yolvoraman, ularni qutqaring. Biz oʻlmaymiz, har lahza uchun kurashamiz. Sizga ishondim, qalblarga shu soʻzlarimni yetkazib qoʻyinglar!

Orzularga tutash manzillar

Farg'onadan O'rikli soygacha xayollar zarra tinchlik bermadi. Go'yo qalbim qoq ikkiga bo'lingandek: yarmi baxtdan masrur, yarmi o'z yog'iga o'zi qovrilib boryapti.

Tog' yo'lidan ketib borar ekanmiz, olis Farg'onada ko'kka bo'y cho'zgan orzularim ortimizdan quvlash-machoq o'ynab kelayotgandek bo'ldi.

Ha, ijodkor tengdoshim, Hayotxon bugun mening o'rnimda bo'lib qolishini necha yillar orzu qilgan ekan-a?! Imkoniyati cheklanganiga qaramay, orzulari to'lib-toshgan bu qiz bugun bizga yaratib berilayotgan imtiyozlardan unumli foydalanishga, hayotda o'zidan ezgu iz, yaxshi nom qoldirishga intilmoqda. Biz kabi to'rt muchasi sog' bo'lmasa-da, tilidan shukrona arimaydi. Uning qalb sadosi dilga yaqin satrlarda ko'ngildan ko'ngillarga ko'chadi.

Zomin tog'lariga nazar tashlab, ko'kka bo'y cho'zgan bu purviqor mo'jizani ijodkor qalbiga mengzagim keladi. O, naqadar buyuk... Tog'ning musaffo havosi bir mening emas, tengdoshlarimning ham qalblariga soflik, beg'uborlik tortiq etdi. To'p-to'p bo'lib she'rxonlik qilayotgan yosh ijodkorlar ovozi toshdan-toshga urilayotgan soy suvining shiviri bilan nafis ohang kasb etadi.

Men bugun o'zimni, shak-shubhasiz, Farg'onaning eng baxtli qizi deya ayta olaman. Maqsadlarimiz sof ekan, orzularga tutash manzillarga yetamiz, o'z yo'limizni topamiz, albatta.

Tog' yomg'iri

Telefon ovozi ovozidan uyg'onib ketdim. Uyqu aralash ancha paytgacha ovoz qayoqdan kelayotganini bilolmadim. Oxiri stol ustidagi qog'ozlar uyumi orasidan topdim. Qo'limga olguncha qo'ng'iroq ovozi tindi. Yaqin do'stim ekan. O'zim qo'ng'iroq qildim.

– A-lo, ha-ha, ertaga seminar boshlanadi. Bugun Do'rmon ijod uyida tunaymiz, ertaga Zominga ketamiz, hamma shu yerda, – deyishim bilan aloqa uzildi. Ilk taassurotlarimni aytishga ulgur olmay qoldim. Bemalol galashganimizda, Do'rmon tabiatining go'zalligi, yangi tanishlarim haqida unga so'zlab berardim. Mayli, uyga qaytgach, hammasini aytib beraman. Ichini bir yondiray.

Ertasi kuni Toshkent shahrini, Sirdaryo qirg'oqlarini ortda qoldirib Zomin zaminiga yetib keldik. Bir-birini takrorlamas tog'larni ko'rganda inson qalbida mudrayotgan tuyg'ular jo'sh uradi. Quyosh hozirgina ko'kda charaqlab turgan edi, bir necha daqiqalar ichida osmonni qora bulut qoplab, O'rikli soy bizni sharros yomg'iri bilan qarshi oldi. Ammo u uzoqqa cho'zilmedi. Bulutlar tarqab, yana quyosh ko'rindi.

O'rikli soy tabiatini ta'riflashga til ojiz, ming bor eshitgandan bir ko'rgan afzal deyдилar, siz ham albatta keling. Tog' yomg'iri huzuringizga peshvoz chiqib, g'uborlaringizni bir zumda yuvadi.

Shavkat BOBOJON

Jannat qayerdan boshlanadi?

Jannat qayerdan boshlanadi?
O'rikli soydan-da, birodar.

Albatta, bu – mubolag'a gap. Ammo chinga yaqin. Buni Zominga kelib bilasiz. Toshkentning "Do'rmon"idan Jizzaxning Zominiga borarkanmiz, har giyohi dorivor, har toshi sehrli bo'lib ko'zga tashlandi. Qumliklarda dumalab borayotgan quruq yantoq, jannat o'zi qayerda, deya bizga ergashayotgandek, nazirimda.

Avtobus oynasidan cho'qqilari oppoq qor bilan qoplangan tog'larga tikilaman. Tabiatning go'zalligi oldida lol qolmay iloj yo'q, shu issiq haroratda yo'lda qanday yuramiz degan xavotirimiz bir zumda tarqab ketdi. Tong saharda uyg'ongan, issiq havoda mador-sizlangan bo'lsak ham, avtobus borar manzilimizga oyoq ilguncha hammaning ko'zi maftunkor tabiatda bo'ldi. Tengsiz ta'zim senga, jannatim – O'zbekiston!

Xurshid MIRZAYEV

Ko'z quvnadi, dillar yayradi

Yozning issiq kunlarida Zominnig salqin, toza havosi kimga yoqmaydi deysiz. Seminar boshlanishidan bir kun oldin bu xabarni eshitishim bilan tonggacha hayajonlandim, uxlay olmadim. Nihoyat, men kutgan kun keldi. Zomin seminariga ishtirokchi sifatida yo'lga otlandik. O'rikli soyning shovqinli suvi o'zini ko'z-ko'z qilayotgandek, quyosh nurida yalt-yalt etadi. Mayin esayotgan shamol sho'xlik qilib, qizlarning sochlarini o'ynashga tushadi. Purviqor tog'larning bisoti bo'lmish dov-daraxtlar, noyob giyohlar, maysazorlar ko'zingizni quvnatadi. Toshdan toshga urilib oqayotgan anhor, qo'y-qo'zilar bu yerga kelganimizdan mamnundek. Dil yayraydi, ilhom jo'sh uradi. Erta tongdan qushlarning yoqimli ovozi har qanday uyquchini ham bedor qiladi. Soyning tiniq suvida yuz-qo'llarimizni yuvib, ustozlardan saboq olish hayajoni bilan nonushta qilamiz.

O'rikli soy, saxovatli bag'ring hamisha sokin bo'lsin!

**Xayrulla
XOLTO'RAYEV**

Ko'zlarimiz so'zlashdi so'zsiz

NAVOIY

*Besh asrki so'z aytar doston,
Besh asrki tinglaydi jahon,
Besh panjaga urilgan tug'yon,
Olam yodi, olam Navoiy.*

*Bani bashar har on yod etar,
Dil ko'shkini sarofroz etar,
Yo'li ravon hukmi soz etar,
Olam yodi, olam Navoiy.*

*Moziylardan bong urar hoqon,
Hikmat to'la har jumlada shon,
Titrrar bunda to'lg'onadi jon,
Olam yodi, olam Navoiy.*

*Ey ko'ngilni sharh aylagan bog',
Bu dovon damlarin yuksaltirgan tog',
Turkiy xatlarimni yoritgan chiroq,
Olam yodi, olam Navoiy.*

*Titrrar, to'lg'on yashnatib turg'on,
Yurakdek depsinib, ko'ksimga urg'on,
Ne ajab, abaddir hamon o'sha tong –
Olam yodi, olam Navoiy.*

* * *

*Uyg'oning ming yillik chaqinlar,
Dilimga gil kabi yaqinlar,
So'z aytgan tilingda oqinlar,
Ey keskir tilim-a, tilim-a,
Ey ko'ksi osmonim – elim-a!*

*Xush kelding, azaliy davronim –
Hurriyat, kutganim, iqbolim.
Baxtinga esh bo'ldi zamonim,
Ey keskir tilim-a, tilim-a,
Ey ko'ksi osmonim – elim-a!*

*Bobomning ming yillik armoni,
Momomning tosh botgan tovoni,
Moziydan ko'rinur qadrlaring –
Ey keskir tilim-a, tilim-a,
Ey ko'ksi osmonim – elim-a!*

*Karvonlar tizilar yoshlarday,
Qaddi dol, egilgan boshlarday,
Ketiblar borasan qaylarga,
Ey keskir tilim-a, tilim-a,
Ey ko'ksi osmonim – elim-a!*

*Haq doim qo'llagan vatan bu,
Asrlar kutganim vatan bu,
Uyg'oq bo'l har sahar, shom qadar,
Ey keskir tilim-a, tilim-a,
Ey ko'ksi osmonim – elim-a!*

* * *

Ko'zlarimiz so'zlashdi so'zsiz,
Jim turgancha uqdi ma 'nolar.
Dilimdagi tilimda qotgan –
Bir so'z aytmay ketdi ra 'nolar.

Kunlar tunga ulandi takror,
Meni ta'qib etar nigohing.
Qarashlaring o't edi, dildor –
O'ylarimda payonдоз ohing.

Men sendan-da ketmoq istadim,
Vujudimga solmadim quloq.
Bag'rim choki seni yod etmish –
Har qarashing yodi mung so'roq.

Meni kechir, diling tilsimdir,
Uqolmadim savol-so'rog'ing,
Tunlar ko'ksim ohu zor etgan –
Tovlanadi ko'ngil yoproq'im.

Oy to'kildi ko'ksim toqiga,
Dildor dedim, ketmaging izsiz.
Nurlarini yal-yal tovlating –
Ko'zlarimiz so'zlashdi so'zsiz.

* * *

Ketgim kelayapti qaygadir,
Ketgim kelayapti uzoqqa.
Ko'ngilni so'roqlab yo'l yursam –
Juda ham yiroqqa, yiroqqa.

O'yimday kechalar uzundir,
Yulduzlar ko'ksimda yaltirar.
Men telba emasman yoronlar,
Borligim Haq bilar, Haq bilar!

Bag'rimga bahorni chorladim,
Xazonlar kelmayin yig'ladi.
Shu sabab ko'ngilga bormadim,
Azoblar tig' urib tig'ladi.

O'zimdan o'tganin bilaman,
Jismimni jon qadar tilaman.
Bir kuni jilmayib qoshingda –
Ko'ngilga ko'klamday kiraman.

VATAN

Ko'ksimdagi ko'z tumorim,
qalbim to'ri dildir Vatan,
Onajonim, sajdagohim,
gulday suyuk gildir Vatan.

Moziylardan jarang sochmish
tillolarday jilvalari,
Oftoblari yangi kunday,
shonlar sharaf-shondir Vatan.

Tonglar senda nafsi qutlug',
yellar sabo sari esgay,
Behisht budir Xizr suygan,
nurli kalom, boldir Vatan.

Bobolarim bosgan qadam,
tarix, ko'zgu, o'tgan davon,
Qatlam-qatlam tuproq qo'rg'on
yodi mangu ondir Vatan.

Zamin bunda gir aylanar,
siylab haqdan turg'on makon,
Qoqib gardlar etagini,
kiprik, qosh-u ko'zdir Vatan.

Sen jonim deb o'g'lonlaring
yoding birla ont etishar,
Olam kezmish noming birla
tomirdagi qondir Vatan.

Buyuklaring boqqan shomlar
o'ylar dard-u hollaringni,
Quyosh bunda bosh ko'targan
qo'rg'on yerim bordir Vatan.

Ey toshlarim, chaqinlarim,
dilim gilga yaqinlarim,
Ozod, obod, iqbolimni
tafting birla yondir Vatan.

Xoliyor SAFAROV

"Birov bilmasin..."

Hikoya

Shahar chekkasida qurilayotgan namunali uylarda ustachilik qilib, tom yopib yurgan aka-uka oylik maoshlarini olgach, qishlog'iga borib kelmoqchi bo'lib yo'lga o'tlanishdi. To ishboshidan ruxsat olib, kiyim-kechagini taxlab yo'lga chiqqunlaricha qorong'i tushdi.

– Kech bo'lib qoldi. Endi qishloqqa taksi bo'lishi qiyin, – dedi katta. – Undan ko'ra shaharga kirib, Abdulladan bir xabar olib, ertalab chiqib ketsak bo'lmaydimi?

– Yaxshi aytdingiz, – dedi uka ham gardanini qashlab. – Xotinning oldiga bir kun keyin borsak, osmon uzilib yerga tushmaydi. Yozi bilan ishda bo'lib, Abdulladan xabar ham olmadik. Shu kunlarda u haligi... nimanidir himoya qilishi kerak edi...

– Ha, gapni olasan-da, – kuldi aka. – Doktorlikni himoya qilyapti. Shunga tayyorgarlik ko'rib yuribdi.

– Ha, ishqilib-da, – kulib qo'ydi uka. – Men tushunmasam...

Aka-uka taksi bilan shahar markaziga kelishdi. Ayni xufton vaqti bo'lsa ham, hali ko'chalar tirband, odam gavjum.

– Abdullaning uyiga qaysi avtobus borardi? – so'radi aka.

– Aka, kalamda mix bilan bolg'a bo'lsa, avtobusni qayerdan bilaman? – kuldi uka. – Yuring-e, haligiga... taksiga o'tiramiz.

Mashina to'xtatishdi. Aytilgan manzilga yetib kelishgach, aka ukani turti.

– Yur, do'konga kirib, bolalariga ul-bul olaylik.

– Mayli, haligidan ham bitta olaylik, maydab o'tiramiz-da, – ko'z qisib qo'ydi uka. – Guring ham qiziydi.

– Ishdan chiqdingmi, boshlaysan-da! – Aka o'zicha tanbeh bergan bo'ldi. – Ol, mayli. Quruq qo'l bilan kirmaylik.

Aka-uka ikkita yelimxaltani to'ldirib, do'kondan chiqishdi va kenja ukasining uyiga qarab keta boshlashdi.

– Abdulla o'qib yaxshi qildi-da, – dedi uka o'ziga-o'zi gapirib, – bo'lmasa bizga o'xshab mix qolib, bolg'a bilan barmoqlarini urib yurardi.

– Ha, Xudo ziyoda qilsin. Otam rahmatli hammamizning o'qimishli bo'lishimizni orzu qilardi, ammo taqdir ekan-da. Sen bilan menga nasib qilmadi.

– Aka, o'qish deysiz-u, buning ham o'zi bo'lmaydi-da. Menga o'xshaganlar kitobga qarasa, boshi aylanib, ko'zi tinib ketadi. Shularning joniga balli!

Shu payt ularning yonidan bir ayol ikkita maktab yoshidagi bolasi bilan mast erini qarg'ab o'tib ketdi.

– Bu yerdayam senga o'xshaganlar bor ekan, – kuldi aka.

– E, qo'ysangiz-chi! – Uka xijolat tortdi. – Men, men... bilasiz-ku!

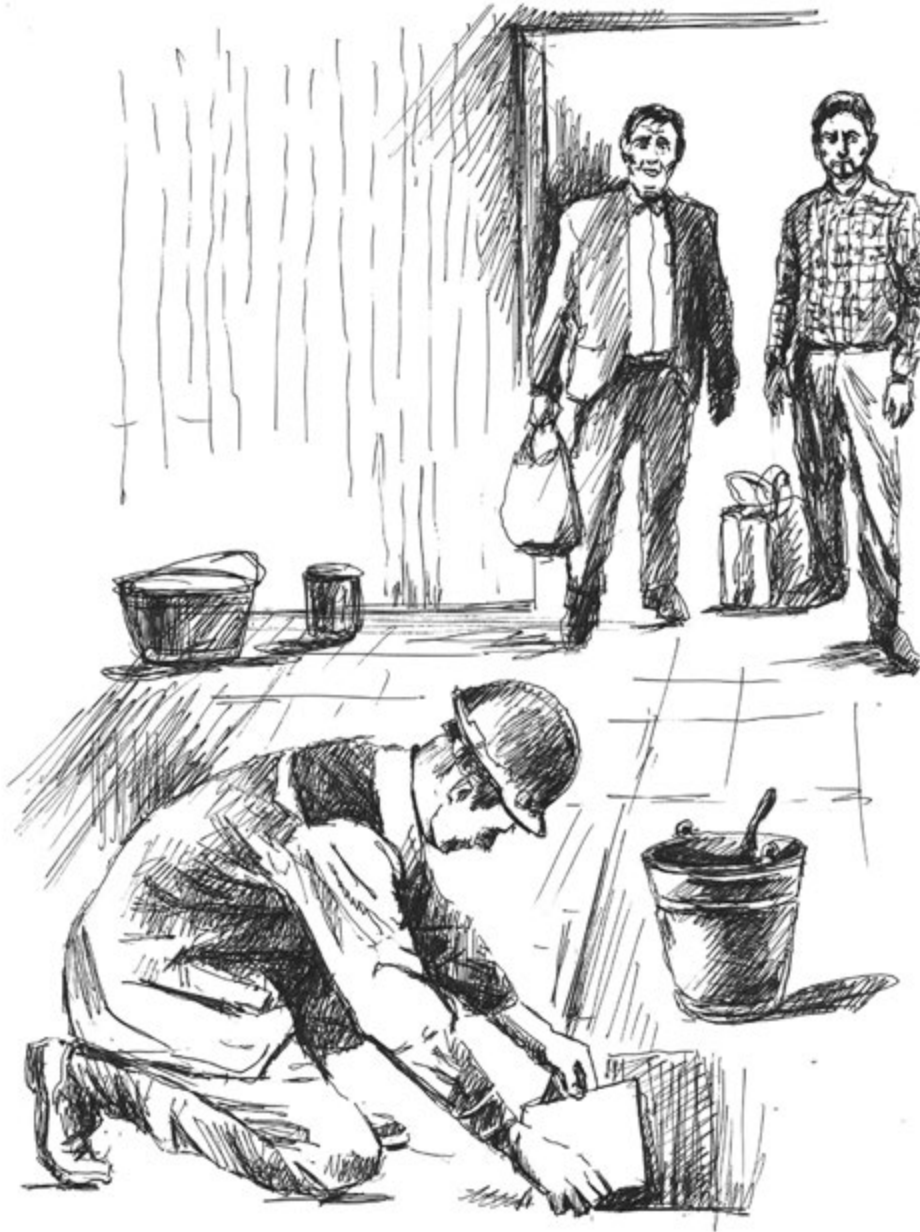
– Bilamiz, kelinni ko'rishing bilan "smirno" bo'lasan.

– So'ljaymay, haligi... erkak bo'lib, tik turamiz-da, aka!

– Ha, senga gap yo'q. Lekin manavinday xotin tushganida ko'rarding, – aka hozirgina o'tib ketgan ayolga ishora qildi. – Oldiga solib, zirilatardi!

– Shuning uchun peshonamdan aylanay, deyman-da, aka!

Rasmlarni Asliddin Kalanov chizgan.

Aka-uka gangir-gungur suhbatlashib, Abdullaning uyiga kelib qolganini sezishmadi. Eshik ochgan kelin – Zarnigor ochiq chehra bilan ularni kutib oldi va mehmonxonaga boshladi.

– Yo‘q, yo‘q, mana shu yerda o‘tiraveramiz, – dedi katta aka oshxonadagi xontaxtaga ishora qilib. – Ishdan kelyapmiz. Kiyimlarimiz ham rasvo.

– Unday demang, aka. Kiringlar.

– Yo‘q. Bo‘ladi shu yer.

Aka-uka Abdullaning ozg‘ingina, xuddi qattiqroq shamol bo‘lsa yiqilib tushadigandek qiltiriq, ammo rang-ro‘yi sutga chayilgandek oppoq bo‘lgani uchunmi, nima kiysa yarashib ketaveradigan qizi va o‘ta odamovi, uyatchan, xo‘mrayib turadigan badqovoq o‘g‘li bilan salomlashib, ularga olib kelgan narsalarini bergach,

ahvollarida barobarida kelindan Abdullani so‘rashdi.

– Ukangiz ikki-uch kundan beri domlanikida. Doktorskiysini yakunlayapti. Kelasi hafta chorshanba kuniga himoyasi. Shunga, ozgina ish qolgan, tugatishim kerak, degandi.

– Haaa... – bosh chayqab qo‘ydi katta aka. – Ammo yaxshi qilibdi. Xudoga shukr. Bizning avloddan ham fan doktori chiqsin-da! – U shunday deya cho‘ntagidan bir bog‘lam pul olib, kelinga uzatdi. – Buni olib qo‘ygin. Lekin men berganimni birov bilmasin. Abdulla kam-ko‘stiga ishlatadi.

– Rahmat, aka... – kelin shunday dedi-yu, pulni oldi. – Doim shunday qilasizlar.

– Bu yog‘i bilan ishing bo‘lmasin. Bu otamning orzusi edi. Biz o‘qiy olmadik, endi qo‘limizdan kelganicha Abdullaga yordam beramiz-da.

– Shu, ukam haligi bo'lsa, doim undan faxrlanib yuramiz-da! – dedi o'rtancha aka ham. Keyin o'z gapidan o'zi nash'a qilib, kulib yubordi. – Aka, nimaydi?

– Fan doktori!

– Ha, ukam fan do'xtiri bo'lsa, mening ham armonim yo'q! O'zim changga botib ishlasam ham u bilan g'ururlanaman! Kelin, mana buni ham olib qo'ygin... – U ham cho'ntagidan bir bog'lam pul chiqarib, Zarnigorga uzatdi. – Abdulla bilmasin, keyin yangang ham bilmasin!

– Rahmat, aka. Borlaringizga shukr. Shu kunlarda ukangiz xarajat ustida yuribdi. Kecha dadam ham kelib ozroq pul berib ketgandi. Nasib bo'lsa, yaxshi kunlaringizda qaytaraylik.

– Aka-ukaniki bir-birida qolib ketmaydi. Mana, Abdulla mening o'g'limni tayyorlab o'qishga kiritdi. Endi buning qizi kelaman deb yuribdi. Shunday-da...

– Kelin, Abdulla bugun keladimi? – so'radi uka.

– Anig'ini bilmayman, aka. Kelmasligiyam mumkin. Chunki ertalabgacha bo'lsayam ishlarini tugatishim kerak degandi. Qani, dasturxonga qaranglar. Hozir ovqat suzib kelaman.

– Shoshma. – Katta aka kelinni to'xtatdi-da, ukasiga qaradi. – Abdullaning oldiga boramizmi? Domlasi ikkalasini biror joyga ovqatlanishga olib kiramiz.

– Zo'r bo'lardi, – ma'qulladi uka. – Telefon qilib qo'yaymi?

– Yo'q. Syurpriz qilamiz. – Aka shunday deya Zarnigorga yuzlandi. – Domlani uyi o'shami, biz borib, vannaxonasini remont qilib bergandik.

– Ha, o'sha uy.

Aka-uka, Abdullaning ustozini yashaydigan ko'p qavatli uyni topib borishdi. To'rtinchi qavatga chiqib, eshikni taqillatishdi. Ichkaridan "Domla, sizmi? Eshik ochiq", degan javob keldi. Bu Abdullaning ovozi edi. Katta aka sekin eshikni ochdi. Ne ko'z bilan ko'rsinki, Abdulla eski, bo'yoqqa botgan kiyimda, boshiga ro'mol bog'lab, ustozining uyini ta'mirlayotgan, devorlarni pardoz qilayotgan ekan.

– Abdulla? – Ukasining ahvolini ko'rib, akalar dami chiqqan sharday bo'shshib ketdi. – Nima qilyapsan?

Abdullaning tizzasidan mador ketdi. Boshiga bog'langan ro'molni yechib, toza joylari bilan yuz-ko'zlarini artgan bo'ldi.

– Assalomu alaykum... Kelinglar...

Akalar salomga alik oldilarmi-yo'qmi, ovozlari chiqmadi. Bir qur uyga nazar soldi. To'rt xonali uyning uch xonasi pardozdan chiqqan, yaltirab

turibdi. Bir xonasida ish qurollari, bo'yoq idishlari, qoplar, chiqindilar aralashib yotibdi.

– Seni haligi... – kichik aka asabiylashib, nima deyishni bilmay qoldi. – Kelin seni domlasinikida fan do'xtirligi qilyapti, dedi-ku?!

– Otam rahmatli orzu qilgan ishing shumi, Abdulla? – katta akaning fig'oni falakka chiqdi. – Seni biz katta domla bo'lyapti, fan doktori bo'lyapti deb kerilib yuribmiz-ku?!

– Ilmiy ish ham bo'lyapti... – Abdulla ko'zlarini olib qochdi.

– Qanaqasiga? – akalarning battar hayrati oshdi.

– Domla yozyaptilar...

– Domlang yozayotgan bo'lsa, sen bu yerda nima qilyapsan? Bu domlani uyi emasmi?

– Ha, domlani uylari. Birov bilmasin, shunday kelishganmiz... – Abdulla yana boshini ko'tarolmadi. – Men uyini ta'mirlab beraman, domla ilmiy ishimni yozadilar...

– O'l-e, bu kuningdan!.. – Katta akaning qo'llari musht bo'lib tugildi. – Yana birov bilmasin, deysan...

– Aka, fan do'xtirlikni himoya qilish shunday bo'lsa, – kichik aka ularga bir qarab oldi, – ikkalamiz ham bir haligi qilib ko'rsak bo'larkan... Bu naqa ishlarni qiyib yuboraman-ku! Menga birdan propessirlik berishsa kerak...

– O'chir sen ham! Undan ko'ra, yur, bularning ilmiy ishlariga xalal bermaylik-da, tinchgina uyga ketaylik. O'zimizning aqlimiz yetgan ishlarni qilaylik...

Katta aka shunday deya eshikka qarab yurdi. Izidan kichigi ergashdi.

– Aka?

Abdullaning nidosi javobsiz qoldi. Aka-uka zinadan bir-bir qadam bosib tushar ekan, go'yo juda pastlashib, allaqanday tubanlashib, yelkasidan bir yuk bosib ketayotgandek tuyuldi. Tashqariga chiqishgach, qorong'i tunda shahar ko'chalari chirog'ining yorug'ida ketib borishar ekan, aka qattiq o'ksinar, uka esa hozir ko'rganlaridan lol-u hayron edi.

– Qayerga boramiz? – so'radi akasidan.

– Sen Abdullaning uyiga kirgin-da, sumkalarini olib chiq. Qishloqqa qaytamiz. Lekin hozir ko'rgan narsangni Zarnigorga aslo ayta ko'rma. Birov bilmasin.

– Tushundim... Lekin qishloqqacha mashina bo'larmikin?

– Ey, galvars. Yigirma birinchi asrda yashayapmiz! Ukang qanday qilib fan doktori bo'layotganini ko'rding-ku. Nahotki, biz yarim kecha bitta mashina topib, qishloqqa yetib ololmasak?..

Bahodir KARIM,
*filologiya fanlari doktori,
 Alisher Navoiy nomidagi
 Toshkent davlat o'zbek
 tili va adabiyoti universi-
 teti professori*

MAQSAD – TALANT TARBIYASI

Iste'dod – xalq mulki. Ma'lum va mashhur ushbu ta'birni ko'pchilik biladi. Bebaho xazina hamisha e'tiborga, ehtiyotga, himoyaga, qo'riqlashga, sayqal va hatto, ko'z-ko'z qilishga munosibdir. Iste'dodli insonlarning dunyoga kelishi, bu iste'dodni ilg'ash va uni yuzaga chiqarish millatni har jihatdan yuksak maqomlarga olib chiqishi mumkin.

XXI asr boshida O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi bilan hamkorlikda O'zbekiston Milliy universiteti qoshida Oliy adabiyot kursi tashkil qilingan edi. Biroq uning ish faoliyati uzoq davom etmadi. 2001–2009-yillar mobaynida faoliyat yuritgan bu Oliy adabiyot kursi yoshlarning adabiy tafakkuri va qalami-

ni charxlashda imkon boricha o'z vazifasini bajardi. Ammo kursning moddiy ta'minoti, rasmiy-huquqiy maqomi va bitiruvchilarga beriladigan hujjatlar ustida muammolar paydo bo'ldi. Shunday bo'lsa-da, o'sha Oliy adabiyot kursini bitirgan bir qator iste'dodlar o'z tahsilidan mamnun bo'lganini yashirmadi. Bugun ular jamiyatning turli madaniy-ma'rifiy, adabiy jabhalari – nashriyot, matbuot, televideniye, Yozuvchilar uyushmasi tizimida samarali ishlab keladi. Ular ikki yillik o'qish davomida olam-jahon adabiy-nazariy yangiliklar, maslahatlar, o'z ijodiga yordam beradigan bilimlar olganini, qizg'in adabiy uchrashuv va suhbatlardan bahramand bo'lishganini har vaqt mamnuniyat bilan eslaganlariga men guvohman.

Matbuot turli janrdagi “badiiy asarlar”ga to'ldi. Nashriyotlarda turli saviyadagi “badiiy asarlar” paydar-pay bosildi. Oddiy so'zlar yig'indisiga go'zal she'r sifati, bir marta o'qishga arzimaydigan quruq voqeanomalarga hikoya, qissa yoki roman sifati berilayotgan holatlar kuzatildi. Aslida, beto'xtov turli kitoblar, hatto ko'pjildliklar nashr ettirish ham katta adabiyot maydonida hech narsani anglatmasligi mumkin. Yozilgan narsalarning darajasi, insholardagi sayozliklar iste'dod tarbiyasi bilan maxsus shug'ullanish, ularga yo'l-yo'riq ko'rsatish, “Mahorat maktabi” mashg'ulotlarida tajribali adiblar maslahatini olishga zarurat borligini ko'rsatdi. Shunga ko'ra, Oliy adabiyot kursi o'tmishga aylanmasdan milliy adabiyotimizning kelajagi – yosh adiblarni tarbiyalaydigan chinakam ma'rifiy maskan bo'lishiga ehtiyoj kundan kun ortdi.

Shu ma'noda Respublika Prezidentining “O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi faoliyatini yana-da takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarorida yosh iste'dodlar tarbiyasiga alohida urg'u berilgani, xususan, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tarkibida Oliy adabiyot kursi tashkil etilgani ko'pchilik yoshlarni quvontirdi. 2018–2019-o'quv yilida Oliy adabiyot kursi qaytadan yangi bir yo'sinda ish boshladi: dasturlari, ish rejaları yangilandi; kurs maqomi magistratura darajasiga ko'tarildi.

Har qanday yosh nihol kamoloti uchun doimiy e'tibor va parvarish zarur. Har kim o'zicha qalam tebratib, xayoliga kelganini yozgani bilan uzoqqa bora olmaydi. Jahon adabiyoti tarixida hamma vaqt umrboqiy asarlarda umuminsoniy masala va muammolar yuksak obrazli tafakkurning adabiy-nazariy qonuniyatlari asosida taqdim etilgan. Ming yillik mumtoz adabiyotimiz tarixida ham ijod ahli tarbiyasi bir necha minglab misra she'rlarni yodlatish bilan birga “ilmi bade”, “ilmi aruz”, “ilmi qofiya” kabi nazariy bilimlar maxsus o'rgatilgani moziy haqiqati.

Ilm – ijodkor uchun tuganmas maxzan. Adabiy tahsil – ijodkor uchun ma’naviy ozuqa. Ijodkorning o‘z vaqtida adabiy-nazariy bilim olishi uning badiiy tafakkur kuch-quvvatini sarflash yo‘lida yordam beradi.

Ijodkor har kuni, har soat va har lahzada ijoddan bezovta yurgan, qalb ko‘zi ochiq va beto‘xtov izlanishdagi odamdir. Ijodkor uchun ba‘zan hafta kunlarining xronologik tartibi o‘zgaradi, gohida tush bilan xush yoki kun bilan tunning o‘rni almashadi. Chinakam ijodkor peshonasiga haqiqatni yozish, adolatga sadoqat, to‘g‘rini yoqlash, go‘zallikdan zavqlanish, eng muhimi, o‘z xalqiga, Vataniga, qo‘lidagi qalami – o‘z yuragiga xiyonat qilmaslik kabi fazilatlar bitilgan bo‘ladi.

Ildizi mustahkam viqorli tog‘lar Yer shari harakatidagi muvozanatini saqlab turadi. Go‘zal adabiyot insoniyat hayot tarzini adabiy-estetik, axloqiy-etik mezonlarga soladigan ma’naviyat tog‘laridir. Iymon nuri ma’naviyat obidalarini ich-ichidan yoritadi, ularga toza-pokizalik baxsh etadi. Ijodiy faoliyatning uzun yo‘lidagi har bitta bekat muhtasham adabiy durdonalarning tavallud manzili sanaladi. Yaxshi kitob yozish adiblar ijodiy biografiyasini bezaydi. Ijodkor qalbi daryoddek toshqin keladi. O‘z vaqtida kerakli o‘zanlari sari burish natijada bunday daryolar ummonlarga ulanadi...

Oliy adabiyot kursida o‘qiydiganlarninggina emas, balki ularga ta‘lim va tarbiya beradigan ustozlar zimmasida ham ulkan mas’uliyat yuki bor. O‘zi tarbiya ko‘rmagan odam bironva tarbiya bera olmaydi; gapi yuqmaydi. Murabbiy hamisha ma‘nan yuksak bir rutbada turgan odamdir.

Oliy adabiyot kursida o‘qiyotgan yoshlar tabiatini ozgina bo‘lsa ham bilaman. Ularning har biri bir olam, biri-biridan o‘zib ketishni istashadi. O‘zaro adabiy bahs-munozalari qiziydi. Birining gapi boshqasini o‘yga toldiradi; gohida ular orasida bir qator ko‘rkam misrasi uchun aytilgan olqishga butun boshli bir oylik stipendiyasini sarflab kursdoshlariga bazm uyushtirib beradigan toifasi ham topiladi. Qolgan kunlari saboqdoshidan qarz oladi yoki qotgan non bilan obijo‘sh tanovul qiladi. Buning oqibatida esa do‘stlik, o‘zaro ma‘nan yaqinlik va umrlarga tatigulik fayz-u tarovat shakllanadi. Umuman, ijodkorlarning qiziq tabiati haqida o‘ylaganda shu kabi ko‘p fikrlar xayolda kechadi.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetidagi Oliy adabiyot kursida yosh iste’dodlarga chuqur ta‘lim berish uchun barcha imkoniyatlar bor. Qolaversa, talant tarbiyasi o‘z farzandlari kelajagiga befarq bo‘lmagan har bir insonning ishi sanaladi. Oliy adabiyot kursi magistr-

lari uchun universitet professor-o‘qituvchilari bilan birga O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a‘zolari, taniqli adiblarning maxsus “Mahorat sirlari” bo‘yicha amaliy-seminar mashg‘ulotlari ham tashkil qilinib kelmoqda. Qush tilini qush biladi.

Ijodkor shaxsiyati va badiiy asar, ijodkor so‘zi va amali – bu juftliklar o‘zaro ajralmas, o‘zak masalalardir. Ta‘limda yosh ijodkorlarning qalami va dunyoqarashini durdona asarlar yozish tomon yo‘naltirish, ijodning tabarrukligi, so‘zning qadrini, qog‘oz va qalam vositasida mudragan yuraklarni uyg‘otuvchi chinakam san‘at namunalari bunyod etish yo‘llari o‘rgatilishi kerak. Bunday adabiy-nazariy o‘g‘itlar hosilasi umrboqiy go‘zal asarlar bo‘lishi aniq.

Yosh ijodkorlarning ortiqcha manmanlik va manfaatga berilib, ozgina maqtovdan taltayib ketmasliklari, xolisona aytilgan tanqidiy fikrlarni to‘g‘ri qabul qilishlari uchun ularga bashariyat tarixida asrlar bo‘yi sinovdan o‘tgan odamiylik va kamtarinlik ilmidan saboq berish o‘rinli bo‘ladi. Shu ma’noda hazrat Navoiyning “Odami ersang demagil odami, Oniki yo‘q xalq g‘amidin g‘ami” degan bebaho hikmatlarini o‘zlariga hayotiy va ijodiy dastur qilib oladigan adabiy avlodlar tarbiyasi Oliy adabiyot kursi zimmasiga tushadi.

Ijod ahli hamisha odamlarning yuragiga quloq tutishi, ularning qalb amrini anglab, to‘g‘ri yo‘ldan borayotganlarga ilhom, qanot va qanoat berishlari, ayni chog‘da, jinday adashganlarni o‘zlarining o‘tkir, sehrli so‘zlari bilan to‘g‘ri yo‘lga boshlashlari kerak. Buning uchun har bir yosh qalamkash o‘z “meni”ni, estetik idealini to‘laqonli shakllantirishi, milliy qadriyatlarini e‘zozlashi, so‘z san‘atini moddiy manfaatlar-

ga, yengil-yelpi shuhrat-u qarsaklarga alishmasliklari lozim. Oliy adabiyot kursi kelgusida shunday oliyanob, o'zbek adabiyotining buyuk kelajagi uchun tinmay, tunlarini bedor o'tkazib chin yurakdan ijod qiladigan adiblarni tarbiyalashdek missiyani ado etishi shart.

Aynimasdan tushunarli yozish, bilib, o'ylab, anglab va sezib yozish – umuman badiiy asarning bunyod bo'lish omillarini jahon va milliy adabiyotshunosligimiz negizida teran anglash – bu ham yosh iste'dodning saodati. Alloma adibimiz Abdulla Qodiriy aytadiki: “Yozuvchining o'zi tushunib, boshqalar tushunmasligi katta ayb. Aslida yozuvchilik aytmoqchi bo'lgan fikrini hammaga barobar anglata bilishda, oraga anglashilmovchilik solmaslikdir”.

Bugungi yosh ijodkorlar tafakkuri darajasini inson qalbining haqiqiy muhandisi degan baland rutbaga ko'tarish, shuningdek, ular ong-u shuurini nafosatning odamlarga zavq-shavq ulashishdek saxovat nuri bilan yoritish kerak. Shu e'tibordan:

“Butun kuchni xalq ichidan olaylik,
Quchoq ochib xalq ichiga boraylik!”

degan cho'lponona chaqiriq mohiyatini teran anglash lozim.

Badiiy ijodni qismat deb bilgan yoshlarni tarbiyalash jarayonida ularga so'z san'atining qonuniyati va falsafiy-estetik mazmunini, obrazlar olami va ramzlar tilini, konseptual abadiy mavzularni aniq va ravshan tushuntirish o'zbek adabiyotining yaqin kelajakdagi jahoniy dovrug'i uchun zamin hozirlashi mumkin.

Ayniqsa, bugun el-yurt, Vatan va millat dardi bilan yashab, qalam tebratayotgan yosh iste'dodlarga o'zbek va dunyo adabiyotining boy tarixini, adabi-

yotshunoslik nazariyasi, ijod psixologiyasi, mashhur adiblarning ijod laboratoriyasi sirlarini tizimli o'rgatish, albatta, o'zining ijobiy samarasini beradi.

Yana bir mulohaza: Oliy adabiyot kursiga qardosh qo'shni respublikalardan, umuman, uzoq va yaqin xorijdan o'zbek adabiyotining eng nodir namunalarini o'z ona tillariga tarjima qiladigan yosh adabiyotchi-tarjimonlarni ham qabul qilish masalasi ham kun tartibida turibdi. Samarqandda bo'lib o'tgan “She'r oqshomlari”ga qatnashgan qardosh respublikalardan kelgan yoshlar bilan suhbatlashganimizda ularning O'zbekiston adabiy muhitiga talpinishlari, xususan, Ozarbayjon, Qozog'iston, Qirg'izistondan kelgan yosh adiblar bizdagi Oliy adabiyot kursida o'qish istaklarini bildirishdi. Yaqin qo'shnilar bilan bo'ladigan bunday ijodiy hamkorlik, tahsilning huquqiy me'yor va maromnomalarini ishlab chiqish lozim, menimcha. O'zbek adabiyotining dunyoga chiqishi va millatlararo adabiy aloqalarning kuchayishiga Oliy adabiyot kursida ta'lim oladigan o'sha qardosh millatlarning iste'dodli yoshlari o'z ulushlarini qo'shishlari kutiladi.

Umuman olganda, ushbu Oliy adabiyot kursi respublika ma'naviy-adabiy muhitining tozarishi, zamonaviy o'zbek adabiyoti taraqqiyoti uchun xizmat qilishi tabiiy. Ezgu ishlarga ezgu tilak, orzu-niyatlar yarashadi. Oliy adabiyot kursidan o'zbek millatining nomini, shon-u shuhratini dunyoga tanitadigan, jahon adabiyoti xazinasiga o'z hissasini qo'shadigan adiblar yetishib chiqsin. Bunday cho'ng orzu ro'yobini ko'rish har birimizga nasib etsin.

Quyida Oliy adabiyot kursida tahsil olayotgan yosh ijodkorlarning ijod namunalaridan o'qiysiz.

Husan MAQSUD,
Oliy adabiyot kursi magistranti

Kimnidir, baribir intiq kutasan...

TUG'ILGAN KUNIMDA

Umr – yoydan uchgan o'qqa o'xshaydi,
Yigirma sakkiz bor yoyni tortdim men.
Gohida topganim yo'qqa o'xshadi,
Gohida mo'ljallab oyni otdim men.

Katta nishonlarni ko'zlab qo'ygandim,
Negadir hammasi zumda yo'qoldi.
O'zing ayt, qaygacha yetadi sabrim,
Rabbim, sadog'imda qancha o'q qoldi?

BETOBLIKDAGI O'YLAR

Issiq jon emasmi, kutmagan payting
Og'riq zabt etadi butun tanangni.
Bosh qo'yib bolishga turolmay qaytib
Yodingga olasan faqat onangni.

Ammo xavotirga tushmasin deb u,
Qancha darding bo'lsa, ichga yutasan.
Xasta ko'zlaringga kelmaydi uyqu –
Kimnidir, baribir intiq kutasan...

Yolg'izlik qaynatar battar bu qonni,
(Mehr kutar ekan odamzod doim).
O'zing ijaraga bergan shu jonni
Ijara uylarda olma, Xudoyim.

* * *

Ikkiga ajratding qora sochingni,
Bir yon Amu bo'ldi, bir yon Sirdaryo.
Ushbu nahrlarga tikkanicha ko'z
Xayol surib turar mo'ysafid dunyo.

Asta upa surtding nafis yuzingga,
(Yuz emas, jannatliy ikkita makon)
Movarounnahr – birining nomi,
Biri nurli manzil – go'zal Xuroson.

Sening ko'zingdagi gavhar emas, yo'q,
Ikkita yulduzdir – so'nmas, charog'on.
Agar Zuhro desa birin munajjim,
Yana biri so'zsiz atalgay Cho'lpon...

Chashming yulduz bo'lsa, qora qoshing – oy –
Azon aytgan balki ko'z tikib Bilol.
Hech zamon osmonda turganmi yovuq
Bir-biriga o'xshash ikkita hilol?

Sen hozir dunyoning bir chekkasida...
Men ham bir chetini etganman ishg'ol.
Tobora uzoqlab bormoqda, qara
Bizning yuragimiz – yap-yakkash Orol

Azamat XUDOYBERGAN,
Oliy adabiyot kursi magistranti

“Quloqsiz” bolalarga Meni qiling tavsiya...

SABZI QO'SHIG'I

Quyong meni, aftidan,
Ko'proq yeb qo'yganga chog'i.
Bo'yi o'sish o'rniga
O'sib ketdi qulog'i.

Ustozlarga maslahat:
Yurmangiz afsus, deya,
“Quloqsiz” bolalarga
Meni qiling tavsiya.

SARIMSOQ

Do'stlarimdan hech biri,
Mos kelmaydi didimga.
Chunki qochar barisi,
Chidolmasdan hidimga.

Nima qilsam ekan deb,
Juda ko'p o'yganga toldim.
So'ng bozordan eng xushbo'y,
Atirni sotib oldim.

Endi chiqmas noxush hid,
Chindir aytgan so'zlarim.
Keling, endi boshqatdan
Do'stlashamiz, do'stlarim.

LAYLAK

Shanba kuni ertalab
Bozorga tushdi Laylak.
Sotib oldi o'ziga
Bejirim qizil ko'ylak.

Lekin shimga kelganda
Omadi hech chopmadi.
O'ziga mos birorta
Loyig'ini topmadi.

EHTIYOTKOR SHILLIQURT

Shilliqurt
Ey silliq qurt,
Nega mudrab yurasan.
Kosachangni o'zing-la,
Birganga sudrab yurasan?

Men ham hamma qatori,
Yashay deyman to'g'ridek.
Lekin barcha hayvonlar
Tuyuladi o'g'ridek.

Shuning uchun xavfsirab,
O'yganga tolib yuraman.
Kosachamni o'zim-la
Birganga olib yuraman.

Abadan TURDIMURATOVA,
Oliy adabiyot kursi magistranti

ONEGINGA

*Mening ne haqqim bor, so'ylar unim bor,
Sensiz yolg'izlikda o'tgan tunim bor.
Bu dunyo gohida bizga bo'lib tor,
Sensiz ado bo'ldim, gado bo'ldim men.*

*Seni suysin, mayli, suysin sanamlar,
Bizdan-da go'zallar, qoshi qalamlar.
Bildim, suymaganga yo'qdir salomlar.
Xatlar yozmamoqqa va'da berdim men.*

*Nega shuncha jumboq, tushunmas kishi?
Bizni adashtirgan taqdirning ishi.
Sen-la muhabbatim – eng shirin tushim
O'ngidan kelar deb xato qildim men.*

Senga xat yozmayman, qasam ichdim men!..

* * *

*Yolg'iz kecha, muncha yolg'iz –
Qishning suvaydo kechasi.
Sencha yolg'iz, mencha yolg'iz –
Cho'zildi yaldo kechasi.*

*Yolg'iz kecha, muncha yolg'iz –
Qishning qoraqosh kechasi,
Ming-minglab yulduz kechasi,
Ming-minglab ko'zyosh kechasi...*

Qanotlar parvozi ayirar hushim...

OQQUSHIM

*Toshkent bog'larida uchratdim seni,
Qanotlar parvozi ayirar hushim.
Yalt yetib qarayman, izlayman seni,
Meni izlab uchib kelgan, oqqushim!*

*Bir ovuldosh bo'lib keldingmi yurtidan?
O'ngidan kelganday mening chap tushim.
Bergin qanotlaring ko'zimga surtay,
Amu yoqdan uchib kelgan, oqqushim!*

*Yonginamda qarab-qarab suzarsan,
Meni unutmabsan, senga olqishim.
Faqat tor shaharga qandoq sig'arsan,
Keng Orolga sig'may qolgan, oqqushim!*

* * *

*Tangrim, meni nega unga oshiq etding,
Oshiq etib, yuragimni qo'shiq etding.
Diydorin bir ko'rish uchun suyganimning
Bu dunyodan kelar mening kechib ketgim!*

*Yo'llarida poyonozlar bo'loyin men,
To'zon bo'lib so'qmog'ida qoloyin men,
Yuzlariga, ko'zlariga qo'noyin men,
Tangrim, meni shamollarga sochib ketgin!*

*Yuragimning osmonini suygani sezim,
Shu kiborni suyub qolib kuygan o'zim.
Qo'llaguvchi, yo'llaguvchi yolg'iz o'zing,
Tangrim, endi uni menga oshiq etgin!..*

Qoraqolpoq tilidan **NASRULLO**
o'zbekchalashtirdi.

Otabek ODIL,
Oliy adabiyot kursi magistranti

Bo'ronlar tinchidi – yelkamda...

* * *

Bag'ringa bosaman,
titrog'ing
qo'ynimda o'rmalar ilondek.
Ertaklar so'zladim bir olam,
xuddi yosh boladay ishonding.
Lablaring nenidir pichirlab
aytadir asrlik rozlarin.
Dunyoni mehrga to'ldirib
sevganing haqida so'zlading.
Nigohlar – quvlabib bir-birin
axiyri topishgan bolalar.
Bo'ronlar tinchidi – yelkamda
sochlaring asta tin oladi.

* * *

Yashillik o'rmalar zaminda,
yashildir, oh, jonim yashildir.
Ertaga ochilar, aminman,
gullarni bag'ringa yashirdim.
Daraxtlar uchida yongan u
uyg'onmoq zavqini angladim.
Nega jim turibsan sen hanuz,
nahotki hislaring zangladi?
Ko'ksingni sapchitmas nahotki
g'unchalar ochilish bonglari?
Mudragan ruhingni uyg'otgin –
uyg'onib ketolsin tonglaring.

JALOLIDDIN

Dukurlarga to'ladi dara,
Shamol tarar otimning yolin.
Bo'ronlardan o'zishim sara
Lolalarning olar xayolin.

Ot yeldirib boraman shitob,
Ilg'anadi olisdan sohil.
Boshga tashlab oq sharfin betob
Yo'taladi tog'laram gohi.

Bunchalar tez uradi yerning
Laxta qonga to'lgan yuragi.
Nechuk tindi na'rasi sherning,
Majaqlandi alpning kuragi?

Hoy, damingni ichga yutmagin,
Bor mador-la hayqirgin, dengiz.
Baski, ko'kdan umid kutmagin,
Yotaverma endi jim, dengiz!

Yerni mahkam quchadi maysa,
Bossang cho'zib oladi qo'lin.
Shu zaminni sevar ko'paysa,
Har baloning topilar yo'li.

Dukurlarga to'ladi osmon,
Bir zalvorli kuch bo'lar bunyod.
Ot yeldirib borayotirman,
Ozgina jon saqlab tur, Dunyo!

Nasrullo ERGASH,
Oliy adabiyot kursi magistranti

ONAM VA RAFIQAMGA

Qara, yomg'ir bo'lib yog'moqda umrim,
Daraxtdan uzilgan bir yaproq bo'lib.
Sening sochlaringga yog'moqda umrim,
Onamning sochiga yog'ar oq bo'lib.

Rosti, yomg'ir bo'lib yog'ilib o'tdim,
Sening yuzlaringga yog'dim men ko'proq.
Ko'proq sening qaro sochingni o'pdim,
Onamning sochini o'pdim men ko'proq.

Sen yurgan yo'llarga yog'dim men rosa,
Goho kunduz yog'dim, goh kecha yog'dim.
Goh seni sog'inib yog'dim men rosa,
Onamni sog'inib men ko'proq yog'dim.

Qog'ozning yuziga yog'dim she'r bo'lib,
Goho aruz yog'dim, goh barmoq yog'dim.
Sening tushlaringga yog'dim sel bo'lib,
Onamning tushiga men ko'proq yog'dim.

Axir yomg'irman-ku paymonam to'lib,
Tuyqus yog'may qolsam, kechir, netarman.
Dunyoga kelgandim men yomg'ir bo'lib,
Bir kun yomg'ir bo'lib qaytib ketarman...

Sening sochlaringga yog'moqda umrim...

YESENINNING GEYNEGA XAYOLIJ MAKTUBI

Osiladi yoki otilar...
Yo'q qilinar shoirning asli.
Bilasiz-ku, axir, shoirlar
Quvg'in bo'lgan Odamning nasli.

Quvilgandi bir zamon Geyne,
Yana Pushkin ketgandi badar.
Bo'lmasam ham Geyniday geniy,
Men ham quvg'in, men ham darbadar.

Yursam hamki o'z vatanimda,
Bo'lsam hamki o'rnak har ishda.
Xo'rlash uchun meni g'animlar
Quvg'in qilmas endi Parijga.

Endi qattol dushmandan ko'ra
Uchragan kas shoirga raqib.
Goho sharpa, goho senzura
Etmoqdadir meni ham ta'qib.

Garchi boshim tutaman mag'rur,
Qismatimda ne bo'lsa shayman.
Ammo mening dardim ko'p og'ir –
O'z yurtimga begonadayman.

Janob Geyne, o'n uch yil ne gap,
O'ttiz yilki o'zimga yotman.
Chekmay qo'ydim endi ortiq g'am –
She'rim borki, men ham hayotman.

Bir kun tinglab so'nggi so'zlarim
Ichsalar ham mayli reynveyn.
Yozmasa bas, menga do'stlarim –
Shoir o'ldi degan rekveym.

Javlon YAXSHIBOYEV,
Oliy adabiyot kursi magistranti

Neki yaralibdi, **ishqdandir paydo...**

EY SEN...

Men g'am darslarida g'amxona oldi,
"A'lo"ga to'lgan, qara, mana bu manglay.
Mana bu chiziqlar Taqdir imzosi...
Umr daftaringga yarashgan qanday?..

Sen, yaxshisi, menga kuylashni o'rgat,
Yonishni o'rgatgin, kuyishga o'rgat...
Ikki dunyomga ham yetsin sabog'ing,
Meni ham o'zingdek suyishga o'rgat...

O'tma, yo'q... Qaytmagin o'zga darsingga,
Ularni aytmoqqa yetmaydi dodim...
Barcha sabog'ingni o'rgandim, ammo
Faqat ishq bobida yo'qdir savodim,

* * *

Yozolmayin ikki jumla so'z,
Barmoqlardan sirg'alar barmoq...
Yurak yutib, tashlolmasdan ko'z,
Qiyin hatto sen tomon barmoq.

Afsun o'qir ko'zingdagi g'am,
Sehrlanib til kelmas so'zga.
Qo'y, qarama, qaramay men ham,
Oshkor bo'lmas dildagi ko'zga.

Sukutlarda yashaymiz faqat,
Sukutlarda ayb-u ismatim.
Yuragimda bittagina xat –
Sening isming – mening qismatim.

AMUDARYO

Hislarni hovuchlab otyapman senga,
Yolg'iz bir sirimni sotyapman senga,
Tinglagin irmoqlar bo'lmasdan ayro,
Yuragimdan oqqin, ey Amudaryo...

Men bilan ufqqa boqdi umidim,
Kuyingda mavj bo'lib oqdi umidim,
Axir, sen tanhosan, axir, men tanho,
Yuragimdan oqqin, ey Amudaryo...

O'ngimga aylanmas og'riq tush bo'lma,
Holimni bilmasdan holi xush bo'lma,
Qovjiroq qalbimni qaqshatdi sahro,
Yuragimdan oqqin, ey Amudaryo...

Kelbati kekkaygan g'ururlarni qo'y,
Sof bo'lmasa, soxta sururlarni qo'y,
Neki yaralibdi, ishqdandir paydo,
Yuragimdan oqqin, ey Amudaryo...

Zebo SOBIROVA,
Oliy adabiyot kursi magistranti

RO'YO

Hikoya

...u qushday uchib keldimi yo kimdir tashlab ketdimi, bu sinoatni anglab ulgurmasdan odamlar girdobiga singidi-ketdi. Hamma joy g'alati. Hamma narsa o'zgacha. Go'yo o'zga olamga tushib qolgan-u, nima qilarini, nima gapirarini bilmaydi. "Odamlarning ko'pligiga qaraganda bu yer bozor, shekilli", degan o'y keldi xayoliga. Nima bo'lsa bo'lar. Notanish bu joylarni bir aylanib, ko'rgilik narsa topsa-yu ko'ngil yozsa nima ketdi undan. "Bir ko'raylik-chi, nimalari bor ekan?" U borar ekan odamlar g'uj-g'uj bo'lgan, ko'rinishidan juda allambalo narsalar sotadigan do'kon oldida to'xtadi va u ham bunga qiziqsindi. Turnaqator tizilganlarning orasida bir chiroyli juvon, ayniqsa, e'tiborini tortib, o'zgacha ko'rinib ketdi. Endi unda odamlar bu do'kon oldida nimaga tizilib turishganini bilishdan ko'ra ayolni yaqinroqdan ko'rish ishtiyoqi ortdi. "O'-ho', uning navbatiga oz qolibdi-ku, men esa ancha orqadaman". U

shuni o'ylarkan, ichkaridan bir odam chiqdi-da, baland ovozda dedi:

– Oralaringda tarozi ishiga tushunadiganlar bormi? Bo'lsa, marhamat, ishimizni osonlashtirib, yordamini ayamasin!

– Men! Men ustaman! – u qo'lining ko'tarilishiga o'zi ham hayron boqarkan, "o'zi hech tarozi tuzatganmanmi, nega bunday dedim", o'tkazdi xayolidan.

– Shu kishiga yo'l beringlar! – ichkaridan chiqqan kishi navbatning oxiri tomoniga qo'l cho'zarkan, go'yo qo'li yetadi-yu bir urinishda uni odamlar orasidan "sug'urib" oladiganday tuyulardi.

Uni ichkariga boshlar ekan, yelkasiga qoqib-qoqib qo'ydi. Do'konning kiraverishi unchalik yorug'mas, nima bor-yo'qligi ham aniq bilinmas, sham xiragina nur sochardi. Shuncha odam bu qorong'i joyga nima istak bilan keldi ekan-a? Tavba! Bir tomonda oq qog'ozga o'ralgan katta qoplar, boshqa tomonda qora qog'ozga o'ralgan sal kichikroq qoplar. Nima bor ekan-a ichida?

U xayollari bilan bo'lib, do'konga nimaga kirgani esidan chiqdi. Do'kondor unga tarozini ko'rsatdi. Qarasaki, bir pallasi tushib qolgan tarozi. Uni bir pastda tuzatib qo'yaman, o'yladi u. Yo'g'-e, ustachilikni biroz cho'zmasa bo'lmaydi, o'sha suluv ayolni yaqindan ko'raman, ovozi ni eshitaman deb kirgan bu joyga. Ishlarni biroz cho'zmasa bo'lmaydiyov...

Tarozini tuzata boshlarkan, do'kondor boshqa tarozini oldiga qo'yib, xaridorga kiravering ishorasini berdi. Semiz, ko'rinishidan sovuq va qo'pol bir kishi kirib keldi. "Menimcha, bu kishi o'sha go'zaldan ikki yo uch kishi oldinda edi" xayolidan o'tkazdi. O'sha sovuqning ovozi ham sovuqqina do'rilladi:

– Menga bir kilo savob torting.

"Nima dedi?" – Uning xayol qulog'ini ding qildi bu savdo. Balki shu nomdagi mahsulotdir, o'yladi ichida. Nima bo'lsa bo'lar, qo'shib qo'ydi yana ichida. Keyingi so'rov yana-da dahshatli bo'ldi:

– O'shaning yoniga ikki kilo gunohdan ham torting. Maylimi?

"Nima dedi? Gunoh?! Ikki kilo? Tortilgan gunoh? Hazil qilyaptimi bu sovuq? Savoli o'zidan battar-a?"

– Bo'lmaydi, aka, ikki kilo ham, bir kilo ham yo'q. Tarozimiz buzilgan. Ana ustaga aytganmiz, tuzatyaptilar. Hozircha, shu bir kilo savobni olib tura qoling. Istasangiz mana, ikki kilo?

– Iya, boshimga uramanmi ikki kilon-gizni?! O‘zingizga siylov?

Sotuvchi xaridorga "mahsulot" o‘rab berarkan "kelib turing", dedi.

– Kelmayman, agar keyingi gal kelganimda gunohni ortig‘i bilan bermasangiz, qaytib qadam qo‘ymayman do‘konizga.

Nimalar bo‘lyapti o‘zi? Tush bo‘lsa tezroq uyg‘onay! Tavba! O‘pkalashini-chi! Jinnimi?

U bu yerdagi ko‘rgan-u eshitayotgan-u ang-lolmayotganini fikrlamay turib hassaga tayan-gan chol qoralandi. "Otaxon, sizdan oldingi xari-dor esini yeb qo‘yibdi, purma‘no so‘zlaringizdan ayting, meni o‘zimga qaytaring, otaxon!" ichida iltijo qilarkan, lablari qimirladi.

– Menga bir kilo gunoh ber, – deya sotuvchi oldiga tanga tashladi chol.

– Iya-iy, boboy, tinchlikmi? Zo‘rsiz-ku! Savob qancha bo‘lsin?

– Keragi yo‘q, – qo‘l siltadi chol.

– Naga? Naga kerakmas, boboy?

– Yigitligimni eslay, bir gunohlay deyappan-da, bola! Ol muni! – Chol pulga ishora qildi.

– Boboy, bugun gunohtarozni buzilgan, ertaga keling. Usta chaqirganman. Pulizni olib keting.

– Ustami? Tez tuzatsin. Ko‘p kuttirmasin.

Pul... pul sanda qolsin. Xabar qil.

Qariya ketarkan uning qulog‘i qabul qilgan so‘zlarni miyasi ziddiyatlardi. "To‘xtang, axir, siz..." aytilmagan so‘zlar ichida qoldi.

– Menga shu pulga yetadigan qimmat nar-sangizdan berarkansiz, dadam aytdi, – yugurib kelgan bola nafasini yuta-yuta zo‘rg‘a gapirdi.

– Dadangga bu pulga bo‘ladiganni o‘lchay-digani buzilibdi, kerak bo‘lsa arzonidan berar-kanlar degin, dedi sotuvchi.

– Yo‘q, arzoni shartmas ekan...

Bola uf-uflab chiqib ketarkan, sotuvchi uni to‘xtatdi.

– Ma, buni ol. Hech kimga ko‘rsatmay, ko‘yla-gingga o‘rab ket. Dadang meni o‘rtog‘im bo‘lgani uchun taroziga tortmay beraman. Aytib qo‘y dadangga, gunoh o‘lchaydigan tarozisi buzilibdi, do‘stim bo‘lgani uchun beryapman, dedi deb qo‘ygin, – sotuvchi bu ishidan mag‘rurona qa-dam olarkan ustaga yaqinlashdi.

– Bugun tayyor qilasizmi, usta? Qarang, qan-cha oluvchilarimni bekor jo‘natyapman.

U muzlab qolganday tilini aylantira olmas, hozir u agar uxlayotgan bo‘lsa kimdir turib

uyg‘otib yuborishini istar, yo o‘ng bo‘lsa... yo‘q, buni o‘ylash...

Birdan ostonada o‘sha go‘zal ayol paydo bo‘ldi va rastaga yaqinlashdi. "Uning keli-shi, uning ovozi meni bu bema‘ni dunyo-dan... tushdan qutqaradi. Sening ovozing o‘zingday. Ha, o‘zingday dilbar va mayin ovozing qutqaradi meni bu yerdan. Gapir! Meni o‘zimga keltir! Gapir! Seni tinglamoq istayman..." yodidan kechayotgan so‘zlarni yonidagi go‘zalga aytmoq istagida og‘iz juftlashga tayyorday qadam tashlamoqchi edi...havoda qotdi...

– Hasad urug‘i topiladimi?

"Nima dedi bu? Hasad urug‘i deya-p-timi?.. Nahot bu ham o‘shalardan biri bo‘lsa? Uning yorug‘lik, najot istab turgan o‘tinchlarini o‘zining, ko‘zining, so‘zining rangidan-da qora jarlikka itardi go‘yo..."

– Bor, yaxshi qiz, bor. Nega bo‘lmas ekan? Siz uchun topamiz-da! Qanaqasidan bo‘lsin? Bir yillikmi yo ko‘p yillik?

– Bir yillik. Hozircha shu bo‘ladi, – sum-kasidan tanga olib uzatdi.

– Sizga o‘n gramm qo‘shib beraman, go‘zal ekansiz, – sotuvchi irshaydi.

Go‘zal esa bitta kulib qo‘ydi-da, qanday qilib kelgan bo‘lsa, shunday nozlana-nozla-na chiqib ketdi.

Yo‘qqq!.. Endi bunisiga chidab bo‘lmay-di! Bu yerning kulini ko‘kka sovuraman! Yo‘q, uning kulini ko‘kka sovurib bo‘lmay-di! Ko‘k butun yerniki. Uni butunlay yo‘q qilish kerak! Bilmadim! Bilmadim!.. Nega bilmayman? Tamom!

U shu yerdagi xira yonayotgan shamni olib qog‘oz qoplarga qarata otdi. Yo‘q, oldin bu tarozini chil-chil qilish kerak. Qani endi gunohni savobdan og‘ir o‘lchab ko‘rsin-chi!

U tashqariga odimladi. Do‘kondor "ushlanglar", deb baqirar, olomon esa unga yopirilishga shay edi. U "Endi o‘ldim, lek bu do‘konni yo‘q qildim", deb o‘zini odam-lar qurshoviga otdi. Tanasi yengil uchar, xuddi qanot o‘sib chiqqanday qo‘llarini ikki yonga yoyardi. Birdan nimadir qar-sillab tushdi.

Ko‘zini ochdi.

– Yaxshiyam, tush ekan... – dedi-da yo-qasiga tuflab qo‘ydi...

Lyuis KERROLL,
ingliz adibi
(1832–1898)

Jonli gullar bog'i

- Agar anavi qirga chiqsam, bog'ni boshdan oxir ko'ra olaman. Manavi so'qmoq to'g'ri o'sha yoqqa olib boradi... - dedi Alisa o'ziga-o'zi. U so'qmoq bo'ylab ketarkan, talay muyulishlarda qayrildi.

- Meningcha, mana shunisi oxirgi muyulish bo'lsa kerak. Juda g'alati-a, hadeb qayrilaversan. Bunisi endi qirga olib chiqishiga aminman... yo'q adashibman! Bu so'qmoq qayta uyga olib borarkan! Mayli, boshqasidan yurib ko'ray-chi!

Va u shunday ham qildi. Yuraverdi, yuraverdi, muyulishlardan qayrilaverdi, qayrilaverdi, biroq har gal uyning ro'parasidan chiqaverdi. Nihoyat, u hech qayerda qayrilmay, to'ppa-to'g'ri qirga qarab yurishga qaror qildi. Biroz yo'l yurgach "Bu safar, albatta, uddalayman", - degani hamonoq qo'qqisidan so'qmoq bir silkinib qayrilib oldi. Zum o'tmay u yana uy eshigiga ro'para kelib qolganini angladi.

- Oh, dahshat! Umrim bino bo'lib bunaqa uyni uchratmaganman! Hech qachon ko'rmanman bunaqasini! - deb qichqirib yubordi u.

Lekin boyaqishning qo'lidan nima ham kelardi, yana hammasini boshidan boshladi. Bu safar u tol atrofini o'ragan dastorgullar bilan to'la gulzorga yaqinlashdi.

- Eh, gulsapsar, qaniydi so'zlasha olsang! - dedi Alisa.

- Biz so'zlashga arzigudek odam bilan gaplasha olamiz - dedi Gulsapsar.

Alisa hayratdan bir muddat dong qotdi.

- Hamma gullar so'zlay oladimi? - so'radi u.

- Xuddi seningdek, hatto balandroq tovushda ham, - javob berdi Gulsapsar.

- Biz birinchi bo'lib gap boshlash odobdan emas, deb hisoblaymiz, - gapga aralashdi Atirgul. - Rosti, sen so'zlaganingda men ajablandim. O'zimga o'zim uning yuzida hech qanday ma'no yo'q deyayotgandim. Rangi esa to'g'ri keladi.

- Meni esa uning rangi tashvishga solmayapti, - dedi Gulsapsar. - Lekin gulbarglari jindek jingalak bo'lganidami, hammasi joyiga tushardi.

Alisa tanqidni xushlamasdi, shuning uchun ularni savolga tuta boshladi:

- Bu yerda biror narsadan qo'rqmaysizlarmi? Axir, sizni qo'riqlaydigan zotning o'zi yo'q-ku...

- O'rtadagi daraxt-chi? - bidirladi Atirgul. - U yana nimaga ham yaraydi.

- Agar biror xavf tug'ilsa, u nima ham qila olardi?

- Vovullay oladi, - dedi Atirgul.

- U: "Vov-vov!" deydi! - chinkillay ketdi Dastorgul. - Shuning uchun ham uning shoxlari "novda" deb nomlangan-da¹.

- Shuni ham bilmasmiding? - chinkilladi boshqa bir Dastorgul va gullar qiy-chuv qila boshladi.

- Hammang jim bo'! - baqirdi Gulsapsar.

- Hechqisi yo'q, - dedi Alisa Gulsapsarga va dastorgullarga o'girilib shivirladi: - hoziroq tilingizni tiymasangiz, hammangizni uzib, payhon qilib tashlayman.

Jimlik cho'kdi, hatto dastorgullardan biri oqarib ham ketdi.

- To'ppa-to'g'ri, - ma'qulladi uni Gulsapsar.

- Sizlar qanday qilib bunday ravon gapira olasizlar? - qiziqsindi Alisa. - Men avvallari ham ko'p bog'larda bo'lganman, biroq u yerlardagi gullarning hech biri so'zlay olmasdi.

¹ Ingliz tilida "Bough-wough!" ("Vov-vov") va "bough" ("novda") so'zlari bir-biriga o'xshaydi.

- Qo'lingni yerga qo'y va uni his qil. Shunda sababini bilib olasan, - javob berdi Gulsapsar.

Alisa uning aytganini qildi.

- Bu mushkul chog'i. Keyin, bunga yerning nima daxli bor ekan? - so'radi u.

- Ko'pchilik bog'larda, - deya tushuntirdi Gulsapsar, - to'shak, ya'ni ekinzor juda yumshoq, shu bois gullar uyquchi bo'ladi.

Alisaning nazarida bu o'rinli sababdek tuyuldi va buni bilib olganidan mamnun ham bo'ldi.

- Shu haqida oldinlari sira o'ylab ko'rmagan ekanman, - dedi u.

- Meningcha, sen umuman o'ylamaysan, - so'z qotdi Atirgul.

- Sendan-da ahmoqrog'ini umrimda ko'rmaganman, - uning gapiga qo'shildi Binafsha. Buni eshitib Alisa sakrab o'rnidan turdi.

- Tilingni tiy! - o'shqirdi Gulsapsar. - Xuddi hayotda ko'p narsani ko'rib qo'ygandek gapirishini-chi buning! Sen boshingni barglaring orasiga burkab olganingdan dunyo bexabarsan!

- Bu yerda mendan boshqa yana kimdir bormi? - so'radi Alisa mavzuni o'zgartirish uchun.

- Bog' bo'ylab yana bir gul sendek harakatlarni, - dedi Atirgul.

- U menga o'xshaydimi? - so'radi Alisa bog'da yana bir qiz bor degan o'йда.

- Xo'sh, uning ham ko'rinishi senikidek g'alatiroq, - bidirladi Atirgul. - Ammo u qizg'ishroq... va gulbarglari ham kaltaroq, chamamda.

- U bu yoqlarga chiqib turadimi? - so'radi Alisa.

- O'ylashimcha, uni tez orada ko'rasan, - dedi Atirgul. - Uning tikanlari bor.

- Qayerida o'sha tikanlari? - qiziqib so'radi Alisa.

- Butun boshini qoplagan, - javob qildi Atirgul. - Senda tikanlar yo'qligini ko'rganimda ajablangandim. O, u kelayapti! Uning qadam tovushini eshityapman!

Alisa atrofga ko'z yugurtirib, uning Qora Qirolicha ekanini ko'rdi. "Bo'yi o'sib qolibdi", uning xayoliga kelgan ilk fikr shunday edi. Haqiqatan ham, Alisa uni ilk bor changga belangan holda ko'rganida, atigi 3 dyum kelardi... Hozir esa Alisadan naq bir kalla balandroq!

- Bu toza havoning sharofati, - dedi Atirgul. - Bu yerning havosi ajoyib.

- Men borib u bilan tanisha qolay, - dedi Alisa. U haqiqiy Qirolicha bilan hamsuhbat bo'lishni muhimroq hisobladi.

- Bu ketishda uni uchratib bo'psan, - dedi Atirgul. - Maslahatim - orqaga qarab yur.

Alisaga bu maslahat bema'nidek tuyuldi-da, u to'ppa-to'g'ri Qirolicha tomonga yurdi. Ammo darhol Qirolichani ko'zdan qochirganini, kamiga yana o'sha eshikka ro'baro' kelayotganini payqab hayron qoldi. Ajablanib, orqaga yurgan edi, zumda Qirolichaning qarshisidan chiqdi.

- Qayoqdan kelib qolding-u, qayga yo'l olding? Boshingni ko'tarib, xushmuomallik bilan javob ber va hadeb barmoqlaringni o'ynatishni bas qil, - dedi Qora Qirolicha.

Alisa uning aytganlarga amal qilib, yo'lini yo'qotib qo'rganini tushuntira ketdi.

- Yo'lim deganingda nimani nazarda tutganingni anglamadim. Axir, barcha yo'llar menga qarashli-ku... Xo'sh, nega bu yerga kelding? - dedi Qirolicha va yana mehribonlik bilan:

"Bolalarga atalgan barcha eng sara kitoblar kattalar uchun yozilgan kitoblardir", degan edi mashhur dramaturg Bernard Shou. Darvoqe, bola uchun yozilgan asarlar zamirida aslida katta yoshdagilarga atalgan ma'no, g'oya va mantiq mujassam bo'ladi. Ingliz adibi Lyuis Kerrollning (1832-1898) "Alisa Mo'jizalar mamlakatida" va "Alisa Ko'zgu orti o'lkasida" asarlari ayni shu jihati bilan ham hozirga qadar jahonda barcha yoshdagi kitobxonlar tomonidan sevib mutolaa qilinadi. Asarning jahon adabiyoti durdonalaridan biriga aylangani va deyarli barcha tillarga tarjima qilingani, G'arb kino sanoatida unga qayta-qayta murojaat qilinayotgani L.Kerroll ertaklarining kitobxonlar o'rtasida yosh tanlamasligiga yana bir dalildir. Ana shu mashhur ertaklar ona tilimizga aslyatdan birinchi marotaba o'girildi. "Alisa Mo'jizalar mamlakatida" asari tarjimasini dastlab "Ma'rifat" gazetasida to'la e'lon qilingach, 2015-yili "Sharq" nashriyoti tomonidan besh ming nusxada nashr etilgan. Adibning ikkinchi "Alisa Ko'zgu orti o'lkasida" ertagining tarjimasini yaqinda bitirdim. Hozir undan bir parcha e'tiboringizga havola etilayotir. Bu ertakda Alisaning g'aroyib sarguzashtlari davom etadi. U bu safar Ko'zgu orti o'lkasiga tushib qoladi. U yerda mavjudotlar bilan tanishadi, bahslashadi, do'stlashadi. Bu o'lkaning mantiqqa zid qonun-qoidalari Oq Ritsar, Oq va Qora Qirolicha-yu Abi-Badi, Yakkashox hamda Arslonlarning xatti-harakati Alisani goh ajablantirsa, goh yig'latadi... Shu o'rinda ta'kidlash joizki, asardagi obrazlar ingliz folkloridan olingan bo'lib, ularning har biri yozuvchi yashagan davr muhiti, siyosati, ijtimoiy hayoti, axloqi, ilm-fanga bog'liq qarashlarini ifodalagan.

- Nimani gapirishni o'ylayotganingda ta'zim qil, shunda vaqtdan yutasan, - deya qo'shib qo'ydi.

"Uyga qaytganimda, tushlikka kech qolgan paytim shunday qilishga urinaman", o'yladi Alisa o'zicha.

- Ana endi javob berish vaqti keldi. So'zlayotganda og'zingni kattaroq ochib gapir va doimo "Hazrati oliyalari", deb murojaat qil.

- Men bog'ni tomosha qilmoqchi edim, xolos, Hazrati Oliyalari...

- To'g'ri, bog' deganingda haqsan, - dedi Qirolicha soatiga qarab. - Lekin men ko'rgan bog'lar bilan solishtirganda bu dashtning o'zginasi.

Alisa bahslashishni istamadi va gapini davom ettirdi:

- Shu sabab huv anavi qirga chiqishga urinayotuvdim ...

- Qir deysanmi? - yana gapni bo'ldi Qirolicha.

- Men senga shunday qirlarni ko'rsata olaman-ki, ularning oldida bu vodiy bo'lib qoladi.

- Yo'q. Qir vodiy bo'la olmaydi, axir. Bu bema'nilik, - dedi Alisa.

Qora Qirolicha bosh chayqab dedi:

-Buni "bema'nilik" deb atashing mumkin, biroq men shunday bema'niliklarni eshitganman-ki, ular bilan taqqoslaganda bu lug'atday ma'nili.

Qirolichaning ovozidan biroz ranjiganini payqagan Alisa yana ta'zim qildi. Shu zaylda ular tepalikka yetib borishguncha jim ketishdi.

Alisa butun mamlakat bo'ylab tarvaqaylagan yo'llarni ko'rib biroz muddat sukut saqlab turdi. Darhaqiqat, bu o'lka juda g'aroyib edi. Unda bir yoqdan boshqa yoqqa cho'zilgan ariqchalar oqib yotar, yer esa mitti, devorlari maysadan bo'lgan to'rtburchak kataklarga bo'lingandi.

- Bu xuddi shaxmat taxtasini eslatadi-ya, - dedi Alisa nihoyat. - Bu yerda shaxmat donachalari harakatlanishi kerak ... ana ular! Bu eng katta shaxmat o'yini olami... agar chindanam olam bo'lsa. Qanday zo'r-a! Qaniydi ular-dan birortasiga aylanib qolsam. Piyoda bo'lishga ham roziman... lekin hammasidan ko'proq Qirolicha bo'lishni xohlardim.

Alisa asl Qirolichaning yonida aytgan bu gaplaridan uyalib ketdi, ammo Qirolicha jilmayib shunday dedi:

- Bu juda oson. Istasang Oq Qirolichaning Piyodasi bo'lishing mumkin, chunki Lili hali o'ynashga yoshlik qiladi. Sen ikkinchi katakdan boshlaysan. Sakkizinchiga yetib olganingda esa Qirolicha bo'lasan.

Shu ondayoq ular yugurishni boshlashdi. Alisa keyinchalik ham qay tariqa chopib ketish-

ganini o'ylab o'yiga yetolmadi. Faqat qo'l ushlab yugurishganini, qancha urinmasin Qirolichaga yeta olmaganini eslay olardi, xolos. Qirolicha esa nuqul "Tez! Tezroq!" deya uni qistar, Alisa bo'lsa, bundan ortiq tez yugura olmasligini his qilardi. Eng qizig'i, ularni o'rab turgan borliq sira o'zgarmasdi. "Nima bo'lyapti, hamma narsa biz bilan birga harakatlanayaptimi?" deya boshi qotardi. Qirolicha esa, uning nimani o'ylayotganini payqayotgandek:

- Yanada tezroq! Gapirishga urinma! - deb baqirardi.

Alisa gapirishni xayoliga ham keltirmasdi, chunki tinmay yugurayotganidan nafasi bo'g'ilib qolgandi. Ammo Qirolicha uni yanada tezlashishga da'vat etardi.

- Yaqinlashib qoldikmi? - zo'rg'a so'radi Alisa.

- Deyarli. Undan o'tib ketganimizga o'n daqiqa bo'ldi. Tezroq! - javob berdi Qirolicha.

Ular endi gapirmay yugurishar, nihoyatda tez chopishayotganidan Alisaning sochlari boshidan uchib ketayotganday tuyulardi.

- Qani, qani tezroq! - chinqirardi Qirolicha. Ular shunchalik tez yugurayotganidan oyoqlari yerga tegib-tegmas, havoda uchib borishardi go'yo. Kutilmaganda to'xtashdi va Alisa yerga o'tirib qolganini sezdi. Qirolicha esa mehribonlik bilan:

- Jindek tin olaqol, - dedi.

Alisa atrofga alanglab qaradi.

- Biz boyadan beri shu daraxtning tagidamidik? Atrofdam hammasi o'sha-o'sha-ku!

- Albatta-da, - dedi Qirolicha.

- Bizning mamlakatda, agar hozir yugurganimizdek tez chopsangiz, shubhasiz, boshqa bir joyga yetib borasiz, - dedi Alisa.

- Juda imillagan mamlakat ekan! - dedi Qirolicha. - Bu yerda esa biror joyda turib qolishni istasang shunday yugurishing kerak. Agar boshqa joyga yetib olishni xohlasang undan ikki hissa tezroq chopishing shart!

- Boshqa joyga bormaylik, iltimos. Shu yerda turib qolsam ham mayli. Faqat isib ketganimdan shunday chanqadimki.

- Nima xohlayotganingni bilaman, - Qirolicha muloyimlik bilan cho'ntagidan kichik quticha chiqardi-da, - pishloqdan ol, - dedi.

Alisa rad etish odobsizlik bo'lishini o'ylab, yeyishga urindi. Pishloq juda qattiq, toshday qotib qolgan edi!

- Chanqog'ingni bosguningcha men yerlarni o'lchab turaman, - deb Qirolicha cho'ntagidan tasma chiqardi-da, yerni dam belgilay, dam o'lchay ketdi.

- Ikkinchi qator oxirida senga yo'nalishingni ko'rsataman... yana yeysanmi?

- Yo'q, minnatdorman. Yetarli, - dedi Alisa.

- Endi chanqamayotgandirsan-a? - so'radi Qirolicha.

Alisa nima deyishni bilmay qoldi, baxtiga Qirolicha javobni kutmay gapini davom ettirdi:

- Uchinchi katakning oxirida senga yo'nalishingni takrorlayman. Keyin esa to'rtinchi katak nihoyasida sen bilan xayrlashaman. Shundan so'ng beshinchida ketaman. Piyoda birinchi yurishda ikki katakka harakatlanishini bilarsan. Shunda uchinchi katakka tezlik bilan yurib... meningcha, poyezd orqali to'rtinchi katakka yetasan. Bu Trulyalya va Tralyalyaga qarashli katak... beshinchisi esa deyarli suvdan iborat... Oltinchisi Adi-Badiga tegishli... Yettinchi katak o'rmonzor, shunga qaramay, Ritsarlardan birortasi senga yo'lni ko'rsatib yuboradi. Sakkizinchi katakda esa Qirolicha bo'lamiz!

Alisa o'rnidan turib ta'zim qilib, yana o'tirdi. Keyin Qirolicha:

- Inglizcha biror narsani fikrlay olmasang, fransuzcha gapir... oyoq uchida yur... aslo kimligingni unutma! - dedi-da, bu gal Alisaning ta'zimini ham kutmay ketib qoldi. Ketayotib "xayr" deyish uchungina ortiga o'girildi va hovliqqancha yo'lida davom etdi. Bu qanday ro'y berganini Alisa anglay olmadi, Qirolicha esa zumda ko'zdan g'oyib bo'ldi. Alisa o'zining piyoda ekani va tez orada yurishi kerakligini esladi.

Ingliz tilidan Oliy adabiyot kursi magistranti

Mohira OTABOYEVA
tarjimasi.

Anvar JABBOROV,

Oliy adabiyot kursi magistranti

“SHAHINAM, O, MENING SHAHINAM”

Buyuk rus shoiri Sergey Yeseninining qisqa muddatli umri va ulkan ijodiga Isadora Duncan, Galina Benislavskaya, Anna Izryadnova, Nadejda Volpin, Zinaida Rayx va boshqa shu kabi iqtidorli va go'zal ayollar ilhom bag'ishlashgan. Biroq hech biri rus tili va adabiyot muallimasi Shahane Talyan singari unutilib bo'lmas darajada taassurot qoldirmagan. Uning go'zalligi va jozibasi shoirga ijodining eng mashhur va sevimlisi bo'lgan she'rning yozilishiga ilhom berdi. Shaanduxt (Shahane) Ambartsumyan 1900-yili Axaltsixe (Gruziya)da o'qituvchilar oilasida tug'ilgan. Nerses Ambartsumyan va Mariya Karakashyan 30 yoshga to'lganlarida dunyoga kelgani uchun ham Shahane intiqib kutilgan farzand bo'lgan. Shahane ota-onasidan (tifo isitmasi tufayli) erta ayriladi. Qizaloq 11 yoshida onasidan, 19 yoshida otasidan judo bo'lgan. Amakisi uni Batumiga olib borib, yaxshi ta'lim olishiga ko'maklashadi. Xashuriyadagi ayollar gimnaziyasini tugatganidan bir yil o'tib Tiflisdagi arman maktabida dars bera boshladi. Muallimlar orasida Shahane ajoyib tashqi ko'rinishi bilan ajralib turardi: toza va oppoq badani, och jigarrang sochlari va ko'plab oshiqlarining qalblarini poralagan katta-katta ko'zlari.

Shahane 1921-yil tiflislik iqtisodchi Stepan Terteryanning qalbini zabt etdi. Unga turmushga chiqdi va bir yil o'tib o'g'li Ruben (keyinchalik u tibbiyot fanlari nomzodi bo'lgan) tug'ildi. Ammo ularga baxtli hayot kechirish nasib etmadi: Terterian 36 yoshda o'pka kasalligi tufayli vafot etadi. 1923-yili Shahane Batumi shahridagi qarindoshlarinikiga ko'chib o'tadi va o'qituvchilik faoliyatini davom ettiradi. U muallimlikdan tashqari she'riyatni juda sevar, o'zi yoqtirgan shoirlarining she'rlarini tinglash uchun tez-tez adabiy kafelarga borishni kanda qilmas edi. Shahane 1964-yili "Don" jurnalida "Men ushbu uchrashuvlarni kutib yashardim. Bu she'riy kechalar menga o'zgacha quvonch keltirdi", – deya ta'kidlab o'tadi. 1924–1925-yillarda rus shoiri Sergey Yesenin Batumi shahrida istiqomat qiladi. O'sha davr shoirlari uchun o'z uyida she'riy kechalar tashkillash urfga kirgan edi. Albatta, bundan Shahane va uning opa-singillari ham istisno emas edi.

Shoir va yosh muallimning uchrashuvidan so'ng Yesenin "Fors taronalari" turkumidan joy olgan "Shahinam, o mening Shahinam" she'rini yoza boshlaydi. Arman qizining latofatiga maftun bo'lgan shoir uni sherozlik yosh Shahina shaklida tasvirlaydi. Zamonlar o'tishi bilan ushbu turkum

ko'pchilikning ko'nglidan joy oldi, "Shahina" esa, eng ta'sirli va suyukli she'rlar orasidan o'rin egaladi. Bu mashhur she'rning dunyoga kelishi esa quyidagicha bo'lgan: "Maktabdan chiqqach yana o'sha shoirni avval uchratgan joyimda ko'rdim. Havoning avzoyi buzuq, dengiz tomondan bo'ron boshlangan edi. Salom-alikdan so'ng Sergey Aleksandrovich meni xiyobon bo'ylab sayrga taklif qildi. Bunday ob-havoga unchalik xushi yo'qligini bildirib, yaxshisi menga she'rlarini o'qishini aytdi. U "Shahinam, o, mening Shahinam..."ni o'qiy boshladi, so'ngra menga ikkiga bukilgan katak daftar qog'ozini berdi, unda ushbu she'r va imzo bitilgan edi: "S. Yesenin", – deya eslaydi Shahane.

Ma'lumotlarga ko'ra, shoir yosh muallimning husniga maftun bo'lib qoladi va unga o'zini yaqin tuta boshlaydi. Shahane o'zining bir maktubida ushbu uchrashuvlardan biri haqida shunday yoza-di: "Sergey Aleksandrovich oqshomlari kelishni hamda mandarin murabbosini qo'shilgan choy ichishni xush ko'rardi. Men undan she'r yozishini so'radim. U esa yetarlicha ishlaganini, endi dam olmoqchiligini aytdi. Keyinchalik betob bo'lib uch kun yotib qoldim, shu kunlar davomida Yesenin uyga tashrif buyurar, choy tayyorlar, men bilan suhbatlashib, "Arman she'riyati antologiyasi"dan she'rlar o'qib berardi. Bu suhbatlarimizning mazmuni unchalik yodimda qolmagan, lekin shunisi yodimdaki, ular samimiy va huzurbaxsh edi". Yesenin o'z ijod namunalari Shahane bilan baham ko'rgan. Uning uy kutubxonasidan foydalanib, unga fors she'riyatining go'zalliklari haqida gapirib berardi. Bir necha yil Batumi shahrida yashagandan so'ng shoir Yesenin Petrogradga qaytadi. Bizning qahramonimiz esa Tiflisga ketadi va u yerda maktabda dars berishni davom ettiradi. "Ketishidan avval Sergey Aleksandrovich biznikiga kelib, bu yerdan ketishini ma'lum qildi. U meni hech qachon unutmasligini ta'kidladi. U men bilan xayrlashar ekan, men va opam uni kuzatib qo'yishimizni istamadi. Shu bilan undan xat olmadim. Umrimning oxirigacha Sergey Aleksandrovich hayotimning eng yorqin va unutilmas xotirasi bo'lib qoladi".

Shahanening hayoti qanday davom etgani haqida boshqa narsa ma'lum emas. 1930-yil Shahane bastakor Vardges Talyan bilan turmush quradi. Yerevanga ko'chib o'tishganidan so'ng Shahane ishlamaydi. Qolgan hayotini uy ishlari hamda o'g'lini voyaga yetkazish bilan o'tkazadi va 76 yoshida vafot etadi.

Bekzod O'KTAM

Muqarrar

Hikoya

“Odam o'ldirilgan!”

Mahkama xizmatchisi tilidan aytilgan bu so'z butkul o'zga xayolda darvozaxonaga monand uzun kutish yo'lagida diltang turgan uch kishini tamoman dovdiratib qo'ydi. Ular tagiga suv ketishidan zax naq ikkinchi qavatgacha ko'tarilib zangtus olgan bu ko'hna dargohga o'z yumushimizga ko'ra keldik, deb xayol qilishgan, shuncha yil yashab jinoyat sodir etishdan mudom o'zlarini tiyib kelgani bois dastlab xizmatchi shunchaki hazillashyapti, deb o'ylashdi.

– Sovuq hazil qilarkan, – dedi shifokor. U yurak xastaligini davolashda tengsiz, mahkama boshlig'i esa zalvorli vazifada bo'lgani, shu bahona kursida qimirlamay ishlagani oqibatida yuragini yog' o'rab borar, aksiga olib harakatga emas, zahar-zaqqum doriga zo'r bergandi

– huzuriga kirsam, tongda, yaxshisi, qosh qorayganda yuguring, boshqa hech iloji yo'q, demoqni ko'zlab turgandi doktor. Odatda uni o'zlari olib ketishar, shu sabab ishining, avvalo, o'zining qadrini yuqori sanab yurardi. Nufuzli kishilar, ayniqsa, mana bu amaldorlar xizmatidan esa bo'yin tovlamasdi. Tovlab, tovlanib bo'lmasdi ham.

– Hali yosh bo'lsa kerak, – dedi tillarang gardishli ko'zoynagini olib ko'zini ishqagancha advokat. – Ha, yangi. Uni avval uchratmaganman. Yoshlarning dimog'i baland bo'ladi, katta ishga o'tsa, o'zlaricha shunday dimog'dor bo'lib qolishadi.

– Ammo-lekin hazillashayotganga o'xshamaydi, – ko'nglidagini aytdi Mujovul – egnida kulrang to'n, qo'lida do'ppi tutgan, qattiq hayajonda ekanini soqqasining har tomoniga borib kelayotgan qorachiqdari aytib turardi.

– Hozirgi urf, – dedi advokat beparvo ohangda. Tor darvozaxonada turish uni asabiylashtirardi, qolaversa, ne bo'lganda ham qonun-u inson himoyachisi, manavi do'xtir-u allaqanday Mujovulning oldida mulzam bo'lib o'tirishni o'ziga ep ko'rmayotgandi. – Avval obdon kuttirishadi. O'zlarining qadrini oshirishadi. Asabingiz tamom bo'lgach, har qanday shartga ko'nib ketaverasiz. Bu eskirgan uslubdan tergovchilar ko'p foydalanadi. Jinoyatda gumon qilinganni chaqirib, eshigi oldida soatlab kuttiradi. Boyagi bechora aybi bo'lmasa ham papiros chekaverib, o'ylayverib, adoyi tamom bo'ladi. Keyin tirkalgan aybni ham osongina bo'yniga oladi-qo'yadi. Agar chindan ham jinoyatchi bo'lsa, uzoqqa bormaydi – birdaniga fosh etish mumkin.

Unga faqat Mujovul e'tibor berar, qonun vakilining har so'zini astoydil ma'qullab turardi. Doktor esa bir olam ishi qolib ketayotganidan alag'da, shu sabab bir joyda turolmasdi. Qo'lini avval shimining, keyin baxmal tusli kostyumi-ning cho'ntagiga solar, bo'ynini qisib qorday oq ko'ylagining yoqasiga ishqardi. Advokatning gaplari uni asabiylashtirayotgandi.

– Sizni yaxshi tanishadi, bir surishtirib ko'rmaysizmi, – dedi u advokatga. – So'rang-chi, nimaga chaqirishibdi? Hammamiz ishli odammiz, vaqt ketyapti... Kasallar kutib qoldi...

Qonun vakili bu paytda o'zini jon-dili bilan eshitishga tayyor odam topilganidan xursand holda ayblanuvchi va tergovchi psixologiyasi haqida gapirardi. “Jinoyatchi bo'lasizmi-yo'qmi, tergovchi ishni qo'pollikdan boshlaydi. Sensiraydi, so'kinadi, haqoratlaydi. Ya'ni... avval

ruhan sindiradi. G'o'ddayib turgan odamni tilidan ush-lash qiyin-da... Ruhi cho'kkan odamni esa qayirib olsa bo'ladi. Cho'ntagingiz to'la aqcha bo'lsin – o'zingizga ishonch ortadimi? Ortadi. Sariq chaqangiz ham bo'lmasa, bu ishonch susayib, muttasillik asnosida hatto yo'qolib ketadi. Shunday ahvolga tushasizki, tergovchi bayon qilgan tafsilotlarni hech narsa bilan inkor etolmaysiz. Shuning uchun ichkariga kirsangiz tergovchining bu taxlit muomalasidan hayron ham, xafa ham bo'lmang. O'zingizni bosib, bemalol javob qaytaring. Menimcha, sizda hech qanday gunoh yo'q..."

Mujovul bu damda tinmay "Aslo!.. Zinhor!.. Xudo saqlasin..." deb takrorlardir. Doktorning da'vatidan og'ringan advokat shuncha-ki odam emasligini ko'rsatib qo'yishi kerak edi. Harqalay, doktor ishi ko'pligi vajidan emas, advokatdan ko'p gapirmay amalda nimadir qilishni talab qilayotgandi.

Qonun vakili bu tor joyda tovushi kimgacha yetib borishini chamalab ko'rdi. Bu taxlit imoratlar tarhidan ayonki, yaqin o'rtada hech kim ularni eshitmaydi. Nariroqdagi asosiy binodan

tushib kelib kerakli gapni yetkazishadi. Shuning uchun advokat ayni chog'da chorasiz edi.

– Tushishsin, keyin aytamiz, – dedi u "Nima, hech kim yo'qligini ko'rmayapsizmi?" degan ohangda. – Do'xtir ko'p-ku, kasallar faqat sizga mahtal bo'lib qolmagandir?

Keyin xuddi qonun vakili ekani esiga tushib qolganday dafatan so'radi:

– Nimaga asabiylashyapsiz o'zi? Yo...

Doktorning endi chindan ham jahli chiqdi:

– Tilingizga erk beravermang!.. Bilib turibman qanday

shubhaga borayotganingizni. Men doktorman, shahardagi birinchi raqamli doktor. Sohamda menga teng keladigani yo'q, buni hamma biladi... Meni ayblashga hech kimning haqi yo'q. Ayniqsa, sizning...

Qo'rs javob advokatni esankiratib qo'ymadi. Qaytaga xotirjam torttirdi. Har holda kimningdir tizzasi qaltirayaptimi, o'shaning bo'ynida bir illat bor.

– To'g'ri, birinchi raqamli bo'lishingiz mumkin, – dedi advokat. – Bu degani aybingiz yo'q degani emas.

– Qo'ying, advokat buva, – oraga kirdi Mujovul. – Gumon iymondan ayiradi, deydilar. Chindan ham, bu kishi taniqli do'xtir, bunday odamlardan shubha qilish durust emas.

– Bo'lmasa nega siz xotirjam turibsiz? – dedi advokat zaxdan nuragan devorga qo'lini tirab. – Aybingiz yo'q, bilasiz. Shuning uchun ko'nglingiz to'q.

U gapini davom ettirolmadi:

– Ey, birodar, ishim ko'p dedim-ku. Kasallar kutib qoldi. – Doktor shunday deya kostyumi-ning tugmasini bo'shatdi. Uning asabiy harakatlari va oldinga turtib chiqqan qorni advokat e'tiboridan chetda qolmadi. – Yurak kasali bilan o'ynashib bo'lmaydi. Tomog'i yo tishi og'rikan odam kutib turar, lekin yurak ishning ko'p-kamligiga qarab o'tirmaydi. Taqqa to'xtaydi.

Mujovul endi doktorni ma'qullay boshladi: “To'g'ri, har kimning rizqi uzilsa, bunga chora yo'q”. Advokatning esa doktor mavzuni chalg'itayotganidan xunobi oshardi. Ayni holatda u aybdorni shu yerda aniqlab, o'zining aybsizligi uchun taraddud ko'rayotganday edi. Mujovul ham buni sezdi va uning qiliqlariga ortiq e'tibor bermay qo'ydi.

– Men bir narsaga tushunmayapman, – dedi ancha xotirjam holda doktor. – Mana siz, advokatsiz. Huquq himoyachisi. Lekin nimaga menga yopishib oldingiz, hayronman. Tergovchi emassiz, sud emassiz. Aybim bo'lsa, javob berarman. Asabiylashyapti emish... Aslida siz ko'proq jig'ibiyron bo'lyapsiz! O'zingizni tutishingiz nomaqul ish qilib qo'yib, aybini birovga to'nkagan yosh bolaning qilg'ini esga soladi...

– E-e, aqlingiz joyidami? – dedi pinagini buzgisi kelmay advokat. – Nima deyayotganingizni o'ylab ko'ryapsizmi? Men shuncha yil qonunni o'rganib keldim, uni buzishni emas. Kim sizga yopishib olibdi? Shunchaki nega asab buzayotganingizga qiziqdim. Shunga shunchami? Xo'sh, nimaga jahlingiz chiqyapti?

Shu damda shiftdan bir bo'lak ohak parchasi ship etib yerga tushdi. Hammaning nigohi unga qadaldi.

– Zaxdan, – dedi advokat. Idora nufuzidan boxabar kishi u joylashgan bino bu qadar putur topib borayotganiga hayron bo'lishi tabiiy edi. Mujovul shiftga qararkan, devorni urib ko'rdi. Xuddi shuni kutib turgandek necha asrlardan buyon qulflab tashlanganday va undan hech bir jonzot kirib-chiqmaganday taassurot uyg'otuvchi ko'hna eshikning og'ir ovozi jarangladi va mahkama xodimi chiqib keldi. Mujovul devorga musht tushirganimni xodim ko'rmadimikin, deb qo'lini orqaga yashirdi. Xodim esa uvalanib ketayotgan devorni teshar darajada tikilib, aynan unga so'z qotdi:

– Siz! Men bilan yuring...

Mujovulning rang-tusi o'chib, hammaga bir-bir qarab chiqdi. Nimalarnidir pichirlagancha xizmatchiga ergashdi. Qovog'i soliq xodim zanglab asl tusi bilinmay ketgan eshik tutqichidan ushlagancha Mujovulning ichkariga o'tishini kutdi. Doktorning “Bizni nimaga chaqirishibdi, bilmaysizmi?” degan so'rog'iga hech qanday javob bermay eshikni qars etib yopdi, yana qum zarralari yog'ildi.

“Qumdagi ayol...”. Advokat shu nomdagi kitobni o'qigandi, sochi va yelkasi osha tushgan zarralar o'sha tanish bitiklarni yodiga soldi.

...kutilmagan tasodif bilan biz ham asir tushgan ko'rinamiz. Faqat asir oluvchi jonon emas, qovog'i uyuq xizmatchilar...

Yo'lakdagi ikkovlon qo'ng'irtob-yashil tusdagi temir eshik chiqargan zingillagan tovushga diqqat bo'lib turisharkan, bu ovoz xuddi Mujovulga o'qilgan hukmday jarangladi. Sud jarayonlarida ba'zan, hatto aksar hollarda boy berishga o'rganib qolgan advokatga bu yomon ta'sir qildi: devorga suyangancha xuddi yana yutqazib qo'yganday xomush bo'lib qoldi.

– Bizga qanday ayb qo'yishni bilishmayapti shekilli, – dedi birozdan keyin u hazil qilishga urinib. Uning boyagi beo'xshov gumonidan doktorning g'ashligi haliyam tarqamagandi, shu sabab hech narsa demadi.

– Ha, menimcha, bizni birozdan keyin qo'yib yuborishadi, – gapida davom etdi advokat. – Anglashilmovchilik har joyda bo'ladi. Aybimiz yo'q, nimasidan qo'rqishimiz kerak? Mujovulni qarang jim turishini. Kim nima desa ma'qullab turibdi, pismiq. Avval boshdan yoqmagandi menga shu nusxa. Qilg'ilikni qilib hech narsa bo'lmaganday turishini ko'ring buni...

Ayni damda esa Mujovul dim va bo'g'iq xonada havo yetmayotgandek pishillab nafas olayotgan xizmatchining cho'chchaygan og'ziga ilhaq qarab turar, qimir etmasdan toshday qotgandi go'yo. Semiz xizmatchi oldida uyulib yotgan qog'ozlardan bosh ko'tarmay nimanidir astoydil izlardi.

“Bugunlar topolmasa kerak, – o'yladi Mujovul. – Bormisan, yo'qmisan ham demaydi-ya!”

Tashqaridagi havoga izg'irin ignalari sochib yuborilgan bo'lsa, xona issiqqina, xodimlar ham ko'ylakchan yurar, ovozi pasaytirilgan televizorda qiyshanglagan gavdalar, bir qarashda na erkak, na ayolligini bilib bo'ladigan nusxalar go'yo dunyo faqat shulardan tarkib topgan kabi bot-bot ko'rinar, qizg'ish javonda nomiga taxlangan qalin kitoblar har qanday hukm o'ziga qarab chiqarilishini bilganday vazmin turardi. Nihoyat izlagani topildi, shekilli, xizmatchining cho'chchaygan og'zi ikki tomonga qarab kamon shaklida yoyildi, keyin qarshisida qaqqayib turgan kishi o'z xonasiga qanday kelib qolganiga tushunmaganday hayron bo'lib qaradi.

– Shu desangiz, tushdan keyin qorin shishib ketadi-da...

Xizmatchining kutilmagan gapi Mujovulni esankiratib qo'ydi. Piching qilyaptimi, yo kinoyami, tushunolmadi. Chindan ham, tashvishda turgan odam birovning qorni haqida qanday o'ylab ko'rsin va nima desin?!

– Bilmasam, taqsir. Ko'p o'tirib ishlasangiz kerak-da.

– Shu-da, ko'p o'tiramiz. Boshqa iloj yo'q. Manavi qog'ozlardan qochib qutulib bo'larmidi? Lekin shu... odamning kuchini olib qo'yadi-da. Har o'n-o'n besh daqiqada divanga cho'zilmasam bo'lmay qoldi. Yotsam, bilinmaydi. O'tirsam, belimdan bo'g'zimgacha qattiq bir og'riq bor.

– Unday bo'lsa, do'xtirga ko'rinmasangiz bo'lmaydi...

– Siz-chi?.. Do'xtirmasiz?

– Yo'q, taqsir...

Xizmatchi chiziqsiz, yaltiroq peshonasini biqqi barmoqlari bilan muloyim silab, ozgina o'ylandi va dedi:

– Menga do'xtir keldi, deyishgandi... Siz nima qilib turibsiz unda?..

– Chaqirishgan ekan... Anchadan beri eshik tagida kutdik, keyin shu yoqqa boshlab kelishdi...

Endi xizmatchining muloyimligi yo'qoldi, yuzi qahrli bir tus oldi:

– Ha, bilmaysizlar-a, bilmaysizlar. Qilg'iliqni qilib, go'yo hech narsadan xabari yo'qday tu-

rasizlar. Nima, biz begunoh odamni o'zimizdan o'zimiz so'roqqa tutaveramizmi?

– Yo'q-yo'q, – hovliqdi Mujovul. U vaziyat chigallashayotganidan xavotirga tushib qoldi va boya advokat uqtirganlarini esdan chiqarganini angladi, tiliga tuzukroq so'z ham kelaolmadi. Uni mushkul holatdan xizmatchining o'zi qutqardi:

– Nima ish qilasiz o'zi?

– Shu... o'zimizning masjid, qabristonga qarab yuramiz...

– Tutlar kesilib ketdi-a? – so'radi xizmatchi.

– Shohariqning bo'yidagi tutlarni aytaman. Bir ko'rganimda ichi g'orning og'ziday bo'lib ketgan ekan. Qurisa kerak deb qo'ygandim.

Xizmatchi bilan suhbat xuddi shaxmat o'yiniday edi. Kuttirib-kuttirib, qorni shishganidan so'z ochadi, jinoyatda gumon qila turib, masjiddagi tutlarni surishtiradi. Bu yoqda birovning joni bo'g'zida-yu, nafasi halqumidan zo'rg'a o'tadigan kimsa qandaydir tutning tashvishini qilib tursa. Tanasi boshqa dard bilmas deganlari shu-da. Har holda u gumondor. Biroq xizmatchining tund qiyofasi sal yorishgani Mujovulga ozgina ishonch berdi:

– Yo'-o'q, u tutlar hali ko'p yashaydi... Eskida birovi qo'porib tashlayman deb buldozer minib qasd qilgan ekan, deng. O'sha payti tili tortib qolsa-da. Ming yillik tutlar, birovdan osh-non so'rayotgani yo'q edi, kamiga soya-salqinini ayamasi. Shuning uchun buldozerchiga hech kimning yordam bergisi kelmadi. Qayerdandir qoshiq topib, og'ziga solishgandi, baribir kor qilmadi...

Buni aytishga aytdi-yu, birdan qayerda va qanday holda turgani esiga tushdi. “Ha, o'l-a, – dedi ichida. – Sendan birov shuni so'rayaptimi? Tili tortib o'lganmish, hech kim yordam bermaganmish. Shuning o'zi jinoyat-ku... Tiling boshingga yetmasa go'rga edi. Lekin u voqea-ga uzoq yillar bo'lib ketdi, endi nimaga kerak bo'ldiykin?.. Bunisi mayli, nimaga mendan shubha qilishyapti? Bir aybim – guvohligimmi...”

Xizmatchi boya topgan qog'ozidan ko'z uzmay – tabiiyki, Mujovulning o'ylaridan bexabar edi – osoyishta ohangda yana surishtirdi:

– Qabristonda nimalar bo'lyapti? Har xil gap-so'zlar yuribdi...

Shu gapdan keyin Mujovulning mahkama-dagilar hamma narsadan xabardor-u, atayin sinab ko'rishayotganiga ishonchi komil bo'ldi. Advokat aytganicha bor ekan, bular gapning po'stkallasini aytish o'rniga bir bechorani ahmoq qilib o'tirishibdi. Bilganini sir tutib, qarshisidagi kishining o'zini tutishini: dovdirashi, kalovla-

nishini kuzatishdan maroq tuyish faqat shu toifaga xos bo'lsa kerak.

Mujovul endi amin edi: qilmish – qidirmish. Axir, qachongacha hammaning ko'ziga binoyiday hayot kechirayotganday, jamiyat o'rnatgan qoidalariga zid yashamayotganday ko'rinib yurardi? To'g'ri, qotillik qilmagani aniq, aslini olganda, u odam bo'lib birovga qo'l ko'targan zot emas. Xudodan emas, shunchaki odamlardan qo'rqqani, ularga o'zining ham hayotda borligini isbotlash uchun din yo'lini tutganidan ko'z yumolmaydi. Shunaqasi ham bo'ladi-ku: ayrimlar Xudodan qo'rqishi barobarida uning kalomini takrorlab turadiganlardan ham hayiqadi, buni havas yoki hurmat deyish ham sal qiyinroq, to'g'rirog'i, yomon duo qilishlaridan yoki qarg'ashlaridan cho'chishsa kerak – tushunmagandan keyin turfa qarashlar paydo bo'laveradi. Oqsuyaklik degan niqob esa mo'l imkoniyatlarni tuhfa etadi, kimki o'zini shu narsalar bilan ihotalab olgan yoki buni bot-bot ta'kidlashni xush ko'radimi demak, u hayotda munosib o'rin topmagan, istaganiga erishmagan. Hammasi keyin boshlanadi: uch-to'rtta oyat chala-yarim yodlanadi, davralar to'ridan joy olinadi, hayotda o'rnini topganlar, istaganiga erishganlar bilan quda-anda tutiniladi... Bu katta ayb sanalmasligining boisi shundaki, bir odam jamiyatdan ajralib qolmaslik, lozim bo'lsa, ozgina ustunlikka ega bo'lish ko'yida nimadir o'ylab topsa va bu qonun mezonlari-yu axloqqa zid kelmasa, uni kechirish mumkin.

“Kulrang-qoramtir bulutlar tarqamagan o'sha to'polonli kun juda rasvo bo'ldi, bunday bulutlar odatda yomg'ir keltirmasligi bois juda yoqimsiz, buyam yetmaganday odamni behol qilib qo'yadi. Ko'kka o'qtalغان musht kabi kallaklangan tutlar oralab quyosh ojiz bir tarzda botarkan, buni lanjlik bilan kuzatib turardim, – o'ylardi Mujovul. – Yurakni ezadigan bunday kunda nimadir yuz berishi kerakday edi. Aslida o'sha jinoyat haqida o'zim kelib xabar berganim yaxshi ekan. Mana endi tavqingga “odam o'ldirgan” degan la'natni ham ilishmoqchi... Bunday bo'larini tush ko'ribmanmi. Aslida u voqea ham tushday bir gap.

...Oxirgi vaqtda qabrystonda o'g'irliklar ko'payib qoldi, kimning bunga qo'li boryapti, hech aqlim yetmasdi – qaysi noinsof kelib-kelib o'likmakondan narsa o'g'irlaydi? Serhasham marmartoshlar, qurbonlikka deb keltirilgan benuqson qo'y-qo'zi, ehson qilingan pullar boshda oz-oz, vaqt o'tib tag-tugi bilan yo'qolib qola boshladi. O'g'irlikning odamlar endi-endi meni “eshon buva”lay boshlagan paytiga to'g'ri kelganini qa-

rang. Bu zamonda aybdor bo'lishdan osoni yo'q, shuning uchun narsalar yo'qolayotgani haqida eshon buvani ogohlantirib qo'ydim. To'g'risi, keyingi paytda eshonning ham munosabati o'zgartgan, chamasi, bunga tushum kamaygani sabab edi. “Bilmasam, sizning vazifangiz, qarang, oldini oling!..” dedi u g'udurlab. Qo'shni cho'pondan dashtda yurgan bir itini ijaraga olib, ehson qutisining yaqiniga bog'ladim. Ammo itning yer tirnab, tish kerishi ehson qiluvchilarning qadamini uzishini o'ylamabman. Eshonning esa noroziligi battar ortdi: “Es bormi, es, kuchukka balo bormi?!”

Itning o'rnini o'zim egalladim, qo'lim boshqa ishda bo'lsayam, ko'zim, dilim qutida. Ammo kechga borib qutini ocharkanmiz, ichi qup-quruq chiqadi. Balki ustomonlar yo'lini qilib o'zini pul tashlayotganday ko'rsatib ichkaridagi pulni sug'urib ketayotgandir, na aybdorni bila olaman, na o'ylab o'yimga yetaman. Eshonning esa tajangligi avjiga mingan. Kamiga qutiga qorovullik qilgan kunim, marmartoshlarni o'marib ketishadi, toshlarga qarab chiqsam, qo'radagi qo'y-qo'zi gum bo'ladi.

Bir muddat avval mozor atrofini devor bilan o'rash boshlangan, kattakonlar bir ko'rib ketganidan keyin qurilish negadir to'xtagan – balki ularga nimadir yoqmagandir, xudo biladi – oz-moz shag'al, g'isht qolib ketgandi. Bitta-yarimta ko'tarib ketib, javobgar bo'lib qolmay deb (har holda bu davlatning mulki!) shu taqir-toshlarni ham qo'rib chiqdim. Yaqin-o'rtada shoqolning uvillashi, bunga javoban qishloq itlarining jo'rovoz vovullashi demasa, kecha tinch-tashvishsiz edi.

Qum-shag'aldan xabar olib, yo'lni yaqinlatish ko'yida mozorni qiyib chiqayotgandim. Do'mpaygan qabrlar orasida bir narsa qorayib ko'rinar-kan, tanam bo'ylab tomir yoyib bir titroq yugurdi. Kamiga qayerdadir, juda yaqinda it ulidi. Chigirtkaning chirillashi ham qo'rqinchli tuyuladi, chumchuq pir etsa, yurak shir etadigan, nainki bu, tars yoriladigan holat. Nogahon xayolimga kecha bir kampirni yerga qo'yishgani, qorayib ko'ringan narsa yangi qabrning tuprog'i ekanligi keldi. Tanamdagi qo'rquv osmonga dovur yetib bordi chamasi bulutlarni yirtib, oy ko'rinish berdi, shundanmi ko'nglim biroz yorishganday bo'ldi, titroq ham ozgina bosildi. Qoraygan narsa haqiqatan ham, yangi qabr ekaniga o'zimni ishontirish ko'yida shu tarafga qarab yurdim.

Oyoqlarim bir-biriga chalishib, go'rga yaqinlasharkanman... uning do'mpayib ko'rinayotgan tuprog'idan odam shaklidagi qora bir sharpa

ajralib, mozor darvozasi tomon o'qday uchib o'tdi. Jon holatda qichqirib yubordim. Yuragi yorilib o'lgan odamlar holatini his etarkanman, bir mud-dat hech narsani anglolmay, tilim aylanmay qoldi. Odam tushida ko'p voqealarni ko'radi-yu, aslida u bir lahzada ongda ko'rinish bergan taassurotlar yig'indisi bo'ladi-ku, men ham shu holda edim. Endi o'ylasam, o'sha voqea juda qisqa muddatda bo'lib o'tgan, qo'rquv sabab uzoqday tuyulgan ekan.

Boyagi sharpa o'qday uchib ketarkan, nimaga-dir qoqilib tushdi va "he onangni..." deya yerga cho'zilib qoldi. Birdaniga tanamdagi bor qo'rquv qayergadir chekindi, chunki orada kulgi, kulgili holat paydo bo'lgandi. Aslida nega qo'rqandim o'zi? Dastavval, xayolimda go'rdan murda chiqdi, degan fikr jonlangandi. Yo sharpani jin-alvasti deb o'ylagandim. "Onangni..." deb so'kinyaptimi, bularning hech biri emas.

Nihoyat, o'g'ri qo'lga tushgan edi. Oylar davomida tinchimni buzgan, eshon oldida meni o'g'riga chiqarayozgan, o'likka mansub narsalardan, ehson qilingan pullardan hazar qilmaydigan jirkanch kimsa oyog'im ostida osmonga qarab ixrab yotar, tusmolimcha, cho'kib yer bilan deyarli baravar holga kelgan ko'hna qabrtoshga to'qanab, muvozanatini yo'qotgandi.

G'azabdan bo'g'riqib, yoqasidan changallagancha zilday gavdasini tortib turg'izarkanman, buncha kuch o'zimga qayerdan kelganiga hayron bir tarzda uning qo'lida nimanidir mahkam ushlab olganini payqab mushtim bilan shu changalga urib holsizlantirdim. Panjalar oson ochildi, qo'limga tekkan shilimshiq narsadan ijirg'anib, poyimda latta qo'g'irchoqday shalvirab turgan kimsaning bo'ynidan battar qisganча uni oy yorug'iga tutib ko'rishga ham hafsala toparkanman, xayolimda yoysimon bu narsa kecha ko'milgan kampirning og'zidan o'pirib olingan tilla tishlar ekani xususidagi fikr yashinday yarq etdi; seskanib tishni uloqtirganча bu qadar qabihlikdan tap tortmagan, o'marayotgan shuncha narsasiga qanoat qilmay endi o'liklarni ham bezovta qila boshlagan nusxa bilan ko'zma-ko'z bo'ldim va... boyagi omburday mustahkam qo'lim jonsiz bir holda sirg'alib tushdi, go'yo ichi bo'shatilgan qopday hilvirab qoldim. Qarshimda... o'zim... turardim..."

Yana qayta qog'oz titkilashga tushgan mahkama xizmatchisi zo'r berib kerishdi-da, kreslosidan sirg'alib sal naridagi divanga cho'zildi.

– Qurilish nega to'xtab qoldi? – so'z qotdi u yotgan joyida. – Pulni yeb yuborishgan degan gaplar bor. Siz nima deysiz?

– U ishlarga aralashmadim hisob. Hovlida oz-roq qum-shag'al qolgan, shunga qarab qo'yamiz.

– Ha, hech kim tegayotgani yo'qmi? Anavi... telefonni uzatib yuborasizmi...

Xizmatchi o'z istagi Mujovul tomonidan bajonidil ro'yobga chiqarilishini kuzatib, yotgan joyida raqam terarkan, behafsala shiftga, xona devorlariga ko'z yugurtirardi.

– Ey, menga qaranglar, Mujovulni kim chaqirgan o'zi? Birortang yomon tush ko'rib, is-pis chiqarmoqchimidim?.. Qaranglar-da endi...

Xizmatchi trubkani xush kayfiyatda joyiga qo'yarkan, dedi:

– Bilmaymiz deyishyapti. Nima bo'lardi, quruvchining ishi bo'yicha chaqirgan-da. Xo'p, siz boravering-chi... Lekin befarq bo'lmanglar o'g'ri-muttahamlarga...

Mujovul tanish yo'lakdan chiqib borarkan, advokat chetroqda taxlangan eski-tuski taxta bo'laklarini yerga yoyib yotib olganiga, doktorning esa bir chekkada qunishib o'tirganiga ko'zi tushdi. Doktorning savol ohangidagi qarashiga "Shunchaki, boshqa masalada chaqirishgan ekan..." – deya javob berdi.

"Doira toraydi, – xayollandi doktor. – Demak, qotillikda ayblanayotgan o'zi. Bo'lmasa nega advokat bu qadar xotirjam, dunyoni suv bossa to'pig'iga chiqmaydi? O'zidan gumon qilishlariga esa asos yo'q, shu vaqtgacha biror bemor uning ishtirokida o'lim topmagan. Faqat..."

"Hali hayotdan darak beruvchi yurak zarblarini titroq barmoqlaringda his qilarkansan, bu qo'llarda hech qachon hech kim o'lim topmaydi, deya vijdonging oldida ichgan qasaming yodingga kelar, ayni damda qoniga bo'kkan shu yurak egasi bir vaqtlar hayotingni bag'ishlagan, o'zligingni unuttirgan malak qalbini zabt etganini o'ylab, turmushingga tutashishi lozim rishtalar devor osha boshqa bo'gotlarni ko'zlagan kadi palaklari singari butkul o'zga yerlarga tarvaqaylab ketgani-yu, mana bu yarimjonning nimasi sendan ustun ekanligiga tushunolmasding, vaholanki, uning bir umr haydovchilikdan boshi chiqmadi, suyukligingga qanday "jannat" yaratib bergani ham Xudoga ayon, mana endi avtohalokatga uchrab uni yarim yo'lda ojiz va mahzun holda tashlab ketyapti; yillar hukmini o'tkaza boshlagan bo'lsa-da, kimdir xonangga tashlab ketgani – suratda ko'rganing – kelinlik libosida yashnab turgan suyukliging (uni shu libosda ko'rishni qanchalar orzu qilarding!) bilan qo'l ushlab turgan nusxaning birinchi ko'zga tashlanadigan o'sha jingalak sochlari, jarrohlik

yoritgichida yaltirab turgan qoramag'iz yuzi hannuz o'zgarmagan va bu qoramag'iz jingalaksoch bilan hisob-kitob oni qachondir yuz berishini bilarding, orzu-umidlaringni chilparchin qilgan bo'lishiga qaramay, aynan u hayot pillapoyalaridan dadil ko'tarilishingga sababchi ekanidan esa yuz o'girolmaysan, u bois ko'p xotiralar qalbingda uzilmagan gul orzusi kabi tiniq, poki-za saqlanadiki, bir vaqtlar tut soya solib turgan deraza yonida daraxtdagi marvaridlarga tikilib orzu qilishdan charchamasding, bugun iqrorsan-ki, hissiyotdan ko'ra aql ustunlik qilardi senda – butun qishloqni tillarang iforga bo'yab, sehrlilik ko'rinishga keltirgan shafaq yolqinini sevgiling bilan mayin shabada kezgan baland tepalikda turib kuzatarkansan, shovullayotgan terakzor bo'ylab oqayotgan shoshqin soy yoqalab velosipedda borayotib uning shamolda yayrayotgan gungurt sochlari yuz-u ko'zingni silab o'tarkan, piyozdog' hidi anqigan tuncho'karda tizza qadar keladigan qor uzra yugurib, ilk bora bag'ringga bosarkansan, baribir, yoring o'zini baxtli sanashi uchun hayotda o'rningni topib, kam-ko'stsiz muhit yaratish zarurligini anglab turarding – tut salqinidagi xonadan chiqmay kitoblarga berilganing boisi shu edi, asli munosabatlar chigallashuviga ham kelajakni haddan ko'p o'ylaganing sababmidi: u seni bugun bilan yashamaslikda ayblardi, ko'proq vaqtingni unga ajratishing, o'ynab-kulishingni istardi, ertaga umr yo'llari bog'langanda ham shu – qog'ozlardan uzila olmasligingdan hadiksirardi balki; nihoyat, o'qishga kirib uzoq manzil sari otlanganingda esa uni ko'rmas ketolmasding – ahd-u paymon qilish, u kutishga, sen unutmazlikka va'da berishing kerak edi, bilet tungi poyezdga bo'lgani uchun kuzning g'amgin nurlari sezila boshlagan, olam pushtirang tusda tovlanayotgan bir chog'da tanish majnuntol tomon sekin qadam tashlab borarkansizlar, mutlaqo keraksiz narsalar, kechki poyezdda ketishing, yo'l uzoqligi, ijarada emas, yotoqxonada turishing, o'zing bilmagan o'qish va yana bir balolar haqida poyintar-soyintar gaplar aytib valdirading, "Endi dekabrda ko'rishamiz", deganingda ham u jim edi, ehtimol, dekabrgacha qancha vaqt borligini chamalardi – uning oldida aybdorday sezarding o'zingni, tashlab ketadi, deb qo'rqardi u, biroq sen uni emas, u seni tashlab ketdi (balki yuz o'girdi desak to'g'ri bo'lar), umringda ilk marta uyingdan uzoq, musofirlikda o'zga manzil-makon, hissiz qiyofalar aro ezilib, buning ustiga uzoq poytaxtda qachon o'qib odam bo'lishingni kutayotgan mush-

toq nigohlar yo'qligini anglab yasharkansan, ustingdan kulishganiga, hech kimga keraksiz buyumdek axlat qutisiga uloqtirib yuborishganiga chidolmasding: buning uchun bir kun afsus chekishlari, hali hammasiga javob berishlariga shubhang yo'q edi, go'yo barchasi ishq-muhabbat mavzusidagi kinolardagidek bo'lardi: sen o'qib, juda boyib ketasan, uzatgan joyga qo'ling yetadi, mashina, uy, suluv xotin, bir paytlar kelajaginga shubha qilib, pisand etmagan ayol senday odamni kutmaganiga, hayot yo'llari bog'lanishini istamaganiga ming pushaymon bo'ladi, qay tasodif bilan yuz ko'rishib qolasizlar-u, taqdir ato etgan ne'matlar u bilan yashashdan ko'ra ancha yaxshiroqligini ta'kidlagan kabi uning yonidan befarq o'tib ketasan; ammo ko'p marta xayolingdan o'tgan bu yakundan biror qanoat tuymaysan: axir, u tog'asining qo'lida o'sgan yetim qiz edi, ixtiyor o'zida emasdi, xohlaganiga, istagan vaqtida turmushga chiqa olarmidi, eri shirakayf holda bironni turtib yuborgani, keyin yengiltak ayollarga ilakishib, ro'zg'orni abgor qilganini eshitganingdan keyingina shu haqiqat bilan yuzma-yuz kelding va birinchi marta o'zingdan uyalding, aynan seni deb yetimlikda o'sgan qizning boshidan tashvish arimadi, sen esa o'shanda yo o'qishni, yo qizni tanlashing kerak edi, balki uzoq poytaxt, o'qish kutib turar, ammo u kutolmasdi, yangasi-yu tog'avachchalarining qosh-qovog'iga qarab ortiq yasholmasdi, senda qat'iy qaror bo'lmaganidan keyin nima qilsin edi, boshdagi qasos o'ti vaqt o'tib, rahmdillik bilan almasharkan, qachondir ko'rishsang, tazarru etish istagi ham yo'q emasdi, asli xato sendan o'tgani, tavakkal qilishga qodir bo'lmaganingni aytishga necha bor hozirlangan kunlarning birida og'ir jarohat bilan voqea joyiga yaqin kasalxonaga keltirilgan bemorga nazar tashlarkansan, qoni hali qotib ulgurmagan o'sha tanish yuz egasini ko'rib, ixtiyorsiz bir tarzda yordamga shoshilding; jarrohlik tig'i, kesishlar, apparatlarining chiyillashi, yuqoridan tushayotgan nur va barmoqlaring har zamonda tegib ketayotgan, soniya sayin hayot unsurlari tugab borayotgan yurak birdaniga avvalgi kechmishlaringni yodga soldi, bir vaqtlar ahmoq bo'lib qolganing, seni tuflab tashlashgani fikr-u yodingni zabt etdi, qarog'ingda asraganingni qora qoniga belanib yotgan mana bu kimsa toptab xor etgani g'ayir-lingingni battar oshirdi, holbuki, hech qachon xato qilmaslik haqida xususiy ontang bor, boz ustiga do'xtirlar orasida birinchi raqamli eding va yuz berajak o'lim shuhratingga soya solishi aniq

edi, ammo senda hissiyotdan ko'ra aql ustunlik qilishini tevaragingdagi yordamga shay xodimlarning bilishmasdi..."

Devor orasidanmi, pol ostidanmi chiyillagan ovoz eshitilar, sichqon yo kalamushlarning dukurlab chopgani quloqqa chalinardi. Tuynukdan tunday qora qarg'alarining bugungi safari qariganini anglatuvchi ko'ngilga xijillik beradigan manzara ko'zga tashlanar, go'yo butun olam zulmat qariga singib borardi. Advokat hali u – hali bu tomoniga o'ngarilganicha sotqinlikda ayblanib, mahkumlarni zindondan qutqarishga uringan bobosi haqida tush ko'rar, benihoya bezovta edi. Birovning tushiga mo'ralash naqadar xijolatli bo'lmasin, bir vaqtlar masjid bo'lgani odamlar xotirasidan o'chib ketgan zindondan qochish rejasini tuzgan mahbuslar kechmishi shu qadar qiziq edi. Qatag'on yillarida mahbuslar ko'payib ketganidan har kameraga o'n-o'n beshlab odam qamab tashlangan, joy tanqislashgan chog'lar ular to'da-to'da otib tashlanar, asli bunga u qadar ehtiyoj ham yo'q, ko'plab mahbuslar ochlikdan sillasi qurib, yo bo'lmasa kasallikdan o'lib ketardi. Hammasi bir vaqtlar tahoratxona bo'lgan kamera devoridagi tirnalgan, o'yilgan minglab bitiklar orasida arab imlosida qon bilan bitilgan "b", "sh" va "r" harflaridan kimdir ma'no qidirib qolganidan boshlandi. Qachonlardir ohaklangani odam qo'li yetmaydigan shiftga yaqin joylardan ko'rinib turgan devordagi ismlar, xotiralar, orzu-umidlar, kundalik mayda-chuydalar bilan to'la kechmishlar orasidagi bu yozuvni shu paytgacha birov "bashar" deb o'qib mahkumlik insoniyat boshidagi ko'rgilik qabilidagi xulosaga kelgan bo'lsa, boshqa birov "Bashir" degan mahbus shunchaki ismini yozib qo'ygan, xolos, derdi. Aslida uning qon bilan yozilganini aytmasa, diqqatni tortuvchi aytarli xususiyat ko'zga tashlanmas, ko'pchilik nohaq ayblangani va endi shu joylarda o'lib ketajagini o'ylab bu kabi mayda narsalar haqida bosh qotirishga o'zida majol topolmasdi.

– Chiqish yo'li bu, – dedi o'sib ketgan soch-soqol orasida qat'iy nigohlari bo'rtib turgan mahbus. Kelgan vaqti – ikki oydan buyon lom-mim demagan odamning kutilmagan gapi e'tiborni tortmay qolmadi. Chamasi, u uzoq o'ylangandi: balki yozuv sirini, ehtimol qanday qilib bo'lmasin bu yerdan qochishni. Har holda u aytgan taxmin devorning shu qismiga uch-to'rt kishini jamladi. – Mana qarang, "B"ning tepaga qaragan yarim oy qismi – biz o'tirgan joy, ostidagi nuqta quyidagi xonaga ishora, "s" – unga yondash, eniga qaragan uch, yo'q, ikki yarim kamera, ustidagi uch

nuqta yuqoriga qarab yana 3 xona bosib o'tiladi, degani... Qizig'-a? Oxiridagi "r"ning "dumi" – pastga qaragan keskin qayrilish, ya'ni chiqish yo'li. Ilgari bu yerda tahoratxona bo'lganini hisobga olib suvning chiqish yo'li bilan borsak, ishimiz ancha yengillashadi. Shaharda eskidan yer osti yo'li bo'lganini eshitgan bo'lsangiz kerak, aytib bo'lmaydi, balki uning qay bir tarmog'i shu yerdan o'tgandir.

Aslida hech kimning zindonda o'lib ketgisi yo'q edi, qolaversa, bu tusmol hazilga ham o'xshamaydi, hammaning tepasida bir xatar turganda, boshning birikishi oson bo'lgani kabi lahm kavlab qutulib ketishga hech kim e'tiroz bildirmadi. Qo'shni kameralarda jismoniy og'riqlardan dilni o'rtaydigan ingrashlar birin-ketin tina boshlaganida esa ishga kirishishdi. Dastlabki uch kechada odam sig'adigan kenglikda bo'y baravar kavlashdi (ilgari bu yerdan muttasil suv tushib turgani sabab ish ancha oson kechdi, boz mahbuslar ham ko'p edi), keyingi kunlar o'sha arabcha harflarga amal qilib quyidagi xona tarafga yo'l ochildi. O'n uchinchi kuni tong oqara boshlagan chog' "s"ga o'tildi va shu yerda hammaning hafsalasi pir bo'ldi – kosa-yu qoshiqlar, temir bo'laklari bilan yer kavlayotgan mahbuslar qarshisida ancha pishiq tosh poydevor paydo bo'lgandi.

– Yo'ldan adashdik, – dedi qora teriga botgan bir mahbus. – Mo'ljal teskari olingan, shekilli.

– To'g'ri ketyapmiz, – dedi ishboshi umidsizlikka berilmay. – Shuncha joy ochildi, yomon ishlamadik. Balki shu toshdan o'tsak, nariyog'i oson ketar.

Ko'pchilik holdan toygandi, boshida ishlab dam olganlar kavlangan tuproqni chiqarib xona bo'ylab yoydi-da, eski-tuskilar bilan ustini yopib, uyquga ketishdi. Uyg'onishganda (bu orada o'lib-netib qolmadimikan degan xayolda soqchi xabar olib ketganidan bexabar edilar) qo'lida to'rvasini qo'ltiqlaganicha eshik yonidagi burchakka tiqilib olgan ko'kko'z mahbus turar, ko'zining pirpirashidan bu yerdagilarga o'zida hech qanday gunoh yo'qligini anglatishga urinayotgani sezilardi.

– Qo'rqmang, bemalol joylashib olavering, – dedi so'nggi kunlarda kamerada o'ziga xos mavqega ega bo'lgan ishboshi. – Bu yerda jinoyatchi yo'q, hammasi o'zingizga o'xshagan odamlar. Muttaham zoti borki, tashqarida, rohat-farog'atda yuribdi.

Ko'kko'z ko'p kuttirmadi, to'rga yaqin joyga o'rnashdi. Tun cho'kib go'yo uxlagani yotisharkan, aksar hamxonalarda savol paydo bo'ldi: ko'kko'zni ishga qo'shish kerakmi-yo'qmi?! Bir

muddat o'ylangan ishboshi: "Boqibeg'am ko'ri-nadi, kavlayveramiz" degandan keyin galma-gal lahmga kirib, tosh yo'nishga tushishdi. Birov bir enlik, yana kimdir aytgulik natijasiz chiqarkan, tuynuk ochish naqadar qiyin bo'lmasin, bir oylardan keyin poydevorning ikki qarich keladigan joyi o'yilib qoldi. Avval hafta-o'n kunda kameradan murda chiqardi, qutulish istagi ishonch berdimi, harqalay tuynuk ochishga kirishilganidan beri hech kim o'lish haqida o'ylab ko'rmadi. Bu orada ko'kko'z ham ancha moslashib, kamiga hamxonalarining qochishga urinayotganlaridan voqif bo'lib oldi. Endi lahm qazuvchilar orasida u ham bor edi, astoydil ishlasa-da, bundan biror naf chiqishiga shubha bilan qarardi, tasodif bilan qutulmasak, yer kavlab qochib ketishimiz dargumon, derdi u. Bir safar qazishga tushganida (ulkan poydevor yengib o'tilgandi), namlikdanmi, ustiga bir zambil tuproq to'kilib tushdi, jonholatda baqirganini eshitgan ishboshi uni darhol qutqarib oldi ko'kko'z qaytib yer ostiga tushmadi.

"R"ning "dumi"ga kelishgan kunlarning birida qo'qqisidan ko'kko'z yo'qolib qoldi, bir necha soat o'tib qaytib kelgach, hech narsa bo'lmaganday tutdi o'zini – odatda mahbusni kameradan yo otib tashlash, yo boshqa joyga surgun qilish maqsadida olib chiqishardi, unga baloyam urmagan boshqalarda shubha uyg'otdiki, ozodlikka chiqish ilinji tobora yo'qolib borayotgan asabiy mahkum ko'kko'zning naq bo'g'ziga chang soldi, "Sotqinlik qilishimni istashyapti... Bir-ikki hamkasblarni surishtirdi, ularni ham qamamoqchi" degandan keyingina qo'yib yubordi. Qo'yib yubordi-yu baribir ishonmayotganini bildirish ko'yida qanshariga o'xshatib musht tushirdi. Shu damda tergap o'tirishga hojat qolmadi: nihoyat qochish yo'li ochilgandi. Odatdagidek, tuynukdan ishboshining gavdasi ko'rinarkan, u hamon jiddiy alfozda turardi, biroq chiqib olgach, bir chetda musht yeyishdan qo'rqib titrab turgan ko'kko'zni ko'tarib oldi va "Yetdik! Qutuldik!" deya sal qolmasa baqirib yuborayozdi. Shu vaqtgacha o'lik sukunat kezgan xonadagilar ot ustida mag'rur borayotgan muzaffar sarkarda misol his qilardilar o'zlarini.

Boshda kelishilganidek, birin-ketin hamma o'zini tartibga ketirishga tushib ketdi: birov soqol qirtishlagan, kimdir yirtiq kamzulini yamashga tushgan, yana biri hayajondan nima qilishni bilmay har tomonga borib keladi. Har holda tashqariga chiqqanda kishining turqi birovni shubhalantirmasligi kerak, qolganiga Xudo – podsho... Kelishilganidek, dastavval ishboshi

chiqishi kerak edi – ayni damda uning qat'iyati qayergadir g'oyib bo'lgan, necha oylab davom etgan mahkumlikdan so'ng erk bilan ro'para kelib hayajonini bosa olmas edi.

Birdaniga eshik taqillab qoldi.

Hammaning rang-quti o'chgan, qutuldik, deb o'ylashganida juda yomon narsaga tutilgandek edi. Qiyin vaziyatlarda o'zini qo'lga olishni biladigan ishboshi eshik tirqishidan tashqariga qararkan, ko'rgan manzarasidan lol edi: yo'lakni to'ldirib go'yo soqchilar qo'shini turar, go'yo ular qochishga hech qanaqasiga imkon qoldirmasdi. Ishboshi ortiga o'girilib, o'ljasiga otilgan qoplonday ko'kko'zga tashlandi, qolganlar nima bo'lganiga hayron turar, ichkaridagi shovqin soqchilarni ham harakatga keltirgan, taqillashlar kuchaygan, ko'paygan edi. Bir necha soniyada eshikni buzib kirishdi, yana birozdan keyin qochoq-mahkumlar qo'li bog'liq holda kaltaklar zarbidan sulayib yerda yotar, ko'kko'zni oldinroq olib chiqib ketishgandi...

Advokat oilasi tarixiga bobosining shonli o'tmishi, zindondan qochish yo'lini topgani haqidagi voqelik bitilgan, bu katta sarmoya evaziga nashr qilingan kitobda ham ifoda etilgandi. Advokat farzandlik burchi sifatida qatag'on qurboni bo'lgan bobosi haqida maqolalar yozar, intervyularida aytgan, tuzum jabrini chekkanlar safida doim u oldingi o'rinda. Biroq advokatning ko'zi ko'k ekaniga hech kim e'tibor bermaydi va ko'kko'z mahbusni faqat ugina tushlarida ko'rishidan zoti mardumning xabari yo'q.

...Kun qaytardagi uyqu bexosiyat bo'ladi, deyishadi, garchi osmonda anchadan beri quyosh ko'rinmagan bo'lsa-da, advokatning uyqusi shu vaqtga to'g'ri kelgani bois lohas bir holda uyg'onadi. Dastlab qayerda ekanini tushunmaganday turdi, sal narida o'ylanib turgan do'xtirni ko'rib, "odam o'ldirilgan" degan ayblov bilan o'zlarini ushlab turishgani xayoliga keldi, Mujovul ko'rinmayotganiga ajablendi. Shu payt qo'ng'irrang eshik ochildi va qo'lida qog'oz tutganicha bu safar xodim qovog'i ochiq holda ko'rindi-da, xushhol ohangda dedi:

– Kechirasizlar. Anglashilmovchilik bo'libdi. Bemalol uyga qaytishlaring mumkin.

Garchi bu xushxabar bong yanglig' jarang sochishi kerak bo'lsa-da, doktor mahzun bir alfozda joyida qotib turar, advokat esa xuddi o'zining xizmati bilan bu dargohdan qutulishgandek "Aytmadimmi sizga", deganicha shaxdam qadamlar bilan tutqichdan ushladi-da, tashqariga chiqdi.

ADABIYOT – KUCHGA AYLANSA...

1. Globallashuv davrida dunyo xalqlarining madaniyati, san'ati va falsafasi qorishib, tobora yaxlit qiyofa kasb etib bormoqda. Jozibali ko'ringani bilan bu jarayon umummadaniyatga singib ketishining oqibatida yaxshilik yo'q. Zero, globallashuvning jilovi bizning emas, balki uning shakllanishiga ko'proq hissa qo'shganlar qo'lida. Shunday ekan, bugun nasrimizda milliy ruhni ifodalash muhim ahamiyat kasb etadi. Xo'sh, bu borada nasrimizda qanday izlanishlar mavjud? Siz milliy ruhni tasvirlashda ijodkor nimalarga e'tibor qaratishi zarur deb hisoblaysiz?

2. Adabiyot – ijtimoiy hodisa. Har bir yangi asar davr bilan hamnafas dunyo yuzini ko'radi. Uzoqqa bormaylik, 80-yillardagi "Javob", "Galatepaga qaytish", "Yozning yolg'iz yodgori" kabi asarlarda ijtimoiylikning qahramonlar ruhiyatidagi evrilishlarga sabab bo'luvchi omillari yuksak badiiy mahorat bilan ifoda etilgan. Yoki 90-yillarda "o'tish davri" tufayli vujudga kelgan madaniy-ma'naviy inqiroz, ayniqsa, ziyolilarning iztiroblari "Bozor", "Muvozanat" kabi asarlarda o'z aksini topgan. Xo'sh, bugun-chi, o'zbek nasrida zamon ruhini o'zida aks ettirayotgan asarlar yozilyaptimi?

3. Zamonaviy qahramonlarni yaratish faqat adabiyotning emas, balki ijtimoiy hayotimizning zaruratiga aylanib ulgurgani sir emas. Nosir sifatida zamonaviy qahramonni qanday tasavvur qilasiz? Uning qiyofasini yaratishda nimalarga e'tibor qaratmoq kerak?

Anvar SUYUN

1. Globallashuv degani bir necha ming yillar mobaynida insoniyat tarixida davom etayotgan hodisa. Aslida bundan unchalik

ham qo'rqish yoki hadiksirash kerakmas. Lekin salbiy oqibatlarini his etish, payqash va paytida qarshi immunitet hosil qilish ta'sirini yengadi. Buni so'nggi ikki yuz yillikdagi rus adabiyoti isbotlab bergan. Deylik, A. Pushkin, L. Tolstoy, M. Lermontov, F. Dostoyevskiy, I. Turgenevlar qalam ko'tarib maydonga kirib kelganidan o'rislar tamomila g'arb ta'siriga tushgan, aniqrog'i, fransuzlashayotgan edi. Natijada nima bo'ldi?! Nomi sanab o'tilgan adiblar o'risni o'zligiga qaytarishdi. Shu bilan birga, jahonni hayratga solgan o'lmas bitiklari orqali o'zga millatlarning badiiy didini bir pog'ona yuqoriga ko'tardi. Keyin ham ularda qalamkashlar kurashi to'xtamadi. M. Sholoxov, A. Soljenitsin, M. Bulgakov, A. Blok, V. Shukshin kabi yozarmanlar yuz yil ichida adabiyot ikki bor ulkan evrilishni boshidan o'tkazishi mumkinligini isbotlashdi. Turgan gapki, ushbu evrilishlar globallashuvning har qanday ta'siriga nisbatan bebaho immun tizimi hosil qildi. Dunyo adabiyotiga doxil mazkur jarayonlar silsilasiga serolsak, bugun biz qanday va qanaqa asarlar orqali ommalashuvga qarshi adabiy kuch topa olishimiz ayon bo'ladi. Bunda avvalo, yozarmanlar ertak, afsona va mifologiyamizga murojaat qilishi, ularni sayqallab bugunning o'quvchisiga yoqadigan tarzda qayta badiiy ifoda etishi, teran tomirlarimizda miltillab turgan ko'hna an'analarimizni uyg'otishi kerak. Ikkinchidan, har qanday estetik omilni o'zimizdan olishi, ekzotika manbasi sifatida o'zimizni o'zimizga ko'rsatishi lozim. Uchinchidan, adabiy-badiiy tilimiz bugungi formal shaklidan original shaklga o'tishi shart! Deylik, xorazmlik yozarmaning bitigida hozirgi formal adabiy til nuqsi emas, xorazmliklarga xos bo'lgan originallik jilvalanib turishi lozim. Nazarimda, ushbu voqealiklar

adabiyotimizga ko'chsa, bitiklarimizda milliy ruh, milliy xarakter to'laqonli bo'y ko'rsatadi: zamonaviy "Alpomish" va "Go'ro'g'li"lar dunyoga keladi.

2. Menimcha, yozuvchi nedir yozishga shaylanganida yashab turgan davridan uzoqqa keta olmaydi. Hatto ertak bitganida ham zamonasini qog'ozga tushiradi. Shundayin, adabiyotimizda ijtimoiy reallikni bor bo'y-basti bilan aks ettirgan bitiklar bisyor. Bularning sirasida "O'tgan kunlar", "Kecha va kunduz", "Og'ir tosh ko'chsa", "Lolazor", "Dunyoning ishlari", "Otamdan qolgan dalalar" kabi nodir asarlar bor. Keyingi paytlarda ham zamon ruhi aks etgan yangi kitoblar yozilayotir.

Masalan, atoqli yozuvchi Sobir O'narning "Bibisora" qissasini olaylik. Bir qarashda u o'ta maishiy, salmog'i yo'q kitobdek tuyuladi. Aslida esa, bir el fojiasini ustamonlik

bilan ochganligi, beparvo, loqayd, tuban xarakterini ko'rsatganligi bilan ahamiyatli. Bitik avvaliga yosh bolaning, so'ngroq o'spirin yigitning tilidan hikoya qilinadi. Yozuvchining mahorati shunda ko'rinadiki, asarda nobakor bir odamning el nomusini bulg'ashi, o'g'li ham otasining nopok ishlarini davom ettirishi va bu jarayonda hamqishloqlar beparvoligi, havasga arziyas soddaligi, qo'yingki, lodon qiyofasi ochib beriladi. Adib biror o'rinda oshkora bayonga yoki voqealar tafsilotiga berilmaydi. O'rni bilan keltirilgan ishoralar orqali kitobxonda parchada butunni his etgani kabi taassurot qoladi.

Bunda qanday fojia bo'lishi mumkin?! Bunaqa voqealar dunyoning barcha kunjagida tiqilib yotibdi-ku?! – degan tabiiy savol tug'iladi.

Endi biroz mulohaza qilsak. Bir zamonlar otalarimiz avlodlarni ma'nan toblash uchun uzun qish kechalari "Alpomish" va "Go'ro'g'li"ni aytib berishgan. Nomusni himoya qilishga o'rgatishgan. Shuning uchunmikin yaqin yillargacha "buzuqi", "yo'li buzuq", "suyuqoyoq" degan so'zlar qulog'imizga "pes", "moxov" kabi eshitilgich edi. Afsuski, keyinchalik orsiz so'zlarga ko'nikdik. Kunda-kunora eshitilgani uchunmi quloqlarimiz o'rgandi. Sababi, biz bobomeros ijtimoiy institut – el-ulus,

mahalla-ko'y, qarindosh-urug' degan halqani toraytirib, faqatgina oila bilan cheklandik. Bu voqea hamma joyda birdek kechdi. Alhosil, u oilaning bolasi bu oilaga begonalashdi. Begonalashuv bora-bora loqaydlik, beparvolik, hatto tajovuz va dushmanlikni keltirib chiqardi. "Bibisora"ning tagzamidida shu narsa yotibdi.

Ijtimoiy-ma'naviy inqirozning badiiy ifodasi deganda shuni tushunaman.

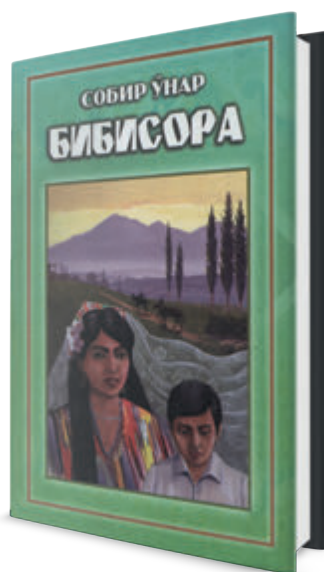
3. Zamonamiz qahramonini badiiy tasvirlash bir qarashda oddiydek tuyuladi. Lekin xiyla murakkab. Olaylik, bugun kimni qahramon sifatida ko'rsatmoqchimiz: hunarmand, dallol, temirchi yoki ishsiznimi?.. Menimcha, qahramonni butunicha tasvirlash uchun, boshqalarni bilmadim, o'zimni tayyormasman deb hisoblayman. Gap bu yerda yirik romanlar xususida ketmoqda. Kichik hikoyalarni aytmadim. Hikoyada obrazning qaysidir jihati to'laqonli ko'rsatilsa yoxud aytiladigan gap tushuniladigan tarzda yetkazilsa bo'ldi.

Binobarin, men tasavvur qiladigan qahramon haqida quyidagilarni aytishim mumkin.

Avvalo, u – odam! Kamchilig-u nuqsoni, yutuq-u yutqiziqi bor. U chekishi, ichishi, boringki, unda-bunda qing'ir-qiyshiq yurib turishi ham mumkin. U dindor emas, dinsiz ham emas, u – xudojo'y! Bola-chaqam deb o'zini o'qqa ham-cho'qqa ham uradi. Bilimli emas, ammo bilimsiz ham deb bo'lmaydi...

U haqda, ya'ni uni qalamga olish xususida shuni aytishim mumkin, u – bugun men bilan birga yashayotgan zamon-doshim!

Boshqa gapga hojat yo'q.

Bibi Robi'a SAIDOVA

1. Kitobni yopib qo'yganingizda ham quloqlaringiz ostidan ketmay dukillab eshitilib turgan badiiy asarning yuragi bu milliy ruhdir. Faqat bu yurak ovozi eshita bilmoq uchun ham yurak kerak. Bu ruhni so'zlab kimningdir ongiga, tahrir qilib kimningdir asariga majburan singdirib bo'lmaydi. U jonda, qonda oqadi. Globallashuv shamoli ko'ksiga tekkan asarlarni men N.Dumbadzening "Abadiyat qonuni" dagi – asli maymun bo'lib odam qiyofasiga kirishga urinayotgan, bir qaraganda uni na maymun, na inson deb bilish mumkin bo'lgan obrazga o'xshataman.

Ayrim asarlarni o'qir ekanman sanoqli kunlar o'tgach, o'sha asarning na nomi, na mazmuni, na muallifi yodimda qoladi. Boshqalarda ham menikiga o'xshash holat bo'lgandir. Bunda men xotiramni koyib yurgandim. Balki bunday asarlar muzeyda qotirilgan – ko'rinishi bor-u, ammo uchib sizga zavq bera olmaydigan ruhsiz kapalaklarga o'xshaydigan "nimarsa"lardir...

Yaqinda Nazar Eshonqulning hali e'lon qilinmagan "Farishta" hikoyasi qo'limga tushdi. Muallifning oldingi asarlari beradigan kayfiyatga kayfiyatimni moslab mutolaaga kirishdim. Ammo

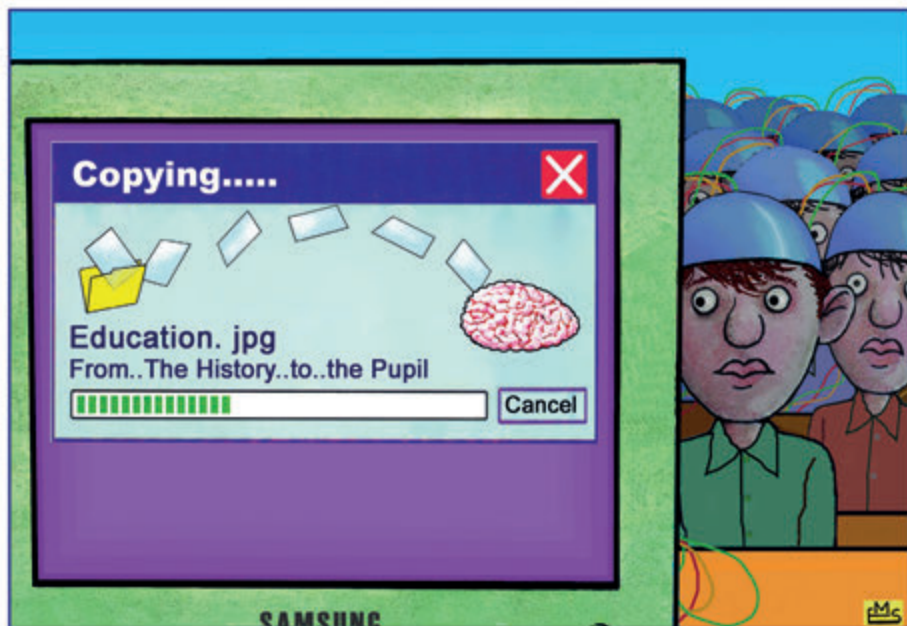
bolamga-da chalg'ishga yo'l qo'ymagan bu asar meni o'z ichiga tortib oldi. Keling, milliy ruhni ifodalagan detallarga to'xtalib o'tirmay-da, yakun – muallifning "oh"iga urg'u beraqolay. Keksalikka faqatgina qiyofasini boy bergan "Sancho" – bolalik dunyosini tark etmagan, bolalarcha o'ynaydigan, bolalar bilan yashaydigan cholbola. Shaharda o'sgan, kompyuter o'yinlariga berilib ketgan nabira ilk bora "tentak bo'lib tentakka", bola bo'lib bolaga o'xshamaydigan bobosini, uning xatti-harakatlarini hayrat bilan kuzatadi. Uning qishloqlik tengdoshlari bilan o'ynayotgan "chil-lak", "o'g'ri", "bekinmachoq" kabi o'yinlariga qo'shila olmaydi. Bobo ham har qancha urinsa-da, bola yoshidagi nabirasini bu beg'ubor olamga kiritolmaydi. Axiyri hammasidan zerikkan shaharlik ularga kompyuter o'yini "Supermen"ni o'ynashni taklif qiladi. O'yin shartiga ko'ra kim ko'p o'ldirsa, o'sha ko'p jon yig'adi va g'ordagi maxluq (bobosi)ni o'ldirishga haqli bo'ladi (bunda qurollar – shoxlardan, qonlar – bo'yoqdan). O'yin so'ngida bobosi uning hujumlarini qaytaraver-gach, berilib jazavaga tushgan nabira payt poylab "qurol"ini bobosining qorniga tiqadi. G'alaba zavqidan mag'rurlanib qiyqiradi. Bobo esa jon taslim qiladi.

Mana sizga ildiz, o'tmish, milliylik – bobo; zamonaviy dunyoqarashga ega bo'lgan, o'z davrining "supermen"i bo'lishga, "bobo"sini yo'q qilishga intilayotgan nabira esa – bugunimiz, kelajagimiz, ma'lum ma'noda globallashuv.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, zim-mamizdagi vazifaga ko'ra adabiyotimizda "nabira" o'z "bobo"sini o'ldirishga urinishiga jim qarab turmasligimiz lozim. Shundagina asar tirik qoladi!

2. "Ijtimoiylikning qahramonlar ruhidagi evrilishlari" va "zamon ruhini o'zida aks ettirayotgan asarlar" nuqtai nazari va savoli bilan qarash, o'qiyotganlarim roman, qissa va hikoyalarda parcha-parcha akslarini ko'raman. Chunki ijtimoiylik va zamon ruhi deb bizga o'rgatilgan, biz ko'nikkan tu-shunchalarning o'zi ham parchalanib, har bir parchasi alohida adabiy nom olib boryapti.

Demak, bunday asarlar yozilyapti. Lekin uslub o'zgarganini, zamon va inson qiyofasini ochib berish ramzlarga ko'cha-

yotganini ham o'quvchi his qilayotgan bo'lsa kerak. A.A'zamning "G'ulistonga safar"ini, X.Sultonovning "Bugungi hikoyalar"ini, E.A'zamning "Shovqin"ini, X.Do'stmuhammadning "Donishmand Sizif"ini, N.Eshonqulning "Go'ro'g'li"sini, B.Qobulning "Enayo'l"ini, I.Sultonning "Genetika"sini, U.Hamdanning savolda eslatilgan "Muvozanat"ini va yana ko'p iste'dodli yozuvchilarimizning qissa, hikoyalarini bugungi zamon ruhining parchalari aks etgan asarlar deb hisoblayman. Bu parchalarni yaxlit holda ko'rsatadigan o'zbek nasri atalmish ko'zguna qaralsa, bizning ijtimoiy, ma'naviy qiyofamiz va muammolarimiz manzarasi paydo bo'ladi. Unda nega bugungi asarlar "Galatepaga qaytish", "Yozning yolg'iz yodgori", "Otoyining tug'ilgan yili", "Otamdan qolgan dalalar" kabi qator mashhur asarlarga o'xshab shov-shuv bo'lmayotgani, 50-60 ming nusxada chiqarilib, yutoqib sotib olinmayotganining esa yozuvchilarga bog'liq bo'lmagan katta-katta sabablari bor...

3. Keling, ko'ch-ko'ronimizni – televideniye, internet, qo'yingki, barcha texnik mo'jizalarimizni, zamonaviy qahramon haqidagi yaqin o'tmishda shakllangan tasavvurlarimizni ham vaqt devorining bu tomonida qoldirib, Navoiy bobomiz davriga ko'chib o'taylik. Va "adabiyotda zamonaviy qahramonlar kim?" deb savol qo'yaylik. Albatta Farhod-u Majnun, Iskandar Zulqarnayn, Bahrom Go'r kabi qahramonlar nomlariga ro'baro' bo'lamiz. Ulardagi axloqiy, ma'naviy, ruhoniy sifatlar, xalqparvarlik, rostgo'ylik, halollik, adolatpeshalik, lafziga sodiqlik, mehr-u muruvvat, mardlik, iymon, maqsad yo'lidagi sobitlik, bir so'z bilan aytganda komil insonlik fazilatlarini ularni zamona qahramonlari, ideallari darajasiga ko'targaniga guvoh bo'lamiz.

Yoki buyuk ispan yozuvchisi Migel de Servantes zamoniga mehmon bo'laylik. Don Kixot haqoratlangan va ezilganlarga homiy bo'lish, dunyodagi zo'raonlik va zulmni tag-tomiri bilan yulib tashlash uchun fidokorlik, mardlik va ruhiy

ko'tarinkilik bilan kurashadi. Don Kixot o'z intilishlarining olijanoblighi, e'tiqodining samimiyligi va qat'iyligi bilan, shu yo'lda har qanday jasoratga va xavf-xatariga tayyor turishi bilan haqiqiy zamon qahramoniga aylanadi.

Ana shu taxlit qaysi davrga, dunyoning qay bir burchiga ko'chib o'tavermaylik, komil inson tushunchasi, zamon qahramoni g'oyasiga duch kelavermiz. Chunki inson o'ziga ruhiy-ma'naviy quvvat ulashuvchi, tiriklikdan maqsadlarini aniqlab berguvchi, mukammal fazl-u xislatlarga ega bo'lgan najotkorga azal-azaldan ehtiyoj sezib kelgan.

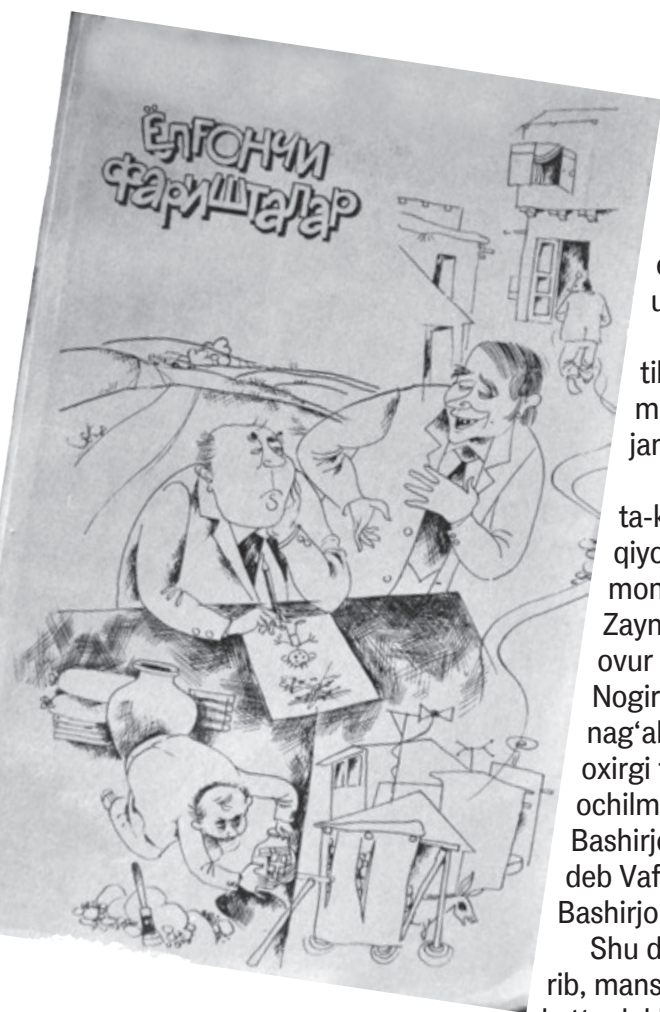
Mana, zamona qahramonining asl sifat-u fazilatlarini haqida tasavvurga egamiz. Endi o'z asrimizda qoldirib ketgan ko'ch-ko'ronimiz yoniga qaytaylik. Zamona qahramoniga bugun qaysi o'lcham bilan qaraymiz? XIX asr rus jamiyatining ma'naviy-ruhiy qiyofasi bo'lgan Onegin-u Pechorinlar, XX asrning Korchagin-u Tursunoylari esa – o'tmish.

Seriallar, ijtimoiy tarmoqlar, kliplar, televizor va reklamalardagi "hayotdan lazzatlanib qol" qabilidagi tashviqotlar murabbiyligida voyaga yetayotgan avloddan "kim sening qahramoning?" deb so'rasak, nimani ko'z o'ngiga keltiradi? Aksariyat qismi so'nggi rusumda kiyim, mashina va dang'illama uy sohibi bo'lgan, mo'maygina daromad keltiruvchi tijorati (halol yo harom ekanligining ahamiyati yo'q) bor insonni tasavvur qilishiga shubham yo'q.

Ammo atomdan kuchli bo'lgan adabiyot orqali biz ana shu adashishni to'g'ri yo'lga sola bilishimiz, bunday qiyofalar muqova ekanligini anglatadigan, bizga sho'ro adabiyoti o'rgatib ketgan ishlab chiqarish qahramonlari tajribasini takrorlamay, bobolarimiz targ'ib qilgan ma'naviy fazilatlariga ega qahramonlarimizni yaratishimiz kerak. Unutmasligimiz lozimki, har bir yoshning qalbida zamonasining qahramoni bo'lish istagi yashaydi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, zamonamiz qahramonini yaratishda Navoiy bobomiz aytganlariday mavjud hayot "olami sug'ro" (kichik olam), inson qalbi esa "olami kubro" (katta olam) ekanligini kitobxonlarga ham anglatmog'imiz darkor...

SALOM BILAN, QIRMIZXON!

(Jo‘natilmagan maktub)

Rahmatli Ne‘matjon Aminov, ya‘ni avtorjon aka! Ushbu xatni Siz hayotligingizda boshlagan edim. Lekin hech tugatolmayapman. Yozgim keladi-yu, Sizga o‘xshab qiziqarli, kulgili qilib yozolmayman-da. Men yozsam, Bashirjon akamdan boshqa hech kim kulmaydi. Qiyomxon akamla ham kulmay qo‘yganlariga ancha bo‘ldi. Zamon o‘zgarib jiddiy bo‘lib qoldilar. Jiddiy yoki jimjit yursangiz omad va amal eshiklari ochilaveradi, deb o‘ylardilar Qiyomxon akamla. Shu uchun pista qilib yuribdilar...

Oh, akajonima, Sizning hayotdan juda erta ketganingizni eshitib, hamon qayg‘udamiz. “Yolg‘onchi farishtalar” degan hajviy roman yozib, bizlarni judayam mashhur qilib ketdingiz. Iloyo, joyingiz jannatning to‘rida bo‘lsin!

Sizdan keyin qahramonlaringizni hayoti, turmush tarzida katta-kichik voqealar sodir bo‘lib turibdi. Lekin ularning asl mohiyati, qiyofalari o‘zgargani yo‘q. O‘ziyam aslo o‘lmaydigan zo‘r qahramonlarni yaratib ketgansiz-da, aka! Bosh qahramoningiz Bashirjon Zaynishev akamla o‘sha-o‘sha dumbul, hangomatalab, laqma, landovur va hamon kulgiga nishon kimsa. Faqat Vafo attorga og‘ir bo‘ldi. Nogiron xo‘tikchalari u kishining boshlariga yetdi. Xo‘tikchani oyog‘iga nag‘al qoqayotgan ekan, Vafo attorni shundoq ham tepibdiki, og‘zidagi oxirgi tishlari to‘kilib, jag‘i shaqillab qolibdi. Ochilsa yopilmaydi, yopilsa ochilmaydi. Hozir tuman “Mahalla” bo‘limi raisi bo‘lib ishlayotgan Bashirjon Zaynishev “bir uyda ikki nogironni boqish bizga og‘irlik qiladi”, deb Vafo attorni nogironligini bekor qildilar. Shu kunlarda Vafo attor Bashirjon akamning ustidan partalga kunba-kun yozib turibdi.

Shu desangiz, Akaxonimiz Shamsi To‘rayevich ham zamonlar o‘zgarib, mansabidan ketib, ancha sarson-sargardon bo‘ludilar. U kishini ko‘p katta dokladda tanqid qilishdi. Hatto u kishining rasmlarini siz ishlagan “Mushtum”da bosishdi. Husan Sodiqov degan rassom Shamsi To‘rayevichning basharasini rapida qovoqqa o‘xshatib chizibdi. U kishi haqida gapirmagan. Rasmni ko‘rib kulmagan odam qolmadi. Birov “ashaddiy poraxo‘r” desa, birov “o‘larday mansabparast” deydi. Bittasi “xotinboz” desa, bittasi “yo‘q, xotinlar shamsiboz” deyishdi. Lekin u kishi haqida yaxshi gap eshitmadik...

Xalqimiz aytgandek: “Oyning o‘n beshi qorong‘i bo‘lsa, o‘n beshi yorug‘” ekan. Zamon yana bir evrildi-yu Shamsi To‘rayevich batamom oqlandilar.

Ashurali JO‘RAYEV

Hozir hatto oldingi lavozimlaridan ham yuqori kursida savlat to'kib o'tiribdilar. O'sha viqor bilan yurishlar, o'sha kerilishlar, o'sha manmanlik odatlari qolmagan. Quturgan. Shu kunlarda deng, Bashirjon akam o'pkaning qurtiday g'imirlab qoldilar. Mish-mishlarga qaraganda, tuman "Nuroniy" jamg'armasini zabt etsalar kerak. Axir, yuqorida soyabonlari Shamsi To'rayevich turibdilar.

Yana bir gap, akajon! Siz To'tixon degan mashhur otarchi haqida: "Go'yangalik san'ati gullab-yashnayotgan bir paytda jon taslim qildi", deb yozgansiz. U alvasti Sizni boplab aldagan ekan. O'lmabdi yaramas. Yaqinda uni Abu Saxiy bozorida o'z ko'zlarim bilan ko'rib qoldim. Yulduzxon opaga o'xshab, rosa ochilib ketibdila, yuzlarini Amerikaga borib torttirib kelgan, shekilli, g'o'najinning yeliniday yaltirab yotibdi.

– Nima ish qilopsiz, – deb so'rasam. "Man tadbirkorman", – deydi, – "To'tixon" degan firma ochib olganman. G'iz etib Turkiyaga, g'iz etib Dubayga borib-kelaman. Bu yog'i Qo'qon, Urgut, G'ijduvon, Hazorasp, u yog'i vodiy bozorlarini tovarga to'ldirib tashlaganman. Labihovuzda turistlar uchun "To'tipalas" degan mehmonxona qurmoqchiman.

Aka shunaqalarga xudo berdi hozir.

To'tixon opani shaxsiy oxranasi borakan. Ikkita barzangi kelib, "ko'p savol bermang", – deb bilagimdan ushlab chetga chiqarib qo'yishdi. Qo'llari toshdan bo'lganmi, bilaklarim ko'karib ketibdi. Undan ko'ra belimdan ushla, he, hezalak. Qiyomxon akam ko'kargan bilaklarimni ko'rib qolib, rashk qildilar. "Kimga ushlatdingiz?" deb dag'dag'aga o'tgan edi, man ham shartta yuzlariga solib: "Siz ushlagandan keyin ushlaydiganlar bor!" dedim. Qiyomxon akam bu gal ham somon dag'dag'adan nariga o'tmadilar. Ko'zlarini astagina suzib, odatdagiday yerga qaradilar. "Boring-ye, odamni uyoltirdingiz", – deb oshxonaga kirib ketdilar. Ana shundoq qilpillab uyalib yuravering, demoqchi edim, tilimni tishladim.

Bozordan chiqib ketayotib "Qirq uchinchi pochcha" kitobingiz qahramoni

Chori Niyozni ko'rib qoldim. Qarib quyilmagan sho'rlik chol, yana bittasiga uylanib olibdi. Xotinchasini darrov tanidim. Mandan keyin Erali aka bilan to'ylarda yurgan Bodomcha degan raqqosa. Basharasi qurt tushgan puch bodomga o'xshab qolibdi. Qora ko'zoynak taqib, qopday kalta ishton kiyib olganiga o'laymi? Koshki yarashgan bo'lsa...

Aka, Sizda ozgina ginam bor. Shuni ham qistirib (yana boshqacha tushunmang) ketay. Mani kitobga yozaykansiz bir og'iz aytmaysizmi yoki bundoq ishora qilmaysizmi? Ba'zi joylarini o'chirib tashlash kerak edi. Masalan, sug'urta idorasida Bashirjon Zaynishevga kotibalik qilgan davrimni ochiq-oydin yozgansiz. Har safar o'qiganda entikib ketaman. O'ziz ham shu joylarini juda ilhom bilan yozgansiz-da, akajon! Shularni pardaga o'rab yozsanziz bo'lardi, deyman-u lekin aslida Bashirjon akamning na rahbar, na odam sifatida sovsem pardasi yo'q edi. U kishi o'sha-o'sha – bepardaligicha qolgan, na fahm-farosati, na zig'irdek aqli bor sho'rlik dovdirning! Lekin shu Bashirjon akani zo'r qilib yozgansiz-da. Qoyil sizga...

Kitobingizni "U o'lgan edi. Yana kim biladi, deysiz!" deb yakunlagansiz. Aslo unday emas. Bashirjon Zaynishev o'lmaydigan, yitmaydigan barhayot qahramonlardan biri. Hayot bor ekan, Bashirjon Zaynishevga o'xshagan noyob tiplar yo'qolmaydi. Bashirjon Zaynishev bor ekan, bizga o'xshab, kulgiga mahkum etilgan qahramonlar ham yashayveradi.

Salom bilan. Qirmizxon!

Xatga ilova: Siz menga qo'ygan Do'ltayeva familiyasini ataylab yozmadim. Bunaqa familiya hozir modadan qolgan. Pasportimga Qirmizxon Qosim Hojibobo qizining nabirasi, deb yozdirmoqchiman. Siz nima deysiz?!..

Vaqtdan yutgan hamma narsada yutadi

Jan Batist Molyer hikmatlaridan

Ishq domiga tushgan odam qoyaday mustahkam bo'lishi zarur. Nimanidir o'rganganingni bilish naqadar yoqimli!

Ayblamoqchi bo'lgan odamning shoshilishga haqqi yo'q.

Ahmoqona hayot ahmoqona o'limga olib boradi.

Biz nafaqat qilgan ishimizga, balki qilmagan ishimizga ham javobgarmiz.

Vaqtdan yutgan hamma narsada yutadi.

G'iybatga qarshi dorini butun dunyoni aylanib chiqib ham topib bo'lmaydi. To'g'ri yo'l – vijdonan yashash va mayda gap-so'zlarni nazarga ilmaslik.

Mulohaza ko'zingni ochadi, ehtiros ko'r qiladi.

Muhabbat ko'pincha nikohning natijasidir.

Hasadchilar o'ladi, hasad esa – yo'q.

Ish so'z bilan oldinga siljimaydi. Gapirish emas, harakat qilish kerak. Muammolarni so'zdan ko'ra amallar yaxshiroq hal etadi.

Eng chidab bo'lmaydigan narsa – ahmoqning olimligi.

Urfga kirgan nuqsonlar fazilat deb qabul qilina boshlaydi.

Shunday odamlar bor: birinchi ko'rganingdayoq senda qiziqish va hurmat uyg'otadi.

Odamlar eng begunoh ishni ham jinoyatga aylantirishi mumkin.

So'zning yarmi aytuvchiga, yarmi tinglovchiga tegishli.

Rus tilidan **Orif TOLIB** tarjimasi